

รายงานวิจัย

เรื่อง

ชุมชนและการสืบทอดวัฒนธรรมของไทใหญ่ในประเทศสหภาพพม่า

ผู้วิจัย

รศ.สุमितร์ ปิติพัฒน์

รศ.ดร.เสมอชัย พูลสุวรรณ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงศึกษาธิการ

2542

ถ้อยแถลง

การศึกษาเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของไทยใหญ่ในรัฐฉาน ประเทศพม่า (เมียนมาร์) ได้หยุดชะงักไปเป็นเวลาช้านาน ภายหลังจากเมียนมาร์ได้รับเอกราชและปกครองตนเองตั้งแต่ปี พ.ศ. 2491

ข่าวคราวความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลพม่าและรัฐที่ประกอบด้วยประชากรต่างเชื้อชาติต่างวัฒนธรรม และความยุ่งยากในด้านการเมืองภายในประเทศ ทำให้คนสนใจเรื่องราวที่เกิดขึ้นในพม่าเป็นอย่างมาก

เมื่อไม่กี่ปีมานี้รัฐบาลพม่าได้ผ่อนคลายการเดินทางเข้าออกประเทศ ทำให้ชาวไทยและต่างประเทศเข้าไปท่องเที่ยวและค้าขายมากกว่าแต่ก่อน

ข้าพเจ้าจึงเห็นว่าเป็นโอกาสดีที่นักวิชาการจากประเทศไทยจะเข้าไปศึกษาสภาพความเป็นอยู่ของไทยใหญ่ในรัฐฉาน ด้านชุมชนและการสืบทอดทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะไทยใหญ่ที่อาศัยอยู่ดินแดนแถบตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวพม่ามากกว่ากลุ่มไทยใหญ่ในแถบเมืองเชียงตุง ที่ใกล้ชิดกับไทลื้อในล้านนา และคนไทยในภาคเหนือของประเทศไทย ข้าพเจ้าจึงเสนอโครงการวิจัย เพื่อทำการศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพชุมชน และการสืบทอดวัฒนธรรมของไทยใหญ่ในพม่า เพื่อของบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และได้รับอนุมัติให้ดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540

คณะผู้วิจัยได้เดินทางไปศึกษาเชิงสำรวจและเก็บข้อมูลภาคสนามรวม 2 ครั้ง ระหว่างปี พ.ศ. 2540 - 2541 ต่อจากนั้นก็นำมาเขียนรายงานเพื่อเสนอภาพชุมชนในเชิงรายละเอียดของชุมชนไทยใหญ่ในเขตเมืองเมเมียว และเสนอภาพกว้างในด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนไทยใหญ่เมืองยองห้วย ใกล้ทะเลสาบอินเล ไม่ห่างจากเมืองตองยี เมืองหลวงของรัฐฉาน

การศึกษาครั้งนี้อาจจะมีข้อจำกัดอยู่บ้าง เพราะมีเวลาเข้าไปเก็บข้อมูลเพียง 20 วัน จึงหวังว่าในอนาคตคงจะมีผู้เข้าไปศึกษาวิจัยเพิ่มเติมอีก เพราะยังมีเมืองสำคัญเก่าแก่ของไทยใหญ่ในรัฐฉานอีกเป็นจำนวนมากที่ยังไม่มีผู้เข้าไปศึกษา

ผู้วิจัยขอขอบคุณอย่างยิ่งต่อสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติที่สนับสนุนเงินอุดหนุนการวิจัยในครั้งนี้ รวมทั้ง คุณบุญพา มิลินทสุตร และเจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐ ที่ให้ความร่วมมือและสนับสนุนงานวิจัยด้านวัฒนธรรมของชาติไทยด้วยดีเสมอมา

และขอขอบคุณ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
เสร็จเรียบร้อยแล้ว

คุณพิเชฐ สายพันธ์ นักวิจัยประจำสถาบันไทยคดีศึกษา
ที่ช่วยเก็บข้อมูลด้วยความกระตือรือร้นและตรวจทานต้นฉบับให้จน

สุมิตร ปิติพัฒน์

สารบัญ

	หน้า
ถ้อยแถลง	(1)
สารบัญแผนที่	(6)
สารบัญภาพ	(7)
ตอนที่ 1 ภูมิหลังและแนวคิดเกี่ยวกับสำนักทางชาติพันธุ์ของคนไทในพม่า	4
1.1 ความนำ	4
1.2 “สำนักชาติพันธุ์” ของคนไทในพม่า	6
ตอนที่ 2 ชุมชนชาวไทใหญ่ในเมืองเมเมียว	12
2.1 เมืองเมเมียว : ลักษณะกายภาพและที่ดิน	12
2.2 ข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้านไทใหญ่	14
2.2.1 บ้างป่าซาง	14
2.2.2 บ้านเมียงจี	15
2.2.3 บ้านหนองคำไหลง	16
2.2.4 บ้างกุงนัว	19
2.3 ตำนานและนิทานเชิงประวัติ	21
2.3.1 นิทานประวัติบ้านหนองคำไหลง	21
2.3.2 นิทานประวัติบ้านจวอยนาเดมา	22
2.3.3 ตำนานเจดีย์เขยวินเตา และกลุ่มเจดีย์นางชอมอนละ	22
2.3.4 ตำนานเจดีย์ที่อุนางเก่า	24
2.3.5 ตำนานเรื่องโกเมียวชิน	24
2.4 ลักษณะครอบครัวและระบบเครือญาติ	25
2.4.1 แบบแผนการแต่งงาน	25
2.4.2 การแต่งงาน	26
2.4.3 การหย่าร้าง	27
2.4.4 การแบ่งมรดกที่ดินและเรือน	28
2.4.5 คำเรียกชื่อเครือญาติและลำดับลูก	29

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2.5 การปกครอง	32
2.5.1 ลักษณะการปกครองในหมู่บ้าน	32
2.5.2 ลักษณะการปกครองในอดีต	32
2.6 การศึกษา	35
2.6.1 การศึกษาในระบบ	35
2.6.1 การศึกษานอกระบบ	36
2.7 การสาธารณสุข	37
2.7.1 ระบบการแพทย์แผนโบราณ	37
2.7.2 ระบบการแพทย์แผนปัจจุบัน	38
2.8 ประเพณีสำคัญของชาวไทใหญ่	38
2.8.1 งานประเพณีประจำปีในรอบสิบสองเดือน	38
2.8.2 ประเพณีบวช	39
2.8.3 ประเพณีการไหว้ผู้อาวุโสในวันเข้าพรรษา	41
2.8.4 ประเพณีปอยซอนน้ำ	44
2.9 วัดในพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่	45
2.9.1 วัดหนองคำไหลง	45
2.9.2 วัดเมียงจ	47
2.9.3 วัดพระเจ้าฮักเม็ง	48
2.10 บทบาทพระสงฆ์สำคัญ	50
2.11 ความเชื่อและพิธีกรรม	52
2.11.1 ความเชื่อเรื่องการตาย	52
2.11.2 ความเชื่อเรื่องผี	52
2.11.3 การสักร่างกาย	54
2.11.4 หมี่ก๊าก	55

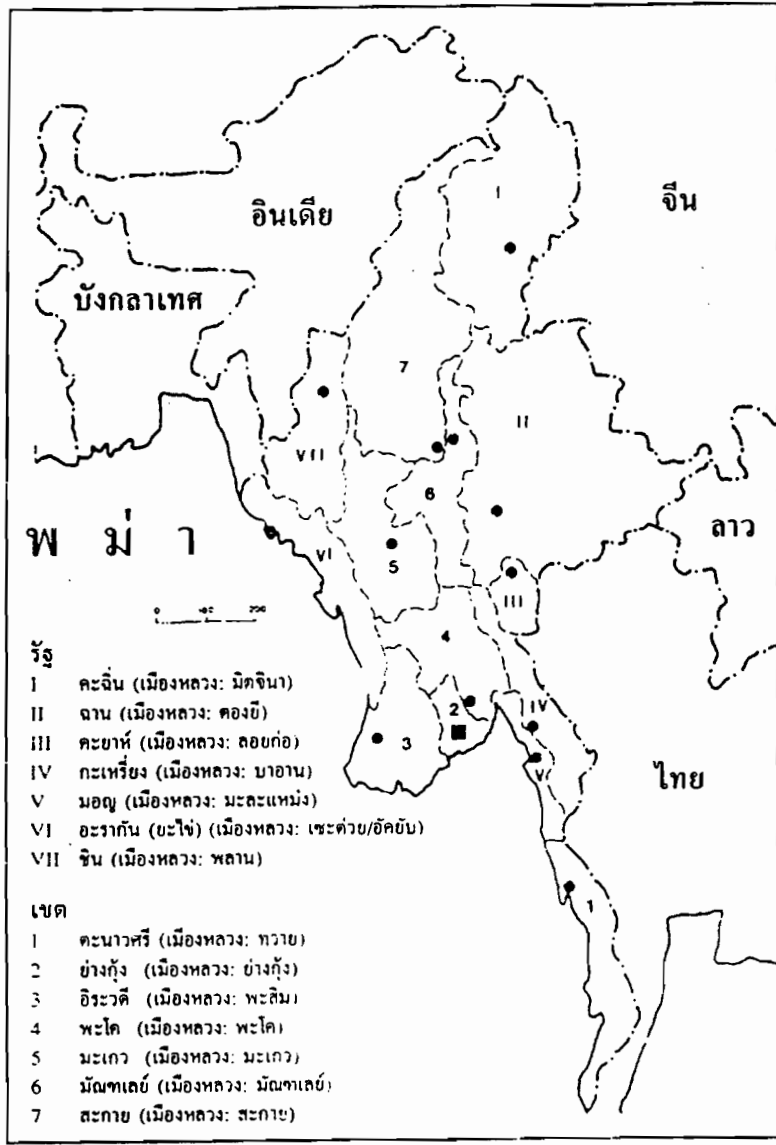
สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2.11.5 การตัดผม	56
2.11.6 การขอฝน	56
2.11.7 ความเชื่อเรื่องนกแก้ว, สุรัสวดี	56
ตอนที่ 3 ชุมชนชาวไทยใหญ่ที่เมืองของห้วยและทะเลสาบอินเล	58
3.1 เมืองของห้วย	58
3.2 ชุมชนริมทะเลสาบอินเล	62
ตอนที่ 4 สรุป	66

สารบัญแผนที่

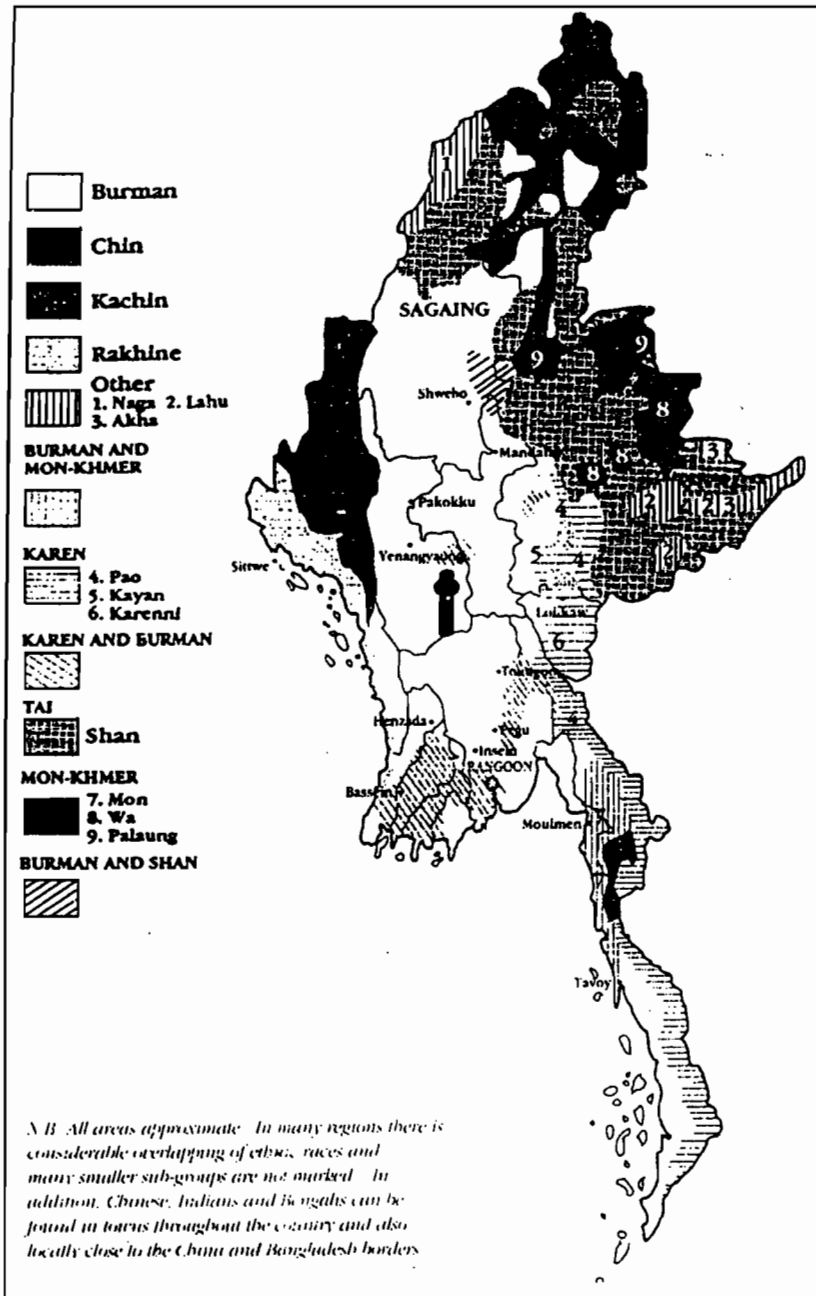
	หน้า
1 แผนที่การแบ่งเขตการปกครองของพม่าในปัจจุบัน	1
2 แผนที่แสดงถิ่นที่อยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ	2
3 แผนที่รัฐฉานในคริสต์ศตวรรษที่ 20	3
4 แผนที่เมืองเมเมียว เขตปกครองมณฑลพะเย่	11

แผนที่ การแบ่งเขตการปกครองของพม่าในปัจจุบัน

ที่มา : ทรมล ครีโซติ. ชนกลุ่มน้อย กับ รัฐบาลพม่า . (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.2542).
หน้า (62)

แผนที่แสดงถิ่นที่อยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ

Source : Martin Smith, Burma : Insurgency and the Politics of Ethnicity,
(London: Zed Books Ltd., 1991)

ที่มา : พรพิมล ตรีโชติ. ชนกลุ่มน้อย กับ รัฐบาลพม่า . (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.2542).

แผนที่รัฐฉานในคริสต์ศตวรรษที่ 20

Map 3: Twelfth Century Shan Principalities

Source: Compiled from Shan State and Karenni List of Chiefs and Leading Families (1946), Scott and Hardiman (1903), and other Shan sources.

ที่มา : Chao Tzang Yawngwe .**The Shan of Burma : Memoirs of a Shan Exile.**
(Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.1987).p. 68.

ตอนที่ 1

ภูมิหลังและแนวคิดเกี่ยวกับสำนักทางชาติพันธุ์ของคนไทในพม่า

1.1 ความนำ

บริเวณตอนเหนือของประเทศพม่า มีภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นป่าเขา อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ สลับกับพื้นที่ราบอันสมบูรณ์ตามหุบเขา มีแม่น้ำลำธารไหลผ่าน จึงเป็นดินแดนที่มนุษย์เลือกตั้งถิ่นฐาน สืบเนื่องยาวนานมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ผู้คนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ ประกอบด้วยหลากหลายชาติพันธุ์ มีประวัติความเป็นมาต่าง ๆ กัน รวมถึงได้ผ่านการประสมกลมกลืนและปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างกันมาแล้วอย่างสลับซับซ้อน

เมื่อสมัยที่จักรวรรดินิยมตะวันตก แฝงอิทธิพลคุกคามทางการเมืองเข้ามาในเอเชียอาคเนย์ และพม่าต้องตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ บริเวณภาคเหนือของประเทศพม่าก็เป็นดินแดนหนึ่งที่เจ้าลัทธิจักรวรรดินิยมได้ให้ความสนใจอย่างมาก เนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติ อันพวกตนจะเข้าไปตักตวงผลประโยชน์ได้นั่นเอง ผลพวงที่ติดตามมาประการหนึ่งก็คือ ได้ทำให้มีการสำรวจภูมิภาคนี้นตามหลักวิชาแบบตะวันตก ทั้งทางด้านภูมิศาสตร์ ธรณีวิทยา ประวัติศาสตร์ และชาติพันธุ์วิทยาอย่างกว้างขวาง

รายงานการค้นคว้าและสำรวจเหล่านี้ เปิดโอกาสให้โลกภายนอกได้รับรู้สภาพความเป็นจริงของพื้นที่และผู้คนในบริเวณดังกล่าวเมื่อร้อยกว่าปีก่อน อันเป็นข้อมูลที่เราไม่สามารถสัมผัสหรือเข้าถึงได้โดยตรงอีกแล้วในปัจจุบัน นอกจากนั้น ภายหลังจากได้รับเอกราช พม่าก็ได้ปิดประเทศต่อมาอีกช้านาน ประกอบกับสถานการณ์ทางการเมืองภายในไม่เอื้ออำนวย ทำให้การศึกษาหรือสำรวจพื้นที่ต้องพลอยหยุดชะงักตามไปด้วย รายงานค้นคว้าสำรวจรุ่นเก่าที่ได้กระทำไว้โดยนักวิชาการตะวันตก จึงมีฐานะเสมือนคลังข้อมูลชั้นต้น ซึ่งโลกวิชาการในปัจจุบันสามารถใช้เป็นแหล่งอ้างอิงได้ ดังเช่นหนังสือชุด "Gazetteer of Upper Burma & Shan State" ของ Sir J. Scott ที่กลายเป็นคัมภีร์สำคัญสำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์วิทยาของพม่าทางตอนเหนือ เป็นต้น

อย่างไรก็ดี เราคงจำเป็นต้องตระหนักด้วยว่า งานเขียนรุ่นเก่าเหล่านั้นได้ถูกผลิตขึ้นมาภายใต้ข้อจำกัดทางวิชาการหลายประการทีเดียว ซึ่งนอกเหนือจากที่ว่า งานจำนวนไม่น้อยอาจจะมีเหตุผลอคติเบื้องหลัง เพื่อรับใช้การเมืองและผลประโยชน์ของจักรวรรดินิยมตะวันตกแล้ว ความน่าเชื่อถือและครอบคลุมรอบด้านของข้อมูลที่นักวิชาการตะวันตกสามารถเข้าถึงได้ ตลอด

จนถึงข้อจำกัดด้านภาษา และกระบวนการทัศนในการตีความของผู้ศึกษา ก็ยังเป็นปัญหาใหญ่อีกชุดหนึ่งที่จำเป็นต้องสะสาง ถ้าหากต้องการใช้ประโยชน์จากมัน ปัญหาในกลุ่มหลังนี้ แม้นักวิชาการชาวไทยรุ่นเก่าอย่างเช่น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ก็เคยทรงตั้งข้อสังเกตไว้เมื่อคราวที่ทรงเรียบเรียง “พงศาวดารไทยใหญ่” ตั้งแต่เมื่อหลายสิบปีก่อน

งานศึกษาอีกกลุ่มหนึ่งที่น่าสนใจ เกี่ยวกับผู้คนและชาติพันธุ์ในพม่าทางตอนเหนือ เป็นงานของนักวิชาการทั้งโดยอาชีพและด้วยใจรัก ในระยะหลังลงมา ส่วนใหญ่มักจะออกไปในทางชาติพันธุ์วรรณา แต่กระนั้นก็ยังมิงงานเชิงทฤษฎีที่น่าสนใจ อย่างเช่นงานของ E. Leach เรื่อง “Political Systems of Highland Burma” ซึ่งข้อค้นพบจากงานชิ้นนี้ ทำทนายเราให้ต้องปรับเปลี่ยนทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับความหมายของ “ชาติพันธุ์” ของผู้คนในเอเชียอาคเนย์ทีเดียว สำหรับงานที่เขียนโดยนักวิชาการชาวไทย ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับกลุ่มคนไทในพม่า อย่างเช่น “กาเลหม่านไต” ของ คุณบรรจบ พันธุเมธา ซึ่งเน้นหนักในเรื่องการศึกษาภายในของไทยใหญ่ และไทคำตี้ และ “คนไทยในพม่า” ของนายบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ซึ่งเป็นหนังสือที่ให้ข้อมูลได้ดีที่สุดเล่มหนึ่งในพากษ์ไทยเกี่ยวกับประเทศพม่าและคนไทในพม่า เป็นต้น น่าเสียดายที่ปัญหาทางการเมืองภายในของพม่า เป็นต้นเหตุสำคัญที่จำกัดให้งานในกลุ่มนี้มีจำนวนไม่มากนัก

ในช่วงที่ผู้นำรัฐบาลเผด็จการทหาร ปกครองประเทศพม่า ภายหลังจากได้รับเอกราช โดยเฉพาะในยุคสมัยอันยาวนานของนายพลเนวิน ก็ปรากฏว่าได้สร้างแรงกดดันให้กับชาติพันธุ์กลุ่มน้อย ที่พยายามต่อสู้เพื่อเอกราชของตนเองเป็นอย่างมาก พวกไทใหญ่เป็นตัวอย่างหนึ่งของกลุ่มที่ได้รับความกดดันมากดังกล่าว ระบบปกครองแบบเจ้าฟ้า ซึ่งยังคงดำรงอยู่ได้ แม้ในสมัยที่อังกฤษเข้าครอบครองพม่า ต้องล่มสลายลงอย่างสิ้นเชิง และพลเมืองไทใหญ่จำนวนไม่น้อยก็ถูกบังคับทั้งทางตรงและทางอ้อม ให้ต้องเคลื่อนย้ายถิ่นฐาน เพื่อมิให้ร่วมตัวกันทางการเมือง ตั้งแต่ช่วงเวลานั้นจนถึงปัจจุบันจึงเป็นอีกหน้าหนึ่งที่น่าสนใจของประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของชนกลุ่มน้อยในพม่า คำถามที่น่าสนใจก็คือคนกลุ่มเหล่านั้นสามารถปรับตัว เพื่อรักษาสำนึกชาติพันธุ์และความเป็นชุมชนของพวกเขาไว้ได้อย่างไร ภายใต้อิทธิพลกดดันทางการเมืองดังกล่าว แต่ทั้งนี้ก็ดูเหมือนว่าเราจะยังไม่มีความรู้พอสำหรับจะตอบคำถามดังกล่าวได้ดั่งนี้ ในขณะนี้โดยเฉพาะคำถามสำหรับกลุ่มคนไทในพม่า

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมด คงพอทำให้เห็นได้ว่า ความรู้ของเราเกี่ยวกับผู้คนและชาติพันธุ์ในประเทศพม่าตอนเหนือ ยังคงกระต่อนกระแต่นอยู่มากทีเดียว ซึ่งเกิดจากข้อจำกัดในการศึกษาหลาย ๆ ประการดังกล่าว ที่เป็นอุปสรรคสำคัญมาจนถึงขณะนี้ อย่างหนึ่งก็คือการที่นักวิชาการโดยเฉพาะที่มีเชื้อพื้นถิ่น ไม่สามารถเข้าไปศึกษาสำรวจในพื้นที่จริงได้อย่างสะดวก จึง

ต้องอาศัยพึ่งพาข้อมูลเก่า ๆ ที่เคยมีผู้เขียนถึงไว้เป็นหลัก ทั้งที่จริงข้อมูลเหล่านั้นบางอย่างก็จำเป็นต้องได้รับการตรวจสอบและประเมินใหม่ จากในภาคสนาม

งานในโครงการวิจัยนี้ จึงตั้งใจจะให้เป็นการสำรวจภาคสนาม เพื่อหาข้อมูลทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับกลุ่มคนไทในพม่า ตั้งแต่ในประวัติศาสตร์ลงมาจนถึงปัจจุบัน โดยส่วนหนึ่งจะเป็นการสอบถามความรู้เดิม ที่เราได้รับจากการอ่านเอกสาร และอีกส่วนหนึ่งก็หวังจะให้เป็นการขุดคุ้ยขึ้นมาใหม่ ทั้งนี้เพื่อพยายามทำความเข้าใจถึงพัฒนาการทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนไทในพม่า โดยอาศัยการตรวจสอบจากข้อมูลในภาคสนามให้มากที่สุด แต่ทั้งนี้ผู้อ่านก็พึงเข้าใจด้วยว่า ประเทศพม่าในปัจจุบันมิได้เป็นสนามที่ “เปิดเสรี” สำหรับการศึกษาด้านวิชาการที่เกี่ยวข้องกับชนกลุ่มน้อย แม้ว่าการศึกษานั้นจะมีได้มีวัตถุประสงค์ทางการเมืองแอบแฝงอยู่ก็ตาม การสำรวจในโครงการนี้ จึงทำได้เพียงพยายามแสวงหาข้อมูลที่ต้องการให้ได้มากที่สุด ภายใต้อำนาจจำกัดดังกล่าว

สำหรับรายงานนี้ ถือเป็นเพียงจุดเริ่มต้นของโครงการ โดยในคราวนี้คณะผู้วิจัยได้เลือกเข้าไปสำรวจเพื่อเปรียบเทียบชุมชนชาวไทใหญ่ในสองบริเวณ บริเวณแรกเป็นชุมชนใหม่เกิดขึ้นในรอบไม่กี่ปีศตวรรษเศษที่ผ่านมา ในเขตเมืองเมเมียว ภาคมณฑลเลย์ ประเด็นสนใจของเราก็คือ ภายใต้อำนาจใหม่เหล่านี้ได้มีกระบวนการในการปลูกจิตสำนึกทางชาติพันธุ์ของสมาชิก เพื่อแสดงตัวว่าเป็นชนหรือไทใหญ่บ้างหรือไม่? และด้วยวิธีการอย่างไร? ชุมชนมีปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมต่อกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อนบ้านที่อยู่ร่วมกันอย่างไรบ้าง? ส่วนอีกบริเวณหนึ่งที่สำรวจเป็นชุมชนเก่าแก่ของชาวไทใหญ่ ในเขตเมืองยองห้วย และทะเลสาบอินเล ซึ่งเป็นพื้นที่อยู่ต่อเนื่องกัน ความสนใจหลักต่อชุมชนประเภทหลังนี้ ก็คือเราอยากจะทำภาพในอดีตของชุมชนขึ้นมาใหม่ จากหลักฐานเชิงประจักษ์ทางกายภาพ และการสัมภาษณ์ในภาคสนาม พร้อมทั้งอยากจะทำเปรียบเทียบว่าชุมชนในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากสภาพในอดีตอย่างไรบ้าง? อย่างไรก็ดี ในการสำรวจคราวนี้ เรามีเวลาในภาคสนามเพียง 20 วัน ซึ่งเมื่อนักส่วนที่ต้องเสียไปกับการเดินทางไม่น้อยแล้ว นับว่ามีเวลาจำกัดมากสำหรับการทำภาคสนาม โดยเฉพาะการสำรวจในบริเวณเมืองยองห้วย ริมทะเลสาบอินเล ที่มีเวลาเพียงไม่กี่วัน การสำรวจจึงกระทำได้เพียงให้เห็นภาพกว้างอย่างคร่าว ๆ ของชุมชน โดยไม่อาจลงลึกในรายละเอียดได้มากนัก

1.2 “สำนึกชาติพันธุ์” ของคนไทในพม่า

ในประเทศพม่าปัจจุบัน มีกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไทอาศัยอยู่มากทางตอนเหนือของประเทศ โดยเฉพาะในรัฐฉาน (หรือรัฐไทใหญ่) และรัฐกะฉิน, รวมถึงในเขตมณฑลเลย์

และเขตสะไก, คุณบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ นักวิชาการชาวไทยรุ่นบุกเบิกท่านหนึ่ง ที่ผลิตงานเขียนเกี่ยวกับคนไทในพม่า กล่าวถึงชื่อเรียกกลุ่มของคนไทในพม่าไว้อย่างน่าสนใจว่า เฉพาะพวกที่อยู่ในรัฐฉาน (และมณฑลพะเยย) เรียกตัวเองว่า “ไต”, ส่วนพวกที่อยู่ในรัฐกะฉิ่นและเขตสะไก เรียกตัวเองว่า “ลูกไต” พวก “ลูกไต” เรียก “ไต” ในรัฐฉาน (และมณฑลพะเยย) ว่า “ไตหลวง” (“หลวง” คือ “ใหญ่” “ไตหลวง” จึงหมายถึง “ไทใหญ่” ซึ่งเป็นคำที่คนไทยในประเทศไทยใช้เรียกพวกนี้ด้วย) ส่วน “ไตหลวง” เรียกพวก “ลูกไต” ว่า “ไตคำตี้” หรือ “ไตคำตี้” (หมายถึง “ไต” ซึ่งอยู่ในพื้นที่ซึ่งมีทองคำมาก) พวก “ลูกไต” หรือ “ไตคำตี้” ในเขตสะไก (Sagaing) อาศัยอยู่ตามที่ราบริมแม่น้ำชินตะวินและสาขา ซึ่งเป็นบริเวณที่อุดมด้วยแร่ทองคำ อันสันนิษฐานกันว่าเป็นที่มาของชื่อเฉพาะสำหรับไทยกลุ่มนี้

บรรดากลุ่ม “คนไต” ทั้งหลายในภาคเหนือของประเทศพม่า โดยเฉพาะที่อาศัยอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน ไม่ว่าจะเป็ “ไตใหญ่” หรือ “ลูกไต” ดูเหมือนจะมีลักษณะร่วมกันบางอย่างทางวัฒนธรรม ซึ่งประกอบกันเข้าแล้วแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่ม ลักษณะร่วมเหล่านั้น ที่สำคัญก็อย่างเช่น ภาษาพูดซึ่งใกล้เคียงกันมาก ระบบการปกครองแบบรัฐเล็ก ๆ ที่มีเจ้าฟ้าเป็นผู้นำ โดยที่รัฐเหล่านั้นค่อนข้างเป็นอิสระต่อกันในทางการปกครอง หากโยงความสัมพันธ์ระหว่างกันได้ด้วยตำนานบรรพบุรุษ เครือญาติ และการแต่งงาน การตั้งหลักแหล่งในที่กลุ่มใกล้ลำนํ้า ซึ่งเอื้ออำนวยต่อการทำเกษตรกรรมปลูกข้าวแบบนาดำ และการนับถือพุทธศาสนาแบบเถรวาท

ลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมเหล่านั้น หากจะพิจารณาแยกจากกันเป็นลักษณะ ๆ ไป ก็พบว่ามันมีการเปลี่ยนแปลงและผสมผสานสูงมาก จึงสามารถพบได้ในกลุ่มชาติพันธุ์หลาย ๆ กลุ่ม ไม่เฉพาะแต่กับ “คนไต” เท่านั้น อย่างเช่นระบบการปกครองแบบเจ้าฟ้า ซึ่งก็พบได้ในพวกกะฉิ่นด้วย ภาษาพูดก็สามารถหยิบยืมระหว่างกลุ่มได้ หรือพุทธศาสนาแบบพม่าและแบบ “ไตใหญ่” ในรัฐฉานทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน ก็คล้ายคลึงกันมากจนเห็นได้ว่ามีที่มาจากแหล่งเดียวกันคือพม่า (กล่าวกันว่าพุทธศาสนาแบบพม่า เริ่มแพร่เข้าไปในรัฐฉาน ในสมัยพระเจ้าบุเรงนองราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21 หรือต้นพุทธศตวรรษที่ 22) โดยความแตกต่างที่มีอยู่บ้าง อาจพัฒนาขึ้นมาในชั้นหลัง

อย่างไรก็ดี ในรัฐฉานทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน ซึ่งมีเชียงตุงเป็นเมืองหลัก แม้จะมีคนไทยอยู่อาศัยเช่นเดียวกัน โดยพวกนี้เรียกตัวเองว่า “ไตจีน” แต่ก็ดูเหมือนว่าบริเวณนี้จะเป็นอีกเขตวัฒนธรรมหนึ่งต่างหาก พวกไตจีนมีภาษา วัฒนธรรม และพุทธศาสนาใกล้เคียงกับไทยลื้อในสิบสองปันนา และลาวยวนในล้านนา มากกว่าที่จะใกล้กับพวกไทใหญ่ ซึ่งก็จะเข้า

ใจได้ในแง่ของภูมิศาสตร์ เนื่องจากในรัฐฉานบริเวณที่ลำน้ำสาละวินไหลผ่านจากเหนือลงใต้นั้น ประกอบด้วยภูเขาสูงชันสลับซับซ้อน เป็นที่ทุรกันดารยากลำบากต่อการติดต่อคมนาคมมาก

ระดับการผสมผสานและหยิบบัณฑิตลักษณะทางวัฒนธรรม ระหว่างคนไทยและกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อนบ้านดังกล่าวข้างต้นนี้ บางครั้งสูงถึงระดับที่ทำให้เกิดการเปลี่ยน “ชาติพันธุ์” ขึ้นมาได้ ดังข้อค้นพบอันมีชื่อเสียงของ E. Leach สำหรับกรณีกลุ่ม “กะฉิ่น” ที่รับเปลี่ยนตัวเองเป็น “ไต” ด้วยการรับระบบการปกครองแบบเจ้าฟ้าของพวกเขา “ไต” ไปใช้ เป็นต้น การเปลี่ยนสำนึกชาติพันธุ์ดังกล่าว เกิดจากความจงใจ มีทิศทางแน่นอนเพื่อที่จะยกสถานะทางสังคมของกลุ่มตนให้สูงขึ้น โดยที่กลุ่มซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างกันนั้น มีสถานะทางสังคมไม่เท่าเทียมกันมาก่อน ความเป็น “ชาติพันธุ์” ของไทใหญ่ จึงพิจารณาได้ในแง่มุมนี้ ว่ามิใช่เป็นสิ่งที่ผูกติดแน่นกับกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอย่างเฉพาะเจาะจงเสมอไป หากเป็นสำนึกที่สามารถถูกสร้างขึ้นใหม่ได้ เพื่อรองรับวัตถุประสงค์ทางการเมืองและสังคมบางอย่าง

แม้เมื่อมองย้อนกลับไปในอดีต เราก็มีหลักฐานทำให้พอจะพูดได้ว่า ความเป็น “ฉาน” หรือ “ไต” สามารถถูกสร้างและขยายขอบเขตออกไปได้ จากการยอมรับตำนานบางอย่างร่วมกัน คนในพม่าโดยทั่วไป ทั้งไทใหญ่และไทคำตี้ (ยกเว้นไทเงิน) มีความรับรู้ร่วมกันอยู่อย่างหนึ่งว่า บรรพบุรุษของพวกเขาตอนอพยพมาจากเมืองมว ซึ่งเป็นสถานที่ที่อยู่จริง เป็นเมืองของพวกเขาไทใหญ่แถบเดอหง ปัจจุบันอยู่ในเขตแดนประเทศจีน ทางด้านทิศเหนือของรัฐฉาน

กษัตริย์ของเมืองมวพระองค์หนึ่งคือ เจ้าขุนเสื่อขันฟ้า มีอำนาจมาก ได้ร่วมกันกับพระอนุชาของพระองค์ คือ เจ้าขุนสามหลวงฟ้า ครอบงำดินแดนลงมาทางใต้ และขยายออกไปฝั่งตะวันตกของลำน้ำสาละวินอย่างกว้างขวาง ครอบคลุมบริเวณซึ่งปัจจุบันเป็นรัฐฉานและรัฐกะฉิ่นของพม่า จนถึงเมืองมณีปุระ ในรัฐอัสสัมของอินเดีย ตำนานระบุดัศกรราชรัชสมัยของเจ้าขุนเสื่อขันฟ้าตรงกับราวในพุทธศตวรรษที่ 18 บรรดาพงศาวดารเมืองต่าง ๆ ของกลุ่มคนไท ทั้งในเขตรัฐฉาน คำตี้หลวงในรัฐกะฉิ่น และในอัสสัม บ้านที่กล่าวถึงเจ้าฟ้าผู้ปกครองเมือง กล่าวถึงเจ้าขุนเสื่อขันฟ้า หรือสามหลวงฟ้า หลังจากนั้นก็สืบสันตติวงศ์ต่อกันเรื่อยลงมา จนถึงเจ้าฟ้าที่พิสุจน์ได้ว่ามีตัวตนในประวัติศาสตร์ในสมัยที่ใกล้เคียงกับปัจจุบัน

ตำนานพงศาวดารเมืองเหล่านี้ แม้จะมีรายพระนามเจ้าฟ้า พร้อมศักราชระบุดัศจน ถึงช่วงเวลาในรัชสมัยของแต่ละพระองค์ อย่างน้อยก็นับตั้งแต่เสื่อขันฟ้าหรือสามหลวงฟ้าลงมา แต่ก็ยังมีข้อขัดข้องอยู่พอควรที่จะทำให้ยอมรับมันได้ในฐานะบันทึกทางประวัติศาสตร์ พงศาวดารเมืองนาว ระบุรายการหัวเมืองขึ้นที่เจ้าขุนเสื่อขันฟ้าและอนุชา ยกทัพไปรบได้เมือง นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้ว ไปไกลถึงสิบสองปันนา ล้านช้าง และล้านนา ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำ

สาละวิน ซึ่งดูน่าจะเกินกว่าที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ทั้งยังไม่มีหลักฐานตำนานในหัวเมืองเหล่านั้นรับรองด้วย ในเขตรัฐฉานเอง เรื่องราวของเสื้อชั้นฟ้าก็แพร่หลายอยู่เฉพาะทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวินเท่านั้น นอกจากนั้นความเป็นมาของเจ้าขุนเสื้อชั้นฟ้า ซึ่งตำนานกล่าวไว้หลายกระแส ก็ยังเป็นเรื่องพลิกพิลันเจ้อภินิหารเสียเป็นส่วนมาก จนยากที่จะเชื่อได้ว่าเกิดขึ้นจริง

ถ้าหากว่าเจ้าขุนเสื้อชั้นฟ้ามีตัวตนในประวัติศาสตร์ ตำนานพงศาวดารที่กล่าวถึงตัวท่านอย่างพิสดาร ก็คงได้ผ่านการตกแต่งแก้ไขมามากแล้ว จนไม่อาจแยกแยะได้ว่าส่วนไหนเป็นความจริง ส่วนไหนแต่งเติมขึ้นมาใหม่ ทั้งนี้บรรดาศักดิ์ราชต่าง ๆ ในพงศาวดาร ที่เมื่อปรากฏอยู่แล้วทำให้เกิดการณณ์ดูเหมือนเกิดขึ้นจริง ๆ ถ้าหากจะกล่าวอย่างระมัดระวัง บางทีก็อาจเป็นเพียงจารีตแบบหนึ่ง ในการเล่าตำนานของคนไทยกลุ่มนี้ ที่พยายามจะเชื่อมโยงเหตุการณ์ปรัมปราเข้ากับเหตุการณ์จริงในสมัยหลังลงมา ทำนองเดียวกับที่ตำนานบ้านเมืองของหัวเมืองแถบล้านนาพยายามจะโยงประวัติความเป็นมาของบ้านเมืองให้เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ทั้งนี้เพื่อยกฐานะตำนานเหล่านั้น ให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์พุทธศาสนา

สิ่งที่ตำนานหรือพงศาวดารเหล่านี้ น่าจะบอกแก่เราได้เที่ยงตรงกว่าการตีความมันตรง ๆ ในฐานะบันทึกทางประวัติศาสตร์ ก็คือการที่มันมีโครงสร้างเนื้อเรื่องแบบเดียวกัน ไม่ว่าจะ เป็นพงศาวดารเมืองของไทยใหญ่ ไทคำตี้ หรือไทในอัสสัม น่าจะแสดงให้เห็นถึงที่มาจากแหล่งเดียวกัน แต่ทว่าพงศาวดารเหล่านั้น จะเก่าแก่สักเพียงไหน (หรืออีกนัยหนึ่งหัวเมืองของคนไทยเหล่านั้นเก่าแก่แค่ไหน) หรือเก่าแก่เท่ากันหรือไม่ เป็นเรื่องต่างหากที่จะต้องสืบค้นต่อไป การที่กลุ่มหัวเมืองของไทยใหญ่ ไทคำตี้ และไทในอัสสัม ใช้ตำนานบรรพบุรุษร่วมกัน แสดงให้เห็นว่ากลุ่มเมืองเหล่านั้น น่าจะมีความสัมพันธ์กันภายใต้เครือข่ายทางสังคมบางอย่าง อย่างน้อยก็ในช่วงระยะเวลาที่มีการรับรู้ตำนานเหล่านั้นร่วมกัน โดยเฉพาะความสัมพันธ์ในทางสายเครือญาติของผู้ปกครอง และการที่ไม่พบตำนานเรื่องเดียวกันนี้ ในดินแดนของคนไทยกลุ่มอื่น ๆ อย่างเช่น ไทลื้อ, ไทเขิน, ลาวยวน (ล้านนา) และลาวล้านช้าง (ซึ่งต่างก็มีตำนานบรรพบุรุษของตัวเอง) ก็น่าจะแสดงให้เห็นถึงการอยู่ในเครือข่ายสังคมระหว่างกลุ่มเมืองต่างเครือญาติกัน

เป็นที่น่าสังเกตว่า ตำนานบรรพบุรุษเรื่องขุนบรมส่งบุตรชาย 7 คน ไปครอบครองหัวเมืองต่าง ๆ ซึ่งเป็นตำนานที่แพร่หลายทางแถบล้านช้างและสิบสองจุไท หรือตำนานเรื่องขุนเจืองทางแถบสิบสองปันนา แม้จะเป็นคนละเรื่องกันกับตำนานเจ้าขุนเสื้อชั้นฟ้า แต่ก็มิวิธีเล่าเรื่องเป็นแบบเดียวกัน คือเริ่มจากมีกษัตริย์ซึ่งเป็นวีรบุรุษ สามารถตั้งมหาอาณาจักรขึ้นมาได้ จากนั้นจึงส่งลูกหลานไปปกครองเมืองต่าง ๆ ในอาณาเขตของตน และสร้างข่ายเครือญาติระหว่างผู้ปกครองเมืองขึ้นมา ไม่ว่าวีรบุรุษในตำนานเหล่านี้ จะมีตัวตนจริงหรือไม่ก็ตาม แต่

วรรณกรรมก็ได้ถูกสร้างขึ้นมา เพื่อรองรับการมีตัวตนอยู่ของวีรบุรุษผู้กล้าเหล่านั้น ดังเช่น มหา
 กาพย์เรื่องท้าวฮุ่ง (หรือเจือง) พงศาวดารล้านช้าง รวมถึงบรรดาพงศาวดารเมืองของคนไทตอน
 เหนือของพม่า ที่ระบุพงศาวลี (Genealogy) ของเจ้าฟ้าไว้อย่างเป็นระบบ เป็นต้น

ตำนานเรื่องบรรพบุรุษผู้กล้าของกลุ่มคนไทย ตามที่ได้กล่าวมาน่าจะเล่าความแก่เราได้
 พอควรว่า กลุ่มคนไทยทางตอนเหนือของเอเชียอาคเนย์ ซึ่งปกครองในระบบรัฐเล็ก ๆ ดูเหมือน
 ค่อนข้างเป็นอิสระต่อกันนั้น ความจริงอาจเชื่อมโยงถึงกันด้วยเครือข่ายทางสังคมที่ใหญ่กว่านั้น
 ซึ่งก็มีอยู่ด้วยกันหลายเครือข่าย กล่าวคือ ไทใหญ่ - ไทคำตี้ - ไทในอัสสัม เป็นเครือข่ายหนึ่ง
 ลาวล้านช้าง - ผู้ไทสิบสองจุไท เป็นอีกเครือข่ายหนึ่ง และ ไทลื้อ - ไทเขิน - ลาวยวน ก็เป็นอีก
 เครือข่ายหนึ่ง ภายในแต่ละเครือข่ายดังกล่าว อาจมีความจำเป็นต้องรักษาความสัมพันธ์ทาง
 สังคมระหว่างกัน ด้วยเหตุผลที่เราจำเป็นต้องสืบสาวรายละเอียดต่อไปอีก (ซึ่งคงต้องเป็นงานชิ้น
 ต่างหาก) โดยอาศัยตำนานบรรพบุรุษเป็นตัวกำกับขอบเขตของเครือข่าย ความชอบธรรมของ
 ระบบความสัมพันธ์ดังกล่าว

บางทีการมีความสัมพันธ์ร่วมมือระหว่างผู้นำที่เป็นเครือญาติกัน ภายใต้เครือข่ายเช่น
 นี้ อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้กลุ่มคนไทย เป็นกลุ่มที่มีอำนาจในท้องถิ่นมากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ
 ซึ่งสามารถสถาปนาเครือข่ายความสัมพันธ์เช่นนั้นขึ้นมาได้ด้วยตัวเอง การปรับตัวในเชิงอำนาจ
 ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ จึงอยู่ในทิศทางที่กลืนตัวเองให้เป็นไท ดังข้อค้นพบของ E. Leach ที่
 กล่าวถึงช้างต้น และของ G. Condominas สำหรับการปรับตัวของกลุ่มมอญ - เขมร และกะได
 ให้เป็นไทต่าง ๆ ภายในแต่ละเครือข่าย จึงไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นพร้อมกันทั้งหมดในคราวเดียว
 หากหัวเมืองเหล่านั้นสามารถถูกผนวกเพิ่มเติมขึ้นเรื่อย ๆ ในมิติเวลายาวนานของประวัติศาสตร์
 ให้มาอยู่ภายใต้ “ร่ม” ตำนานบรรพบุรุษเดียวกัน ด้วยการตีความเช่นนี้ เราจึงอาจพิจารณาได้
 ว่า ความเป็น “ฉาน” หรือ “ไทใหญ่” เป็นกระบวนการในเชิงอุดมการณ์ เพื่อปลุกหรือสร้างจิต
 สำนึกทางชาติพันธุ์เฉพาะตัวขึ้นมา ภายใต้กระแสปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ระหว่างกลุ่มชาติ
 พันธุ์หลากหลาย ที่อยู่ร่วมกันในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง

ที่กล่าวมาทั้งหมดในตอนนี้คือการพยายามนำเสนอกรอบทฤษฎีกว้าง ๆ เกี่ยวกับ
 พัฒนาการของ “สำนึกทางชาติพันธุ์” ของกลุ่มคนไทยในพม่า สืบย้อนกลับขึ้นไปในประวัติ
 ศาสตร์ เฉพาะสำหรับงานศึกษาภาคสนามในครั้งนี้ เราสนใจที่จะตรวจสอบว่า “สำนึกชาติ
 พันธุ์” เหล่านี้ ยังสามารถทำงานได้อยู่หรือไม่ มันได้หลงเหลือหรือถูกนำมาปรับใช้อย่างไรบ้าง
 หรือไม่ ในกระบวนการธำรงชาติพันธุ์ของชุมชนชาวไทใหญ่ร่วมสมัยในปัจจุบัน

ตอนที่ 2

ชุมชนชาวไทยใหญ่ในเมืองเมเมียว

2.1 เมืองเมเมียว : ลักษณะกายภาพและที่ดิน

เมเมียว (Maymyo) เป็นเมืองที่ถูกตั้งขึ้นมาให้เป็นเมืองตากอากาศของชาวอังกฤษในสมัยที่เข้ามาปกครองพม่าให้อยู่ใต้อาณานิคม ตั้งอยู่ห่างจากเมืองมัณฑะเลย์ไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ 44 ไมล์ หรือประมาณ 70 กิโลเมตร แต่ใช้ระยะเวลาเดินทางประมาณ 2 ชั่วโมง เนื่องจากสภาพเส้นทางไม่ค่อยดีแม้จะเป็นถนนลาดยางแล้วก็ตาม

เมเมียวตั้งอยู่บนที่ราบสูงชัน ในตอนปลายของที่ราบสูงก่อนจะลงมายังที่ราบลุ่มในเขตเมืองมัณฑะเลย์ ลักษณะที่ตั้งบนพื้นที่สูงดังกล่าวประกอบกับมีภูเขาล้อมรอบ ทำให้เมืองเมเมียวมีอากาศเย็นสบายตลอดปีแม้กระทั่งอยู่ในฤดูร้อนก็ตาม ชาวอังกฤษจึงได้เลือกสถานที่ดังกล่าวสำหรับตั้งเป็นเมืองตากอากาศที่อยู่ไม่ห่างไกลจากเมืองมัณฑะเลย์มากนัก

เดิมบริเวณเมเมียว ซึ่งเป็นเมืองของชาวไทยใหญ่มาก่อน มีชื่อเรียกเป็นภาษาไทยใหญ่ว่า “โหวปาง” “โหว” มีความหมายว่า “หัว” หรือ “สูง” “ปาง” มีความหมายว่า “กว้าง” ชาวไทยใหญ่แปลว่าหมายถึงเมืองสูงกว้าง ส่วนชาวพม่า แปลคำว่า “กว้าง” เป็นภาษาพม่าว่า “Lwin” ซึ่งความหมายรวมถึง “กว้างหรือที่ราบกว้าง” และได้เรียกชื่อเป็นภาษาพม่าว่า “ปินอูลวิน” Pyin Oo Lwin

คำว่า “อู” ที่ปรากฏในชื่อเดิมของเมืองเมเมียวตามที่ทางการพม่าเรียกก่อนหน้านั้น ชาวไทยใหญ่สันนิษฐานให้ฟังว่า “อู” มาจากคำไทใหญ่ที่มีความหมายว่า “พ่อ” ทั้งนี้เนื่องจากในบริเวณเมืองเมเมียวมีพื้นที่ที่เป็นเมืองเก่าโบราณ และมีตำนานเล่าขานสืบต่อกันมาอิงกับตำนาน “นางมอนล่า” ว่าเป็นบริเวณที่เจ้าฟ้าเจหลานซึ่งเป็นพ่อของนางมอนล่าได้ยกทัพมาตั้ง เพื่อรอรับลูกสาวหรือนางมอนล่ากลับจากราชสำนักพม่า ที่ตั้งดังกล่าวจึงมีคนเรียกต่อกันมาว่า “ปางอู” ซึ่งเป็นชื่อของเมืองเก่าที่อยู่ในเขตเมืองเมเมียวนี้ มีความหมายว่า บริเวณที่กว้างขวางของพ่อ ซึ่งเป็นความหมายเดียวกับที่ภาษาพม่าถอดความไปและไปตั้งเป็นชื่อพม่าว่า “ปินอูลวิน”

ปัจจุบันเมืองเมเมียว มีได้อยู่ในพื้นที่ของรัฐบาล แม้ว่าจะมีประชากรส่วนใหญ่เป็นไทใหญ่ก็ตาม แต่ถูกกำหนดให้มีพื้นที่อยู่ในเขตปกครองมัณฑะเลย์ (Mandalay Division) ซึ่งอาณาบริเวณติดต่อกับพื้นที่รอบข้างดังนี้ คือ

ทิศตะวันตก	ติดต่อกับเมืองมัตยา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับเมืองโมกก, หนองเขียว, ชุมชาย
ทิศเหนือ	ติดต่อกับเมืองมิด
ทิศใต้	ติดต่อกับเมืองมัตตะเลย์

หากพิจารณาจากแผนที่ปัจจุบันของเมเมียวจะพบว่า มีลักษณะเป็นเมืองที่ยาวรีมากกว่าเป็นพื้นที่สี่เหลี่ยม (ดูแผนที่ประกอบ) โดยมีพื้นที่ทั้งหมด 763.4 ตารางไมล์ ประกอบด้วย 7 กลุ่มบ้าน (ภาษาไทยใหญ่เรียกว่า ป๊อก) ซึ่งอยู่ในเขตเทศบาลเมือง และอีก 140 หมู่บ้านที่อยู่แวดล้อม ในจำนวนนี้เป็นหมู่บ้านของชาวไทใหญ่ทั้งหมด 45 หมู่บ้าน

เนื่องจากสภาพทั่วไปของเมืองเมเมียวตั้งอยู่บนที่สูงและมีเนินเขามากมาย ดังนั้นลักษณะภูมิประเทศแบบนี้จึงทำให้มีหนองน้ำขังอยู่ตามที่ลุ่มระหว่างเนินแต่ละแห่งมากมาย ซึ่งเมเมียวมีหนองสำคัญ 9 แห่งคือ

1. หนองโหลง (หลวง)
2. หนองเนา
3. หนองคม
4. โยหนอง
5. หนองซุด หรือ อินเทค
6. หนองเขียว
7. หนองคำโหลง (หลวง)
8. หนองปิง
9. หนองจ้างเผิก (ข้างเผือก)

หนองน้ำทั้ง 9 แห่งมักใช้ประโยชน์ในด้านเกษตรกรรม

สภาพพื้นที่ของเมืองเมเมียวประกอบไปด้วยเนินเขาและหนองน้ำ อีกทั้งยังตั้งอยู่ในเขตที่สูงจึงทำให้มีอากาศเย็น ลักษณะทางกายภาพดังกล่าวทำให้เมเมียวเหมาะสมที่จะใช้พื้นที่ดินในด้านการปศุสัตว์และปลูกพืชสวน ดังเช่น มีการตั้งโรงงานปลูกกาแฟของรัฐบาล การปลูกสวนยางพาราและสวนผลไม้อื่น ๆ เช่น หมากมัน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสวนดอกไม้ เช่น แกลดิโอลัส เบญจมาศ แอสเตอร์ ซึ่งเป็นสวนขนาดใหญ่ พื้นที่บางส่วนเป็นที่ราบลุ่มริมลำห้วยจะเหมาะสำหรับทำนา ดังนั้นอาชีพหลักของประชากรในเมืองนี้คือ อาชีพทำสวน ซึ่งเจ้าของพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นชาวไทใหญ่ โดยจะจ้างแรงงานชาวกะลาหรือแขก กุระชาจากเนปาล สำหรับทำงานในไร่ ซึ่งกลายมาเป็นเศรษฐกิจหลักที่สำคัญของเมืองนี้

2.2 ข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้านไทใหญ่

2.2.1 บ้านป่าซาง

ป่าซางเป็นหมู่บ้านของชาวไทใหญ่ในเขตเมืองเมเมียว ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองเมเมียวไปทางทิศใต้ประมาณ 7 ไมล์ มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 115 หลังคาเรือน และประชากรประมาณ 700 คน

บ้านป่าซางตั้งขึ้นมาพร้อมกับวัดป่าซาง ในบริเวณวัดมีจารึกการสร้างขึ้นในปี 1247 (ศักราชพม่า) หรือ พ.ศ. 2428 ซึ่งนับถึงปัจจุบัน บ้านป่าซางมีอายุนับได้ 114 ปี

บ้านป่าซาง มีวัด 1 แห่ง โรงเรียน 2 แห่ง และอนามัย 1 แห่ง ปัจจุบันที่วัดมีพระสงฆ์อยู่ 4 รูป เณร 8 รูป เจ้าอาวาสวัดป่าซางชื่ออุยิมาละ เป็นชาวไทใหญ่จากเมืองลำเลี้ยว ซึ่งตั้งอยู่ทางเหนือของเมืองเมเมียว เริ่มบวชครั้งแรกเป็นสามเณรเมื่ออายุได้ 12 ปี ปัจจุบันมีอายุ 34 ปี วัดบ้านป่าซางมีการบูรณะครั้งล่าสุดโดยเสริมสร้างวิหารใหม่เมื่อประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา

สภาพแวดล้อมทั่วไปของบ้านป่าซาง มีที่ราบเล็ก ๆ สลับกับเนินเขา ชาวไทใหญ่ยังคงมีอาชีพทำนา และมีการทำสวนผัก ผลไม้ ดอกไม้ อาทิเช่น เผือก ชิง ข้าวกาบ (ข้าวโพด) หมากมัน หมากจ๊อก (ส้ม) กะหล่ำปลี ดอกแกลดิโอลัส เป็นต้นโดยส่วนใหญ่แล้วแต่ละครอบครัวจะมีทั้งพื้นที่นา และพื้นที่สวนควบคู่กันไป โดยมีพื้นที่เฉลี่ยประมาณครอบครัวละ 3 - 5 เอเคอร์

พื้นที่นาของหมู่บ้าน มีลักษณะเป็นนาไร่ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “ไร่ข้าว” ไม่มีนาลุ่มหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “นาข้าว” เนื่องจากไม่มีพื้นที่ราบลุ่มที่มีน้ำขัง

ลักษณะการตั้งหมู่บ้าน พื้นที่ของวัดจะตั้งอยู่บริเวณที่เป็นลานใหญ่บนเนิน โดยมีการสร้างศาลเจ้าเม็ง (ศาลผีประจำหมู่บ้าน) อยู่ตรงปากทางเข้าหมู่บ้านก่อนที่จะมาถึงวัด ถัดจากวัดจะเป็นโรงเรียน สถานอนามัยหมู่บ้าน และมีชาวบ้านตั้งเรือนอยู่บริเวณรอบ ๆ บ้านป่าซางมีพื้นที่ติดกับบ้านหนองนาวทางทิศตะวันออก และบ้านป่าปงเลาทางทิศตะวันตก

โรงเรียนในหมู่บ้านมี 2 แห่ง แห่งแรกสอนถึงระดับ 4 อีกแห่งสอนตั้งแต่ระดับ 5 - 8 ซึ่งแห่งหลังนี้มาใช้พื้นที่ของวัดสำหรับการเรียนการสอน โรงเรียนจะมีการสอนตั้งแต่เวลา 9.00 - 15.30 น. นักเรียนที่เรียนจบระดับ 8 จะต้องไปต่อระดับ 9 - 10 ที่หมู่บ้านอื่น ซึ่งถือว่าผู้ที่เรียนระดับ 9 - 10 จัดอยู่ในระดับ High School และสอบเข้ามหาวิทยาลัยต่อไป เนื่องจากบ้านป่าซางมีโรงเรียน 2 แห่ง จึงเป็นโรงเรียนที่รองรับคนจากหมู่บ้านอื่นอีก 5 หมู่บ้านมาเข้าเรียนที่นี่ คือ บ้านอินโงง บ้านหนองเนา บ้านโป่งโกง บ้านก่อ และบ้านจาดุนเหย

สถานีนอนามัยของหมู่บ้าน เป็นอาคารเล็ก ๆ ชั้นเดียว แบ่งเป็น 3 ห้อง คือ ห้องคน ไข้ ห้องทำงานของเจ้าหน้าที่ และห้องพักสำหรับเจ้าหน้าที่ ปัจจุบันมีเจ้าหน้าที่ 4 คน ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ 2 คนเพิ่งย้ายมาจากเมืองสะไก โรคที่ทางอนามัยพบมากที่สุดคือโรคมาลาเรีย ซึ่งมักจะพบในกลุ่มคนชรา ส่วนกลุ่มเด็กมักเป็นโรกระบบทางเดินอาหาร แม้จะมีหมอนอนามัยมาประจำในหมู่บ้านแล้วก็ตาม ผู้หญิงส่วนใหญ่นิยมคลอดลูกในบ้านมากกว่าคลอดที่อนามัย

2.2.2 บ้านเมียงจี

เมียงจีเป็นหมู่บ้านขนาดกลาง โดยมีจำนวนหลังคาเรือนประมาณ 65 หลังคาเรือน และมีประชากรประมาณ 800 คน ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยใหญ่ มีประชากรกลุ่มชาติพันธุ์อื่นรวมอยู่ด้วยคือ ทะนุ และพม่า อายุของหมู่บ้านประมาณ 80 ปี แม้ว่าบ้านเมียงจีจะเป็นหมู่บ้านไม่ใหญ่และมีอายุน้อยกว่าหมู่บ้านที่เป็นของชาวไทยใหญ่อื่น ๆ ที่อยู่รายรอบ แต่ปัจจุบันบ้านเมียงจี มีความสำคัญในฐานะที่เป็นศูนย์กลางทางศาสนาของชาวไทยใหญ่ สำหรับหมู่บ้านต่าง ๆ ที่อยู่แวดล้อม เนื่องจากทำเลที่ตั้งที่อยู่ใกล้ทางหลวง การคมนาคมสะดวก มีพื้นที่สำหรับสร้างวัดขนาดใหญ่และปัจจุบันเจ้าอาวาสก็เป็นชาวไทยใหญ่ ในขณะที่หมู่บ้านไทยใหญ่ที่อยู่รายรอบบางหมู่บ้านไม่มีวัดเนื่องจากไม่มีพื้นที่เพียงพอ บางหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ที่เคยเป็นศูนย์กลางทางการค้าของกลุ่มไทยใหญ่ในบริเวณนี้แต่อดีต เช่น บ้านงูกาด (กาด = ตลาด) และมีวัดไทยใหญ่เก่าแก่ตั้งอยู่ แต่ปัจจุบันหมู่บ้านนี้ไม่ได้เป็นศูนย์กลางการค้าแบบเก่าต่อไป เพราะระบบการตั้งตลาดแบบเก่าได้ยกเลิกไป และเจ้าอาวาสบ้านงูกาดก็ได้เป็นชาวไทยใหญ่ จึงทำให้ชาวบ้านในบริเวณนี้หันมาใช้บ้านเมียงจีเป็นที่ชุมนุมของชาวไทยใหญ่ โดยเฉพาะในช่วงที่มีเทศกาลสำคัญ

เมียงจี เป็นคำภาษาพม่า คำว่า “เมียง” แปลว่า ป่า คำว่า “จี” แปลว่าใหญ่ ดังนั้นบ้านเมียงจีจึงมีชื่อที่มีความหมายว่า “ป่าใหญ่” ซึ่งปัจจุบันจะมีต้นไม้ใหญ่ตระกูลต้นไทร ซึ่งชาวไทยใหญ่เรียกว่า “ต้นฮุ่ง” ขึ้นอยู่บริเวณหน้าวัดเมียงจีมีขนาดใหญ่มากและมีจำนวนหลายต้น

บ้านเมียงจี มีวัด 1 แห่ง โรงเรียน 1 แห่ง ส่วนสถานีนอนามัยต้องไปใช้ที่บ้านงูกาด ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าบ้านงูกาดเคยเป็นศูนย์กลางของชุมชนในบริเวณนี้ ซึ่งหมู่บ้านที่อยู่รายรอบจะต้องไปจับจ่ายซื้อขายสินค้าในตลาดที่บ้านงูกาด ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่าบ้านงูกาดเป็นหมู่บ้านที่มีอายุมากกว่าบ้านป่าซาง ซึ่งบ้านป่าซางมีอายุได้ 114 ปี เพราะฉะนั้นบ้านงูกาดจึงมีอายุมากกว่า 114 ปี

ปัจจุบันเจ้าอาวาสวัดเมียงจีเป็นชาวไทยใหญ่ จึงทำให้บ้านเมียงจีได้กลายเป็นที่ชุมนุมของชาวไทยใหญ่ในบริเวณนี้แทนบ้านกุงกาด เจ้าอาวาสได้มาอยู่ที่วัดนี้ 20 ปีแล้ว ปัจจุบันอายุ 61 ปี และได้นำพาชาวบ้านบูรณะวัดเมียงจีครั้งใหญ่เมื่อ 15 ปีที่ผ่านมา

สภาพแวดล้อมทั่วไปของบ้านเมียงจีตั้งอยู่เชิงเขาและมีที่ราบในหุบเขา และตั้งอยู่ริมถนน ซึ่งแยกจากเส้นทางที่จะขึ้นเหนือไปยังเมืองลำเลี้ยวและสี่ปอ มีลำน้ำไหลผ่านชื่อน้ำแกหลวง ซึ่งเดิมเป็นเส้นทางคมนาคมในสมัยโบราณ บริเวณที่ราบจะใช้พื้นที่ทำนาและทำไร่ดอกทานตะวัน ตามที่นาของของชาวบ้านจะพบว่าชาวไทยใหญ่เมืองเมเมียวใช้วัวในการไถนา

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะประชากรของหมู่บ้านเมียงจี จะพบว่า มีกลุ่มประชากรที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์อื่น คือ กลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่นอกจำนวนหนึ่ง ชาวทะนุถือเป็นคนกลุ่มใหญ่อีกกลุ่มหนึ่งในบริเวณนี้ ซึ่งในบริเวณตำบลวัดวาอันเป็นตำบลที่บ้านเมียงจีตั้งอยู่ มีจำนวนครัวเรือนประมาณ 800 ครัวเรือน ซึ่งมีชาวทะนุผสมอยู่ 200 ครัวเรือน คิดเป็น 25% ของกลุ่มประชากรทั้งหมดในตำบล

การมีประชากรกลุ่มชาติพันธุ์อื่นปะปนอยู่ทำให้เกิดการแต่งงานข้ามกลุ่มขึ้น ระหว่างชาวไทยใหญ่ - ทะนุ หรือชาวไทยใหญ่ - พม่า อย่างไรก็ตามพบว่าโดยส่วนใหญ่แล้วระบบครอบครัวและวัฒนธรรมของชาวไทยใหญ่ยังมีความเข้มแข็งกว่า เพราะถือชาวไทยใหญ่เป็นวัฒนธรรมหลักของบริเวณนี้ ทั้งนี้เพราะชาวทะนุและพม่าจำเป็นต้องพูดภาษาไทยได้ เมื่อแต่งงานฝ่ายชายที่เป็นพม่าหรือทะนุ จะต้องไปอยู่กับฝ่ายหญิงเพื่อให้แรงงานแก่ครอบครัวชาวไทยใหญ่

2.2.3 บ้านหนองคำโหลง

บ้านหนองคำโหลง มีที่มาของชื่อตามนิทานที่เล่าสืบต่อกันมาโดยเชื่อว่า มีก้อนคำ (ทองคำ) อยู่ในหนองน้ำใหญ่ของหมู่บ้าน คำว่า “โหลง” เป็นภาษาไทยใหญ่ มีความหมายเดียวกับคำว่า หลวง ซึ่งหมายถึงใหญ่ หนองคำโหลงถือว่าเป็นหมู่บ้านที่ใหญ่มาก และเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ของชาวไทยใหญ่ในเขตเมืองเมเมียว มีอายุได้ 114 ปี เท่ากับหมู่บ้านป่าซาง มีจำนวนหลังคาเรือนทั้งสิ้น 6 - 700 หลังคาเรือน ประชากรประมาณ 5 - 6 พันคน จากการที่เป็นบ้านใหญ่นั้น เดิมเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ที่เป็นศูนย์กลางอีกแห่งหนึ่งของเมเมียว ต่อมามีการติดต่อและการอพยพโยกย้ายของประชากรกลุ่มอื่น ๆ เข้ามาอาศัยร่วมกันเป็นจำนวนมาก ทำให้บ้านหนองคำโหลงประกอบด้วยประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่หลากหลาย คือ

- 1) พม่า
- 2) เข่ (หรือชาวจีน)
- 3) ไทใหญ่
- 4) กะลา
- 5) นิปอ

ตัวเลขประชากรดังกล่าวข้างต้นเรียงตามลำดับจำนวนประชากรจากมากที่สุดไปย้งน้อยที่สุด ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า ชาวพม่าเป็นกลุ่มประชากรที่ใหญ่ที่สุดของบ้านหนองคำโหลง ส่วนชาวไทใหญ่ซึ่งเคยเป็นกลุ่มประชากรเก่าแก่ มีจำนวนเพียงแค่อันดับ 3 ของชุมชนเท่านั้น

ในบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ กลุ่มกะลาและนิปอบางครั้งจะถูกเรียกรวมกันว่าเป็นกะลา แต่ความแตกต่างของกะลาโดยทั่วไปคือ นิปอและกระชาถือเป็นกะลาที่นับถือศาสนาฮินดู - พุทธ ส่วนอินเดียถือเป็นกะลาที่นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งในเขตบ้านหนองคำโหลงไม่มีกลุ่มประชากรที่นับถือศาสนาอิสลาม

บ้านหนองคำโหลงตั้งอยู่ห่างจากเมืองเมเมียว 4 ไมล์ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อบ้านกุงก่อ
ทิศใต้	ติดต่อบ้านโหวปาง
ทิศตะวันออก	ติดต่อบ้านลอยหนุ่ม
ทิศตะวันตก	ติดต่อบ้านหนองจ้างเผิก

ทั้ง 4 หมู่บ้านที่มีอาณาเขตติดต่อกับบ้านหนองคำโหลง ปัจจุบันสามารถตั้งวัดขึ้นมาได้ครบทั้ง 4 หมู่บ้านแล้ว แต่กระนั้นก็ตามชาวบ้านจากหมู่บ้านรอบข้างก็ยังคงมาทำบุญที่วัดบ้านหนองคำโหลง เนื่องจากเป็นวัดที่เคยเป็นศูนย์กลางในอดีตและตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสมต่อการเดินทางมาจากหลายหมู่บ้านได้

นอกจากจะมีวัด 1 แห่งซึ่งเป็นวัดเก่าแก่แล้ว บ้านหนองคำโหลงก็ยังมีสถานีนอนามัย และโรงเรียนตั้งอยู่ในหมู่บ้านอย่างละ 1 แห่งอีกด้วย

สภาพแวดล้อมทั่วไปของบ้านหนองคำโหลง ตั้งอยู่บนที่ราบเล็ก ๆ สลับเนินเล็ก ๆ โดยมีวัดตั้งอยู่บนเนินที่อยู่สูงที่สุดของหมู่บ้าน ในส่วนที่เป็นที่ราบจะใช้พื้นที่บางส่วนทำนา แต่ส่วนใหญ่จะปลูกพืชไร่และพืชสวน หมู่บ้านมีหนองน้ำสำคัญอันเป็นที่มาของนิทานประวัติของหมู่บ้าน ซึ่งมีชื่อเรียกว่า “เซเวเจ็กอุตวิน” คำว่า “เซเว” หมายถึง ทองคำ “เจ็ก” หมายถึง ไข่ และ “อุตวิน” หมายถึง บ่อ จึงรวมความหมายแล้ว จึงหมายความว่า “บ่อไข่ทองคำ” หรือหนองคำนั้นเอง

พื้นที่ที่ใช้ทำไร่และทำสวนจะมีลักษณะแตกต่างกัน ชาวบ้านจะแยกแยะว่าบริเวณใดจะเรียกว่าสวนหรือไร่ ก็ดูตามลักษณะของพืชที่นั่นเป็นหลัก เช่น พื้นที่สวนจะมีลักษณะเป็นที่ราบมากกว่า ในขณะที่พื้นที่ไร่จะมีความลาดชันมากกว่า ที่ดินในหมู่บ้านแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ

- ที่ดินมีน้ำตลอดปี มีพื้นที่ประมาณ 70 เอเคอร์ มักใช้ในการทำนา
- ที่สวน มีพื้นที่ประมาณ 27 เอเคอร์
- ที่ไร่ ไม่สามารถกำหนดพื้นที่ได้ เนื่องจากสามารถทำการย้ายที่ไปมา มี

ลักษณะเป็นเหมือนไร่เลื่อนลอย

พืชที่ปลูกในที่สวนได้แก่ กะหล่ำปลี สตอเบอรี่ ผักกาด หมากมัน กาแฟ ดอกไม้ เช่น ดอกติสาปาน ฯลฯ

พืชที่ปลูกในไร่ได้แก่ ข้าวไร่ ชิง เผือก ข้าวกาบ หมากมัน หมากกอ (สาละ) กาแฟ (เฉพาะไร่ที่มีบริเวณติดน้ำ)

พื้นที่สวนและที่ไร่ ซึ่งมีเฉลี่ยครัวเรือนละ 1.5 - 2 เอเคอร์ ส่วนผู้ที่ไม่มีที่ดินจะได้แก่ กลุ่มที่มีอาชีพรับจ้าง ซึ่งมีประมาณ 10% ของประชากรในหมู่บ้าน รวมทั้งกลุ่มที่ทำงานเป็นข้าราชการ หรือคนที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ เช่น ทหาร เป็นต้น

ในหมู่บ้านมีสัตว์เลี้ยง เช่น ควาย - เลี้ยงไว้ไถนา วัว - เลี้ยงไว้ลากล้อ (เกวียน) ไก่ หมู สุนัข เป็นต้น ไม่มีการเลี้ยงในลักษณะเป็นฟาร์มเพื่อการค้า มักเป็นการเลี้ยงไว้ใช้แรงงาน ยกเว้น หมู ไก่ ก็เลี้ยงไว้เป็นอาหารได้ ในกรณีของวัว, ควาย ที่เลี้ยงในบ้านจะไม่ฆ่าเป็นอาหาร และจะเลี้ยงจนแก่ เมื่อแก่ก็จะให้วัวควายนั้นพัก ตายก็นำไปฝัง หากชาวบ้านจะกินเนื้อวัวควาย มักจะไปซื้อมากิน

โรงเรียนในหมู่บ้านหนองคำโหลง มี 1 แห่ง เปิดการเรียนการสอนตั้งแต่ ระดับ 1 - 4 มีเด็กนักเรียนประมาณ 120 คน เมื่อนักเรียนผ่านระดับ 4 ที่นี้แล้วจะต้องไปต่อที่อื่น ซึ่งส่วนใหญ่จะเข้าไปต่อที่โรงเรียนชื่อ "No. 3 High School" ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้าน และตั้งอยู่ในบริเวณเขตทหารใกล้ตัวเมืองเมเมียว

เป็นที่น่าสังเกตว่า ระบบการเรียนการสอนอย่างเป็นทางการของพม่าที่โรงเรียนในเมเมียวไม่มีการสอนภาษาไทยใหญ่ ผู้ที่สนใจจะเรียนภาษาไทยใหญ่จะต้องไปเรียนจากวัดไทใหญ่ ซึ่งมีหลวงพ่อบุญนิตเป็นผู้สอน ปัจจุบันเรียนกับหลวงพ่อบุญนิต ในกรณีที่ในโรงเรียนมีการสอนพิเศษภาษาจีนด้วย ทางกรมพม่ามีความพยายามที่จะเปิดโรงเรียนระดับระดับ 1 - 4 ให้เป็นระดับพื้นฐานครบทุกหมู่บ้าน

สถานีนามัยในหมู่บ้านเรียกว่า “โรงพยาบาล” ซึ่งเริ่มต้นเมื่อประมาณ 18 ปีที่ผ่านมา โดยแก่บ้านหรือผู้ใหญ่บ้านคนที่แล้ว ซึ่งปัจจุบันบวชเป็นพระเข้ามาทำนุบำรุงอยู่ที่เจดีย์เขวินเตา ปัจจุบันมีเจ้าหน้าที่ประจำนามัย 2 คน ผู้ช่วยหัวหน้านามัยและนางพยาบาลทำคลอด ผู้ที่มายังอนามัยประจำหมู่บ้านจะเป็นการมารับการรักษาแบบแผนแพทย์แผนใหม่ ในอดีตชาวไทใหญ่ก็มีแพทย์แผนโบราณ ซึ่งหมอยาโบราณของหมู่บ้านหนองคำไหลง มี 2 คน คือ ผู้ที่เป็นสามีของแม่แต่มานายโย (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว) และผู้ที่เป็นหลานของแม่แต่มานายโย แต่ส่วนมากจะรับทำนายเป็นหมอดูมากกว่าเป็นหมอรักษาโรค

วัดหนองคำไหลง เป็นวัดเก่าแก่และเป็นวัดใหญ่ในบริเวณนี้ สร้างขึ้นเมื่อปีศักราชพม่า 1247 ปัจจุบันมีอายุได้ 114 ปี ในอดีตวัดหนองคำไหลงจะเป็นวัดศูนย์กลางของหมู่บ้านรายรอบคือ บ้านกุงก่อ บ้านผักเลื่อน บ้านลอยหมอกและบ้านป่าฮัก แม้ปัจจุบันหมู่บ้านเหล่านี้จะมีวัดเป็นของตัวเอง แต่เมื่อถึงวันสำคัญ วัดหนองคำไหลงก็ยังเป็นศูนย์กลางของชาวไทใหญ่เวดล้อมนี้อยู่ และทางวัดก็ได้จัดกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่อยู่เนื่อง ๆ

บ้านหนองคำไหลงเคยมีปู่แก่บ้านที่มีบทบาทสำคัญมากในอดีต (ตำแหน่งปู่แก่บ้าน คือ หัวหน้าหมู่บ้าน) เมื่อประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา ปัจจุบันปู่แก่บ้านคนนี้ได้บวชเป็นเพราะอยู่ที่วัดเจดีย์เขวินเตา หลังจาก ปี ค.ศ. 1988 มาแล้ว ได้มีปู่แก่บ้านอีกหลายคน เช่น อูจ่อแยง อูชินทุน อูองจี อูเนวิน ซึ่งบางคนก็เป็นปู่แก่บ้านได้ไม่กี่เดือน ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะของหมู่บ้านหนองคำไหลงในระยะหลังปกครองยากขึ้น เพราะมีกลุ่มคนอาศัยอยู่หลายกลุ่ม จากเดิมที่เคยเป็นกลุ่มชาวไทใหญ่มีจำนวนมากที่สุด ปัจจุบันมีทั้งชาวไทใหญ่ คะฉิ่น มอญ กะลา ทะนุ มุสลิม และจีน ปัญหาที่พบมากที่สุดในบ้านคือ การทะเลาะวิวาท การแย่งน้ำ การแย่งเขตที่ดิน ตัวอย่างเช่น ในปัญหาการแย่งน้ำก็จะแก้ปัญหาโดยแบ่งเวลาในการใช้ ผลัดกันใช้คนละ 3 ชั่วโมง เป็นต้น สถานภาพทางการปกครองในปัจจุบันของบ้านหนองคำไหลงจึงไม่ค่อยมั่นคง อีกทั้งปู่แก่บ้านที่ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าบ้านก็ยังไม่ค่อยเข้มแข็งและยังไม่เป็นที่ยอมรับ

2.2.4 บ้านกุงนัว

กุงนัวเป็นหมู่บ้านเก่าแก่อีกหมู่บ้านหนึ่ง หมู่บ้านนี้มีอายุได้นับร้อยปีมาแล้ว แต่หากพิจารณาจากวัดประจำหมู่บ้าน ซึ่งมีประวัติสร้างขึ้นเมื่อปีศักราชพม่า 1117 จนถึงปัจจุบันก็มีอายุถึง 244 ปี นับว่าเป็นหมู่บ้านที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดในบริเวณนี้

ปัจจุบันบ้านกุงนิวมี 130 หลังคาเรือน ประชากรประมาณ 500 คน อยู่ห่างจากเมืองเมเมียวไปยังทิศใต้ประมาณ 7 ไมล์ มีวัดสำคัญ 1 แห่ง โรงเรียน 1 แห่ง แต่คนมัยยังต้องไปใช้ที่บ้านนิวสะคาน ซึ่งตั้งอยู่บริเวณปากทางที่แยกจากถนนใหญ่

ประชากรส่วนใหญ่ของบ้านกุงนิวเป็นชาวไทยใหญ่ ที่เหลือเป็นชาวพม่าและชาวซาง (จีน) มาตั้งบ้านเรือนอยู่ด้วยกลุ่มละ 7 หลังคาเรือน

ลักษณะสภาพที่ดินแหวดล้อม พื้นที่ส่วนใหญ่ของหมู่บ้านใช้ทำไร่ แต่ก็มีพื้นที่นาและพื้นที่สวน เช่นเดียวกับการใช้ที่ดินของหมู่บ้านไทใหญ่อื่น ๆ โดยมีสัดส่วนการใช้ที่ดินดังนี้ คือ

- ที่นา มีพื้นที่ประมาณ 20 เอเคอร์
- ที่สวนน้ำ มีพื้นที่ประมาณ 100 เอเคอร์
- ที่ไร่ มีพื้นที่ประมาณ 1,000 เอเคอร์

พืชเศรษฐกิจที่ปลูกในหมู่บ้าน ได้แก่ มะละกอ สตอเบอร์รี่ หมากมัน หมากจ๊อก (ส้ม) หมากเกี้ยง (สับปะรด) เป็นต้น

มะละกอกือเป็นพืชไร่ เพิ่งมีการส่งเสริมการปลูกในหมู่บ้านในช่วงปีที่ผ่านมา โดยได้พันธุ์มาจากประเทศไต้หวัน ซึ่งต้องซื้อพันธุ์จากเมืองมณฑลทะเลย์ การนิยมปลูกมะละกอในหมู่บ้านนี้ เนื่องจากชาวบ้านเห็นว่ามีผู้อื่นจากหมู่บ้านอื่นปลูกและสามารถขายได้ราคาดี จึงทดลองซื้อพันธุ์มาปลูกกันในหมู่บ้าน กรณีการปลูกมะละกอนี้เช่นเดียวกับการเริ่มปลูกส้มในหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านเห็นตัวอย่างการปลูกส้มจากหมู่บ้านแถบ สิดา อินยา ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับหนองเนา หนองคม ในเขตเมืองเมเมียวไม่ไกลจากตัวหมู่บ้านเท่าไรนัก จึงคิดว่าน่าจะปลูกในหมู่บ้านได้ ชาวบ้านไปซื้อพันธุ์ส้มมาจากหลอกจอก หรือพม่าเรียกว่า ยัดเล่า ซึ่งอยู่ในเขตตองยี

สตอเบอร์รี่ที่ปลูกในหมู่บ้านจะมีผู้มารับซื้อถึงที่ ซึ่งมักเป็นพ่อค้าคนกลางจากเมืองมณฑลทะเลย์

หมากมันปลูกในเขตบ้านกุงนิวให้ผลผลิตได้ไม่ดีเท่ากับบริเวณบ้านลอยหมอก หรือ บ้างกุงก่อเนื่องจากอากาศไม่เย็นเท่า

การใช้ที่ดินในหมู่บ้านโดยส่วนใหญ่จะเกิดจากการถางที่และบุกเบิกที่ทำกินเอง รวมทั้งที่ดินที่ได้จากมรดกพ่อแม่แบ่งปันให้ และที่ดินที่มาจากการซื้อขายในช่วงหลัง

หมู่บ้านกุงนิวมีโรงเรียน 1 แห่ง เปิดสอนตั้งแต่ชั้น 1 - 4 มีนักเรียนประมาณ 4 - 50 คน มีครูประจำที่โรงเรียน 2 คน (ในหมู่บ้านนี้มีผู้ที่จบชั้น 10 และสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ 1 คน โดยเรียนอยู่ที่มหาวิทยาลัยมณฑลทะเลย์)

การเรียนและการสอนภาษาไทยใหญ่ไม่มีสอนอย่างเป็นทางการในโรงเรียน แต่มีกลุ่มครูที่มาจากสมาคมวรรณกรรมและวัฒนธรรมชาวไทใหญ่มาสอนให้ตามบ้านในช่วงปิดเทอม ส่วนใหญ่คนที่มาเรียนภาษาไทยใหญ่จะเป็นพวกคนหนุ่มสาว ซึ่งผู้อายุน้อยที่สุดประมาณ 7 - 8 ปี ไปจนถึง 35 ปี ปัจจุบันมีผู้ที่พออ่านออกเขียนได้ในภาษาไทยประมาณ 70% ของหมู่บ้าน กลุ่มคนวัยกลางคนที่เคยเขียนหนังสือไทใหญ่ได้ ปัจจุบันจะเขียนได้น้อยลงเนื่องจากไม่มีโอกาสได้ใช้การเรียนภาษาไทยใหญ่ในช่วงปิดเทอมนี้เป็นการเรียนฟรี ไม่มีค่าใช้จ่ายใด ๆ

เนื่องจากหมู่บ้านกุงนิวไม่มีสถานีนามัยเป็นของตนเอง การรักษาด้วยแพทย์แผนใหม่ ของชาวบ้านจึงจำเป็นต้องไปรักษาที่สถานีนามัยบ้านนิวสะคาน ซึ่งตั้งอยู่ตรงปากทางเข้าจากถนนใหญ่ ในอดีตหมู่บ้านจะมีหมอแผนโบราณอยู่ 3 - 4 คน ซึ่งเป็นที่นิยมรักษาของชาวบ้านสามารถรักษาโรคมาลาเรีย ไข้หวัด และโรคที่เข้าใจกันว่าเกิดจากผีทำไม่ดี ทำให้เกิดไม่สบาย ซึ่งหมอจะไม่คิดค่ารักษาเป็นเงินทอง แต่ถ้าคนไข้หายก็จะเอาน้ำส้มป่อย ข้าว อาหารการกิน หรือเงิน (ไม่จำเป็น) ไปไหว้แก้หมอรักษา

ปัจจุบันนอกจากชาวบ้านจะรักษาด้วยหมอโบราณแล้ว ยังรักษาจากหมอยาม่าน (หมอสสมัยใหม่ของพม่า) และหมอฝรั่งด้วย หากการรักษาจากหมอโบราณแล้วยังไม่หายก็จะไปรักษาจากหมอสสมัยใหม่ต่อไป

ชุมชนของชาวไทใหญ่ในเขตเมืองเมเมีียวยังคงเป็นชุมชนหมู่บ้านตามแบบประเพณี ความสัมพันธ์ส่วนใหญ่ของคนในชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานของระบบเครือญาติ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งพบว่าวัดที่สำคัญจะเป็นที่รวมของหมู่บ้านหลายหมู่บ้านเข้าด้วยกัน ดังนั้นแกนกลางของเครือข่ายในชุมชนที่สำคัญของชาวไทใหญ่คือวัด กลุ่มชุมชนใหญ่ ๆ จะประกอบด้วยกลุ่มหมู่บ้านประมาณ 4 - 5 หมู่บ้าน ซึ่งจะมีวัดสำคัญของกลุ่ม 1 วัด ลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นโดยรอบเมืองเมเมีียว อย่างไรก็ตามในภาวะปัจจุบันหมู่บ้านหลายแห่งได้เริ่มสร้างวัดประจำหมู่บ้านเพื่อใช้เป็นที่ประกอบศาสนกิจขั้นพื้นฐาน แต่วัดที่เคยเป็นศูนย์กลางของชุมชนก็ยังคงดำรงบทบาทที่สำคัญอยู่เช่นเดิม

2.3 ตำนานและนิทานเชิงประวัติ

2.3.1 นิทานประวัติบ้านหนองคำไหลง

บ้านหนองคำไหลงถือเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ที่สำคัญแห่งหนึ่งของเมืองเมเมีียว ในอดีตวัดหนองคำไหลงเป็นวัดไทใหญ่ที่เก่าแก่และใหญ่ที่สุดของเมืองเมเมีียว บ้านหนองคำไหลงก็มีนิทานประวัติเล่าถึงที่มาของชื่อหมู่บ้านนี้ว่า

“ในสมัยโบราณ มีหนองเล็ก ๆ หนองหนึ่ง แต่ก็มีหินก้อนใหญ่ก้อนหนึ่ง หินก้อนนี้จะกลิ้งไปเอง ไปอยู่ตามบ้านหลังต่าง ๆ บางคนก็ตกใจคิดว่าหินนี้ไม่ดี จึงพากันกันกลิ้งหินไปทิ้งลงในหนอง ตอนนั้นมีคนที่เป็นหมอผี หมอปราบผีมาหาบ่อเงินบ่อทองในสมัยโบราณ หมอผีคนนี้เป็นคนมาจากที่อื่น ว่ากันว่าเป็นคนโตเหมือนกัน เรียกกันว่า “ชยาหมอผี” หมอผีนี้ได้ทำนายว่า หินนี้คือสิ่งที่ดี มีเงินมีค่า (ทองคำ) ว่าแล้วก็จะมาเอาคำนี้ไป แต่ทำอย่างไรก็เอาไปไม่ขึ้น คำก็ยังอยู่เหมือนเดิม คนทั่วไปจึงเรียกหนองนี้ว่า หนองคำไหลง คือมีคำอยู่มากมาย”

2.3.2 นิทานประวัติบ้านจวอยนาเฒ่า

บ้านจวอยนาเฒ่าเป็นหมู่บ้านชาวไทยใหญ่หมู่บ้านหนึ่ง ตั้งอยู่ปากทางเข้าบ้านกุงนี้ว่ามีเรื่องเล่าถึงที่มาของการตั้งชื่อบ้านไว้ว่า

“เมื่อมณฑลพะเยาจะสร้างกรุงมณฑลพะเยา จะต้องไม้ 2 ต้นเพื่อเอามานำเป็นเสาหลักเมือง เสาต้นหนึ่งนั้นไปเสาะหามาได้จากเมืองชุมชวย ซึ่งเป็นเมืองของชาวไทยใหญ่ เสาที่ได้จากเมืองชุมชวยนั้นเรียกว่า “ตะของดา” มีความหมายว่า ได้แค่ต้นเดียว ปัจจุบันนี้ก็มีหมู่บ้านที่ชื่อ “ของดา” ตั้งอยู่ในเขตเมืองชุมชวย เมื่อคราวนั้นคัดเลือกไม้ได้แล้ว ก็ได้เอาควายลากไม้ นั้นลงมาจากเมืองชุมชวย จนกระทั่งได้มาพักอยู่ ณ ที่แห่งหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า “จวอยนาเฒ่า” ซึ่งเป็นบริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านจวอยนาเฒ่าในปัจจุบันนี้ หลังจากนั้นก็ได้นำเอาวัวมาเปลี่ยนลากไปถึงกรุงมณฑลพะเยา จึงเป็นที่เชื่อกันว่า เสาหลักเมืองอันหนึ่งของกรุงมณฑลพะเยา เป็นเสาที่ได้มาจากเมืองของไทยใหญ่ ชื่อเมืองชุมชวย”

2.3.3 ตำนานเจดีย์เขวินเตา และกลุ่มเจดีย์นางชอมอนละ

เมืองเมเมียวมีเจดีย์สำคัญอยู่หลายองค์ เจดีย์เหล่านี้ล้วนมีประวัติผูกพันอยู่กับตำนานเรื่องนางชอมอนละ ผู้ซึ่งเป็นธิดาของเจ้าเมืองเจล้าน ซึ่งเป็นเมืองไทใหญ่ ปัจจุบันอยู่ติดกับพรมแดนจีนทางตอนเหนือของรัฐบาล นางชอมอนละมีประวัติผูกพันกับราชสำนักพม่า นางได้เป็นมเหสีในพระเจ้าอโนรธาจักราชัตริย์พม่าในยุคนั้น ก่อนที่พระนางจะสิ้นพระชนม์พระนางได้เดินทางออกมาจากราชสำนักพม่ากลับไปยังเมืองเจล้านซึ่งเป็นเมืองบ้านเกิดและระหว่างที่พระนาง

เสด็จผ่านได้สร้างเจดีย์ไว้มากมาย กลุ่มเจดีย์ที่อยู่ในบริเวณเมืองเมเมียวนี้ก็เป็กลุ่มเจดีย์ที่ผูกพันกับเส้นทางผ่านของพระนางในครั้งนั้นด้วย

เรื่องราวประวัติของการสร้างเจดีย์เหล่านี้ จึงมีที่มาว่า

“นางขอมอนละ เป็นมเหสีองค์หนึ่งของเจ้าฟ้าอินธรา ต่อมา มีเรื่องขัดใจกันเพราะอยู่มาวันหนึ่ง ตุ่มหูของมเหสีขอมอนละมีรัศมีเปล่งออกมาเนื่องจากพระธาตุ (อัฐิของพระพุทธเจ้า) ได้มาประดิษฐานอยู่ ฝ่ายพระเจ้าอินธรา มีมเหสีเยอะมาก มเหสีคนอื่นเห็นรัศมีจากตุ่มหูของนางขอมอนละ ก็ไม่พอใจ จึงไปทูลเจ้าฟ้าอินธราให้ไล่นางขอมอนละออกจากวังเสียเพราะถือว่าจะทำให้เกิดกาลกิณีบ้านเมืองจะมีเหตุถึงแก่กาลพิณาศ นางขอมอนละจึงจำต้องออกจากวังนับแต่นั้นมา และระหว่างทางที่นางกลับยังบ้านเมืองของนาง ก็ได้สร้างเจดีย์อุทิศแด่พระพุทธศาสนาเรื่อยมาตลอดทาง”

ตามทางที่นางเสด็จนั้น มีพระเจดีย์ต่าง ๆ ที่เชื่อว่าพระนางเป็นผู้สร้างดังนี้ คือ

1. **เจดีย์ชเวชานยา** ตั้งอยู่บริเวณทางขึ้นเขามายังเมืองเมเมียว จากเมืองมณฑลทะเลย์ บรรจตุ่มหูแสงของพระนาง

2. **โถกโปเจดีย์** “โถกโป” หมายความว่า อัฐิเหลือ เป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นมาจากอัฐิที่เหลือจากการสร้างเจดีย์ ชเวชานยา ตั้งอยู่ในเขตมณฑลทะเลย์

3. **เมโปงเจดีย์** เป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นมาจาก “ดิน” ที่เหลือจากการใช้ก่อสร้างโถกโปเจดีย์ ตั้งอยู่ในเขตมณฑลทะเลย์

4. **นาลินเจดีย์** เป็นภาษาพม่า (ชาวไทยใหญ่เรียก นาลางเจดีย์) ตั้งอยู่ในเขตเมืองเมเมียว

5. **นาไค่เจดีย์** ตั้งชื่อตามต้นไม้ชนิดหนึ่งชื่อ ไค่

6. **เยวินเตาเจดีย์ หรืออัสตงเจดีย์** ตั้งอยู่ระหว่างเขตบ้านหนองคำโหลงและบ้านลอยหมอกเมืองเมเมียว บรรจแก้วคำของพระนาง เชื่อกันว่าสร้างเสร็จภายใน 1 วัน ก่อนพระอาทิตย์ตกดิน

7. **เสนล่านเจดีย์** สร้างจากอัฐิที่เหลือจากการสร้างเยวินเตาเจดีย์

หลังจากที่พระนางได้สร้างกลุ่มเจดีย์เหล่านี้เรียงรายตามเส้นทางกลับบ้านเกิดในเขตเมืองมณฑลทะเลย์และเมเมียวแล้ว พระนางก็เสด็จต่อไปยังเมืองสีปอ ก่อนที่จะเข้ายังตัวเมืองสีปอ พระนางได้สร้างปอใจเจดีย์ไว้เป็นอนุสรณ์ ซึ่งคำว่า “ปอ” หมายถึง “พอ” และ “ใจ” หมายถึง “รับ” ซึ่งเป็นเจดีย์ที่รำลึกถึงการมารับของพระบิดาจากเมืองเจล่าน ปอใจเจดีย์ในปัจจุบัน

ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองสีปอประมาณ 3 หลักไมล์ หลังจากสร้างปอใจเจดีย์แล้วพระนางได้เดินทางต่อเข้าไปยังตัวเมืองสีปอและได้สิ้นพระชนม์ที่เมืองสีปอ ช้างทรงที่เสด็จมาด้วยก็ล้มตายไปพร้อมกัน มีการสร้างเจดีย์ที่อุทิศถวายให้พระนาง ณ สถานที่ที่พระนางสิ้นพระชนม์ในเมืองสีปอ ซึ่งมีชื่อเป็นภาษาพม่าว่า “ซอมอนละโลกกุ” แต่ชาวไทยใหญ่เรียกสถานที่นั้นว่า “ป่าเฮ้วเจ้านาง”

2.3.4 ตำนานเจดีย์ที่อุนางเก่า

ห่างจากตัวเมืองเมเมียวขึ้นไปทางเหนือตามเส้นทางไปเมืองสีปอประมาณ 6 ไมล์ จะพบบริเวณที่เชื่อว่าเป็นเมืองเก่าตั้งอยู่ทางซ้ายมือ ซึ่งเชื่อว่าเป็นที่ตั้งค่ายพลของเจ้าฟ้าเจ้านมาตั้งทัพรอรับลูกสาวคือนางซอมอนละ โกล์ ๆ กันนั้นมีเจดีย์เก่าอยู่ 1 แห่ง ซึ่งชาวพม่าเรียกว่า “ยัมมานันกะบาเจิง ซานเยเสดี” มีความหมายว่า “พม่ารุ่งเรืองสันติสุข” ตำนานการสร้างเจดีย์ผูกพันกับเรื่องของนักบวชพม่าที่มีอิทธิฤทธิ์กลุ่มหนึ่ง คือ ชยาดอตงปา ซึ่งประกอบด้วย อุเปาเสง, โฟโพอ่อง และโพนินซ่อง ทั้ง 3 คนนี้ในสมัยพุทธกาล เคยได้รับพระธาตุของพระพุทธเจ้า และได้รับคำทำนายว่าเมื่อศาสนาครบ 5,000 ปีจะต้องทำหน้าที่เก็บพระธาตุของพระพุทธเจ้าในที่ต่าง ๆ มารวมกัน เพื่อให้เกิดเป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไป นักบวช 3 คนนี้จึงยังไม่สามารถนิพพานได้จนกว่าจะได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าองค์ต่อไป ในระหว่างนี้ต้องสะสมบุญบารมี นั่งวิปัสสนาจนมีฤทธิ์เดชหายตัวได้ ในครั้งหนึ่งนักบวชที่ชื่อ อุเปาเสง ได้มาวิปัสสนายังบริเวณที่ตั้งเจดีย์แห่งนี้ หลังจากนั้นก็หายตัวไป ทิ้งผ้าเช็ดหน้าไว้ผืนหนึ่ง จึงได้มีการสร้างเจดีย์ขึ้นเพื่อเป็นที่บรรจุผ้าเช็ดหน้าของอุเปาเสงไว้ ปัจจุบันมีการตั้งวัดขึ้นมาดูแล ซึ่งมีชื่อเรียกในหมู่ชาวไทยใหญ่ว่า “วัดอุนางเก่า” แต่ภาษาพม่าเรียกว่า “วัดยันโกงจองไต”

2.3.5 ตำนานเรื่องโกเมียวชิน

เรื่องโกเมียวชินเป็นนิทานที่แพร่หลายในหมู่คนไทยใหญ่มาก นอกจากความนิยมในการเล่าเรื่องแล้วยังมีการสร้างรูปเคารพ และการสร้างศาลให้กับโกเมียวชิน ปัจจุบันโกเมียวชินก็มีฐานะเป็นหนึ่งในผืนดินของพม่าอีกด้วย นับว่าเรื่องของโกเมียวชินเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและมีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งชาวไทยใหญ่ได้เล่าให้ฟังว่า

“โกเมียวชินมีพี่น้องร่วมกันอีก 2 คน คนหนึ่งเป็นชายชื่อ โกเตงชิน อีกคนเป็นหญิงชื่อ เมงปะแลชิน ทั้ง 3 คนมีลูกน้องคือ ขุนเชียว และขุนสา อยู่มาวันหนึ่งโกจีจ้อซึ่งเป็นผีพม่าได้มาพบกับนางเมงปะแลชินซึ่งมีความสวยงาม จึงอยากได้นางเมงปะแลชินมาเป็นเมีย โกจีจ้อได้เดินทางมา

นางเมงปะแลชินจากผู้เป็นแม่ของนาง แต่แม่ของนางเมงปะแลชินไม่ยอมยกให้ โกจิจอจึงทำที่มาบอกกับโกเมียวชินว่าตนจะมาเป็นสมาชิกเดียวกัน และกินน้ำสัจจะร่วมกันเพื่อให้เป็นพวกเดียวกัน หลังจากที่กินน้ำสัจจะร่วมกันแล้วโกจิจอจึงยกให้โกเมียวชินฆ่าแม่ แต่โกเมียวชินไม่ยอมและหันมาฆ่าโกจิจอให้ตายแทน หลังจากที่โกจิจอตายไปแล้วลูกศิษย์ของโกจิจอชื่อ อูปี จึงได้มาตามฆ่าโกเมียวชินจนตาย เมื่อโกเมียวชินตายลูกศิษย์ของโกเมียวชินชื่อ ซุนเซียวซุนซ่า จึงตามไปแก้แค้นฆ่าอูปีตายไปเช่นเดียวกัน”

เล่าโดย ชายะ อัดตะฟ้า อายุ 53 ปี บ้านป่าปงเลา

หลังจากที่เล่าเรื่องโกเมียวชินจบลง ผู้เล่าก็อธิบายต่อไปอีกว่า ด้วยเหตุนี้ผีพม่ากับผีไตจึงไม่ถูกกัน เหมือนกับคนพม่ากับคนไตก็ไม่ถูกกัน

2.4 ลักษณะครอบครัวและระบบเครือญาติ

2.4.1 แบบแผนการแต่งงาน

หากพิจารณาจากแบบแผนการแต่งงานของชาวไทใหญ่จะพบว่าชาวไทใหญ่ให้ความสำคัญต่อญาติทางฝ่ายชายมากกว่าหญิง ตัวอย่างเช่น การแต่งงานของชาวไทใหญ่ตามประเพณีแล้ว ผู้หญิงจะต้องถูกส่งตัวให้เข้าไปอยู่กับฝ่ายชาย ซึ่งเรียกว่า “ฮับลูกไป” หรือ “ขึ้นไป” หมายถึงรับลูกสะใภ้เข้าเรือน ซึ่งทำให้ผู้ที่จะมาเป็นลูกสะใภ้จะกลายเป็นสมาชิกใหม่ของครอบครัวและญาติพี่น้องฝ่ายชาย ในขณะที่ความสัมพันธ์กับครอบครัวและญาติพี่น้องเดิมจะมีความใกล้ชิดน้อยลง

การ “ขึ้นไป” หรือรับลูกสะใภ้เข้าบ้าน ฝ่ายชายจะเป็นผู้เสียเงิน เพื่อรับผู้หญิงเข้ามาในเรือนของตน ในบางกรณีที่ฝ่ายชายจำเป็นต้องย้ายเข้าไปอยู่บ้านฝ่ายหญิงจะเรียกว่า “ขึ้นเขย” ซึ่งหากเป็นการขึ้นเขย ผู้ชายไม่จำเป็นต้องเสียเงินทองหรือข้าวของก็ได้ แต่ฝ่ายผู้หญิงจะเป็นผู้รับผิดชอบ ซื้อผ้ามารับ เมื่อฝ่ายชายมาขึ้นเขยจะมีการให้เปลี่ยนผ้าเพื่อแสดงว่ารับผู้ชายเข้ามาเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของเรือนนั้นแล้ว ส่วนใหญ่จะมีการขึ้นเขยเนื่องจากความจำเป็นทางครอบครัวของญาติฝ่ายหญิง เช่น ผู้หญิงเป็นลูกสาวคนเดียวของเรือนนั้น หรือเรือนนั้นขาดแคลนแรงงานผู้ชาย เมื่อมีการขึ้นเขยจะถือเป็นกรณีพิเศษยกเว้น จะมีสุภาพสตรีคอยเตือนใจชาวไทใหญ่ทั่วไปว่า หากมีการขึ้นเขยแล้วผู้ที่มาเป็นเขยจะมีสถานภาพเปรียบเสมือนเป็นลูกชายของเรือนว่า

“แต่บต่างโต้ย โขยต่างจ่าย”

มีความหมายว่า “แต่บ” ซึ่งเป็นภาชนะใส่ข้าวเหนียวเพื่อเก็บความร้อนหลังจากข้าวหนึ่งสุก สามารถนำมาแทน “โต้ย” ซึ่งเป็นใบไม้ที่สานชั่วคราวสำหรับคลุมหลังกันฝน เปรียบเสมือนกับลูกเขยเมื่อได้มาแล้วที่จะทำหน้าที่แทนลูกชายในบ้าน

2.4.2 การแต่งงาน

ก่อนถึงพิธีแต่งงาน ฝ่ายชายจำเป็นต้องไปทำพิธีสู่ขอลูกสาวจากพ่อแม่ของผู้หญิง ผู้ชายจะไปบอกคนเฒ่าคนแก่ของตนให้ไปขอลูกสะใภ้ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่อาวุโสที่สุดของครอบครัว บางครั้งผู้ที่เป็นพ่อแม่ของฝ่ายชายอาจจะไม่ได้ไป ในระหว่างการไปสู่ขอจะไม่มีสินสอดทองหมั้น ผู้ชายจะเป็นคนดูแลรับผิดชอบและเข้ามาจัดการกับพิธีทั้งหมด เมื่อสู่ขอแล้วก็จะมีการจัดเตรียมพิธีแต่งงาน ซึ่งมักจะจัดขึ้นที่บ้านของผู้หญิง ทั้งการเตรียมข้าวปลาอาหาร หลังจากทำพิธีแต่งงานที่บ้านฝ่ายหญิงเสร็จ ก็จะรับลูกสะใภ้มาที่บ้านผู้ชาย ในการรับลูกสะใภ้ฝ่ายชายจะเตรียมเงิน - ทองให้แก่ลูกสะใภ้ตามแต่ฐานะของฝ่ายชาย บางครั้งญาติฝ่ายหญิงอาจจะแบ่งที่ดินมาให้ก็ได้

ในระหว่างพิธีแต่งงาน จะมีบุคคลที่ทำหน้าที่สำคัญที่เป็นผู้อาวุโสในพิธีเรียกว่า “แก่บ่าวแก่สาว” ซึ่งมักจะเป็นผู้อาวุโสในหมู่บ้านนั้น ญาติฝ่ายชายจะเตรียมค่าตอบแทนให้กับแก่บ่าวแก่สาวในพิธีด้วย ถ้าฝ่ายชายเป็นคนในหมู่บ้านก็จะให้ตามปกติ แต่ถ้าฝ่ายชายมาจากหมู่บ้านอื่นจะต้องนำเงินให้แก่บ่าวแก่สาวมากกว่าปกติ เช่น ถ้าแก่บ่าวแก่สาวเป็นคนหมู่บ้านเดียวกันฝ่ายชายก็จะให้ 1,000 จีต ถ้าฝ่ายชายมาจากหมู่บ้านอื่น ก็จะต้องให้แก่บ่าวแก่สาวของหมู่บ้านฝ่ายหญิง 5,000 จีต เป็นต้น

พิธีแต่งงานของชาวไทใหญ่จะมี 2 วัน คือ

1. วันกินสัน คือวันแรกของงานเป็นวันเตรียมงาน
2. วันกินคม คือวันที่สองของงาน เป็นวันทำพิธี

ในวันที่ทำพิธี ฝ่ายชายจะมาที่บ้านของผู้หญิง ซึ่งก่อนจะเข้าบ้านฝ่ายหญิงได้จะมีธรรมเนียมการกันประตู 3 ประตู คือ ประตูโหลง ประตูบ้าน ประตูห้อง ชาวไทใหญ่มีนิทานเรื่องขุนสามลอ นางโอเปี่ยม ซึ่งเล่าถึงที่มาของธรรมเนียมนี้ว่า

“ขุนสามลอ เป็นพ่อค้าวัวต่าง มีบ้านอยู่ที่เมืองเจตอง มาวันหนึ่งได้ไปค้าขายไกลถึงเมืองกึ่ง และได้พบกับนางโอเปี่ยมซึ่งเป็นคนสวยงามมาก จึงพานางกลับมาที่เมืองเจตอง ครั้งมาถึงปรากฏว่าแม่ของขุนสามลอไม่พอใจ เนื่องจากอยากให้ลูกชายแต่งงานกับคนในหมู่บ้านมากกว่า จึง

แก่งเขาเคียงกันประตุ เมื่อทำกับข้าวก็แอบใส่เข็มในข้าวเหนียวให้กิน นางโอเปียมจึงหนีออกไปจากบ้าน ระหว่างนั้นนางได้ตั้งครรภ์ และได้คลอด ลูกในป่า เมื่อลูกของนางเกิดขึ้นมานางได้บอกลูกว่าให้รอพ่อ แต่ต่อมาลูกได้ ตายและไปเกิดเป็นนกตองลอ มีเสียงร้องดังว่า “พ่อเอ๊ย ๆ ๆ”

เมื่อลูกตาย นางจึงวิ่งกลับไปหาสามีที่บ้าน เมื่อไปถึงบ้านขุน สามลอไม่อยู่เพราะออกไปค้าขาย นางรอสามีจนตาย ครั้นเมื่อขุนสามลอลูกกลับมาถึงจะเข้าไปหาเมีย คนในบ้านไม่ยอมให้ใครเข้า ขุนสามลอจึงนำเงินที่ได้ จากการค้ามาหว่านที่ประตุ ที่มีคนกันทั้ง 3 แห่ง จึงสามารถเข้าไปได้ เมื่อ เข้าไปในห้องเห็นโลงศพนางโอเปียม จึงใช้มีดแทงตัวตายข้างนางโอเปียม”

ปัจจุบันมีตมยที่เชื่อว่าเป็นสถานที่ที่ขุนสามลอและนางโอเปียมตายตั้งอยู่ที่เมืองกิ่ง ธรรมเนียมการกันประตุจึงเกิดขึ้นต่อมา ชาวไทใหญ่ได้อธิบายว่าสร้างธรรมเนียมนี้นั้น เพื่อให้รำลึกถึงว่าจะไม่เกิดเหตุการณ์ลงเอยแบบขุนสามลอและนางโอเปียม

ในกรณีที่มีการขึ้นเขย คือฝ่ายชายต้องมาอยู่บ้านฝ่ายหญิง จะมีพิธีที่ทำหลังจากพิธี แต่งงานเสร็จสิ้นแล้ว คือ พิธีรับเขย เมื่อฝ่ายชายมาเข้าพิธีแต่งงานในตอนเช้าแล้ว หลังจากนั้น ฝ่ายชายจะกลับบ้านของตน ฝ่ายหญิงจะเป็นผู้ไปรับฝ่ายชายเพื่อพากลับมายังบ้านฝ่ายหญิง ใน พิธีดังกล่าวนี้ทางญาติของฝ่ายหญิงจะซื้อผ้าไหมใส่บ้าน (ถาด) เมื่อไปรับเขยและให้เขยเปลี่ยน ชุดใหม่ เพื่อแสดงว่าตนเป็นสมาชิกใหม่ของครอบครัวฝ่ายหญิงแล้ว

2.4.3 การหย่าร้าง

เมื่อเกิดปัญหาในครอบครัวจนถึงขั้นต้องหย่าร้างกัน ผู้ที่จะหย่าร้างกันได้นั้นต้องให้ปู่ แก่ (ผู้ใหญ่บ้าน) เป็นผู้ตัดสิน

ในอดีตมีธรรมเนียมและวิธีปฏิบัติสำหรับพิธีหย่าว่า ผู้หญิงจะต้องเอาดอกไม้ - เทียน ซี่ผึ้งและกระดาษเงินกระดาษทองมาไหว้สามี และบอกกล่าวว่าจะหย่ากัน ถ้าผู้เป็นสามีรับแสดง ว่าหย่า แต่ถ้าสามีไม่รับแสดงว่ายังหย่าจากกันไม่ได้

การแบ่งปันทรัพย์สินหลังการหย่า พิจารณาจากผู้ที่ต้องการหย่า จะไม่ได้ทรัพย์สินที่ หาร่วมกันหลังแต่งงาน ยกตัวอย่างเช่น

ถ้าฝ่ายชายเป็นผู้ต้องการหย่า ฝ่ายชายจะไม่ได้ทรัพย์สิน

ถ้าฝ่ายหญิงเป็นผู้ต้องการหย่า ฝ่ายหญิงจะไม่ได้ทรัพย์สิน

ทรัพย์สินที่อยู่นอกเหนือจากการหาร่วมกันหลังแต่งงาน เช่น ข้าวของที่เขยนำมาขึ้น
เขยในตอนแรก ถ้าเขยเป็นผู้ต้องการหย่าก็ยังคงได้ทรัพย์สินเหล่านี้คืน

ในกรณีของคุณแต่งงานที่มีลูก ตามธรรมเนียมจะแบ่งลูกกันดังนี้

ลูกชายให้อยู่กับแม่

ลูกสาวให้อยู่กับพ่อ

เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระงานที่ไม่ถนัดของแต่ละฝ่าย เช่น ลูกชายจะได้ช่วยแรงงานของ
แม่ ส่วนลูกสาวจะได้ช่วยดูแลเรื่องครัวเรือนให้กับพ่อ

2.4.4 การแบ่งมรดกที่ดินและเรือน

จากการสัมภาษณ์ชาวไทใหญ่หมู่บ้านต่าง ๆ ในเขตเมืองเมเยียวพบว่า แบบแผน
ของการแบ่งที่ดินและเรือน เพื่อเป็นมรดกแก่ลูกหลานไม่สามารถถูกกำหนดได้อย่างแน่นอน ขึ้น
กับปัจจัยหลายประการ แต่โดยส่วนใหญ่แล้ว จะพบว่าในกรณีของเรือนมรดกมักจะถูกยกให้กับ
ลูกสาวคนใดคนหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นลูกสาวคนสุดท้าย ในขณะที่ลูกชายเมื่อถึงเวลาหนึ่งที่
สมควรจะย้ายออกไปตั้งเรือนของตนเอง ซึ่งก็จะพากรรยาที่เป็นสะใภ้ออกไปด้วย ดังนั้นจึงพบ
หลายกรณีมากที่ผู้ที่มาขึ้นเขยจะอยู่เรือนของภรรยาและในที่สุดก็จะได้รับเป็นเรือนมรดกจากพ่อแม่
ของฝ่ายภรรยา

ในกรณีของที่ดิน ลูกสาวยังคงได้ที่ดินมรดกจากพ่อแม่ของตนอยู่แม้ว่าจะแต่งงาน
และย้ายไปอยู่กับครอบครัวของสามีแล้วก็ตาม ซึ่งยังคงพบได้เป็นส่วนใหญ่แต่ปัจจุบันขนาดที่ดิน
ที่แบ่งปันมีสัดส่วนที่น้อยลง เนื่องจากข้อจำกัดของการขยายตัวของพื้นที่ต่อประชากรที่มากขึ้น
ในการแบ่งจำนวนที่ดินก็ได้มีการแบ่งสัดส่วนให้ตายตัว ชาวไทใหญ่บางคนมีทัศนคติที่ดินมรดก
จะแบ่งให้กับคนที่ทำงานมากก็จะได้มาก คนทำงานน้อยก็จะได้น้อย บางครอบครัวก็จะแบ่งปัน
เฉพาะผู้ที่ยังตั้งรกรากอยู่ที่เดิม หากผู้ที่ย้ายไปตั้งรกรากที่ใหม่ที่อยู่ไกลออกไปมักจะไม่ได้รับการ
แบ่งปันที่ดินมรดกด้วย

ชาวไทใหญ่ที่เมเยียวไม่นิยมขายที่ดินมรดกของตนให้กับคนกลุ่มอื่น ยกเว้นกลุ่มคนที่รู้
จักกันหรือเป็นญาติพี่น้องกัน และในกรณีที่เป็นดินมรดกที่พ่อแม่ยกให้กับลูกสาว หากลูกสาวจะ
ขายมักจะถูกห้ามจากพ่อแม่เสมอ

2.4.5 คำเรียกชื่อเครือญาติและลำดับลูก

คำไทย (ภาคกลาง)

ตา, ยาย, ทวด
 ปู่, ย่า, ทวด
 ปู่
 ย่า
 ตา
 ยาย
 พ่อ
 แม่
 ลูก
 หลาน
 เหลน
 หลน
 ลูกกำพร้า
 ลูกชายคนโต
 ลูกหญิงคนโต
 ลูกชายหญิงคนสุดท้าย
 ลูกโตน
 ลูกที่รักมาก
 คำด่าลูกดี
 คู่ร้างที่ภรรยาแยกทาง
 คู่ร้างที่สามีแยกทาง
 คู่ร้างที่ภรรยาตาย
 คู่ร้างที่สามีตาย
 ภรรยา
 สามี
 พี่ชาย

คำไทใหญ่

นายหม่อน
 หม่อน
 คิงปู่, ออกชาย
 ออกนาย
 ปู่
 นายหญิง
 พ่อ, ลู
 แม่
 ลูก
 หลาน
 เหลน
 หลน
 ลูกผานป่อ, ผานแม่
 ลูกชายโหลง
 ลูกหญิงโหลง
 ลูกสิ้น, ลูกหล่า, ลูกปาย
 ลูกชายเลี้ยว, ลูกหญิงเลี้ยว
 ลูกฮัก
 ลูกโตน
 พ่อฮ้าง
 แม่ฮ้าง
 พ่อหม้าย
 แม่หม้าย
 เมย
 ผัว
 พี่ฮ้าง

คำไทย (ภาคกลาง)	คำไทใหญ่
พี่สาว	พี่น้อง
น้องชาย	น้องชาย
น้องสาว	น้องหญิง
น้องชายของพ่อ	อาว
น้องหญิงของพ่อ	อา
น้องชายของแม่	น้าชาย
น้องหญิงของแม่	น้าหญิง
พี่ชายของพ่อ,แม่	ลุง
พี่น้องของพ่อ, แม่	ป้า
คนแก่ชาย	ปู่
คนแก่หญิง	ยาย
ตระกูล, สกุล	เจ้าเคอ

เนื่องจากไทใหญ่ไม่มีชื่อเรียกสกุลของตนเอง ยกเว้นแต่คนที่มีเชื้อสายจากหอคำ จะพยายามคงชื่อตระกูลของตนไว้ในชื่อปัจจุบัน เช่น ตระกูล หาญ คำ แสง สูง น้ำ ฯลฯ เนื่องจากไม่มีชื่อของสกุลในการบ่งบอกให้ทราบถึงเครือญาติ คนไทใหญ่จะมีวิธีการเรียกชื่อให้รู้ว่าตนอยู่ในครอบครัวใด โดยจะมีการเปลี่ยนชื่อคนที่มีลูกแล้ว เรียกตามชื่อลูกที่เกิด แต่ปัจจุบันชาวไทใหญ่เปลี่ยนระบบการเรียกชื่อและการตั้งชื่อของตนตามการตั้งชื่อแบบพม่า ดังนั้นธรรมเนียมการเรียกชื่อว่าไทใหญ่แบบในอดีตจึงเริ่มหายไปและจะเรียกเฉพาะชื่อที่มีอยู่ในปัจจุบันเท่านั้น ไม่นิยมจะเรียกชื่อตามลำดับชื่อเรียกในครอบครัวอย่างที่เป็นในอดีต แต่จะใส่ชื่อของวันตามความนิยมของชาวพม่า เพื่อแสดงให้เห็นถึงวันที่เกิด เช่น ชาย, ออง ตุน (ออง หมายถึง วันอาทิตย์) ชาย ทุน จอ (ทุน หมายถึง วันเสาร์) เป็นต้น

จารีตการเรียกลำดับชื่อของคนในครอบครัวของชาวไทใหญ่ในอดีต จะเรียกตามลำดับของลูกชาย และลูกหญิงนำหน้าชื่อ เพื่อให้ทราบว่า เป็นลูกชาย ลูกหญิงลำดับที่เท่าไรของบ้านนั้น ตามลำดับดังนี้ คือ

คำเรียกชื่อลำดับลูก

ลำดับที่	ลำดับลูกชาย	ลำดับลูกหญิง
1.	อ้าย	เย่
2.	ยี่	อี่
3.	สาม	อ๋าม
4.	ไซ	ไอ่
5.	โง่	โอิ
6.	ลก	อก
7.	ลีน	แอ้คลีน
8.	อ้ายลีน	เย่ลีน
9.	ยี่ลีน	อี่ลีน
10.	สามลีน	อ๋ามลีน
11.	ไซลีน	ไอ่ลีน
12.	โง่ลีน	โอิลีน
13.	ลกลีน	อกลีน
	ฯลฯ	ฯลฯ

ชาวไทยใหญ่มักจะมีครอบครัวขนาดใหญ่ บางครอบครัวมีลูกถึง 10 คน แต่การมีลูกมากก็เป็นภาระต่อครอบครัวมาก จึงมีคำพังเพยถึงการมีลูกมากและจะทำให้เกิดเรื่องยุ่งยากเนื่องจากแต่ละคนก็อยากได้หรือชอบอะไรไม่เหมือนกัน เช่น

“อ้ายว่าจี่ ยี่ว่าหุง
สามปุมโหลงว่าโค
ไซปุมโลว่าจอ
โง่ใจอว่าเผา”

ซึ่งมีความหมายว่า ลูกแต่ละคนจะกินอะไรก็จะชอบตามใจของแต่ละคนไม่เหมือนกัน พี่คนโตชอบกินแบบจี่ (ปิ้ง) คนที่สองชอบแบบหุง คนที่สามชอบแบบคั่ว คนที่สี่ชอบแบบต้ม คนที่ห้าก็ไม่พอใจเพราะชอบแบบเผา เข้าทำนอง “มากคนก็มากความ” ตามสำนวนของไทยสยาม (ภาคกลาง) บ้านเรานี่เอง.

2.5 การปกครอง

2.5.1 ลักษณะการปกครองในหมู่บ้าน

ปัจจุบันรูปแบบการปกครองในหมู่บ้านของชาวไทยใหญ่เขตเมืองเมเมียว กระทำกันโดยกลุ่มของคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งแบ่งเป็น 3 ฝ่ายใหญ่ ๆ คือ ฝ่ายที่ปรึกษา ฝ่ายดูแลทั่วไป และฝ่ายยุติธรรม เดิมใช้คณะกรรมการหมู่บ้านทั้งหมด 15 คน แบ่งเป็นฝ่ายละ 5 คน แต่ปัจจุบันมีสมาชิกกรรมการหมู่บ้าน 9 คน ซึ่งแบ่งเป็นฝ่ายละ 3 คน

หัวหน้าหมู่บ้าน เรียกว่า “แกบ้าน” หรือ “ปู่แกบ้าน” เดิมหัวหน้าหมู่บ้านมักจะเป็นผู้สูงอายุที่มีคนยอมรับและให้ความเคารพ แต่ปัจจุบันปู่แกบ้านไม่จำเป็นต้องเป็นผู้สูงอายุในหมู่บ้าน บางหมู่บ้านอาจเป็นคนรุ่นหนุ่ม ทำหน้าที่เป็นปู่แกบ้านก็ได้

ตำแหน่งหัวหน้าหมู่บ้านหรือปู่แกบ้านได้รับเลือกมาจากคนในหมู่บ้าน ทั้งนี้วาระที่อยู่ในตำแหน่งไม่กำหนดแน่นอน หัวหน้าหมู่บ้านบางคนอยู่ในตำแหน่งนานถึง 26 ปี ในขณะที่บางคนอยู่ในตำแหน่งปู่แกบ้านเพียงแค่ 2 - 3 เดือน การเลือกหัวหน้าหมู่บ้านใช้วิธีออกเสียง โดยผู้ที่สามารถออกเสียงเลือกได้จะต้องมีอายุอย่างน้อย 18 ปีขึ้นไป

หมู่บ้านที่ปู่แกบ้านจะทำงานลำบากก็เนื่องมาจากสาเหตุที่หมู่บ้านนั้นประกอบด้วยกลุ่มประชากรที่มีหลายชาติพันธุ์ ซึ่งทำให้ปกครองลำบากและปู่แกบ้านจะอยู่ในตำแหน่งได้ไม่นาน ดังตัวอย่างเช่น กรณีหมู่บ้านหนองคำไหลง ซึ่งประกอบด้วยหลายกลุ่มชาติพันธุ์ และมีการขยายตัวของกลุ่มประชากรสูงมากในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ช่วงเวลาดังกล่าวหมู่บ้านนี้ได้เปลี่ยนเป็นปู่แกบ้านมาแล้ว 4 คน

2.5.2 ลักษณะการปกครองในอดีต

ในอดีตก่อนที่จะตกเป็นเมืองอาณานิคมของประเทศอังกฤษ ราชอาณาจักรประกอบด้วยกลุ่มเมืองต่างๆ ที่มีผู้ปกครองเรียกว่า “เจ้าฟ้า” เป็นผู้ควบคุมดูแล เมืองใหญ่ที่มีเจ้าฟ้านี้ประกอบด้วยเมืองบริวารเล็กๆ อีกมากมายอยู่ภายใต้ปกครอง เจ้าฟ้าของแต่ละเมืองต่างก็ปกครองกลุ่มเมืองของตนอย่างเป็นเอกเทศ ไม่มีเจ้าฟ้าองค์ใดที่มีอำนาจสูงสุดเหนือเมืองไทใหญ่ทุกเมือง แต่ละเมืองต่างมีอาณาบริเวณทางการปกครองของตนเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ขึ้นกับความเข้มแข็งของเจ้าฟ้าที่ควบคุมเมืองใหญ่ ๆ แต่ละองค์ ความสัมพันธ์ที่เห็นได้ชัดเจนระหว่างเจ้าฟ้าแต่ละเมืองคือ การดำรงอำนาจพื้นฐานของความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ ซึ่งมีการนำลูกสาวของเมืองตนส่งไปสัมพันธ์ไมตรีกับลูกชายเมืองอื่น ๆ เพื่อเป็นการรักษาเครือข่ายความสัมพันธ์ของเจ้าฟ้าไทใหญ่เมืองต่าง ๆ เสมอมา

ระบบการปกครองในอดีตที่เป็นการปกครองในรูปแบบประเพณีนั้นมี 4 ระดับ คือ

ว่าน (บ้าน)
 เวียง (ตำบล)
 เมิง (เมือง)
 หอคำ (เมืองใหญ่)

ซึ่งมีค่ากล่าวถึงขนาดของแต่ละระดับปกครองว่าต้องประกอบด้วยจำนวน ดังนี้ คือ

90 ว่าน เท่ากับ 1 เวียง
 90 เวียง เท่ากับ 1 เมิง
 90 เมิง เท่ากับ 1 หอคำ

จำนวน 90 นี้ สันนิษฐานว่ามีใช้จำนวนที่เป็นตัวเลขตายตัวที่แท้จริง แต่เป็นตัวเลขในเชิงประมาณ มีความหมายถึง “จำนวนมากพอสมควร” ในระดับว่าน - เวียง - เมิง - หอคำ เหล่านี้ กลุ่มชาวไทยใหญ่ในเขตเมืองเมเมียว ซึ่งมีความสัมพันธ์กับกลุ่มเมืองไทใหญ่ทางตอนเหนือของรัฐฉาน ได้อธิบายโดยยกตัวอย่างให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ระหว่าง เมิง - หอคำ ในอดีต (ที่ไม่สามารถระบุเวลาได้แน่นอน) แต่เป็นตัวอย่างที่อิงอยู่กับเมืองในตำนาน และเมืองในประวัติศาสตร์ของชาวไทยใหญ่ทางตอนเหนือของรัฐฉาน แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในระบบการปกครองแบบประเพณีในเชิงอุดมคติ ดังนี้

เมืองเจล่าน ถือว่าเป็นเมืองไทใหญ่ที่สำคัญที่สุด ประกอบด้วยเมืองต่างๆ ภายใต้การดูแล 9 เมือง คือ

1. เมืองกอง
2. เมืองมิด
3. เมืองยาง
4. เมืองตาล
5. เมืองสีปอ
6. เมืองแสนหวี
7. เมืองยองซ้าย
8. เมืองนาย
9. เมืองปาย

เดิมชาวไทใหญ่ที่อาศัยอยู่ในบริเวณเขตเมเมียวปัจจุบันเป็นกลุ่มหมู่บ้าน “ว่าน - เวียง” ขึ้นกับเมืองชุกชาย เมืองชุกชายมีเจ้าปกครองในระดับ “เจ้าฟ้า” แต่ยังคงถือว่าเป็นเมืองขนาดเล็ก ดังนั้นเมืองชุกชายจึงขึ้นกับเมือง สีปอ ที่มีฐานะสูงกว่าอีกทีหนึ่ง นอกจากเมืองสีปอแล้วยังมีเมืองสำคัญคือ แสนหวี ซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าสีปอ ในอดีต เมืองที่ถือว่าใหญ่ที่สุดในกลุ่มนี้คือ เมืองเจ ล่าน แต่เจล่านมีฐานะเป็นเมืองในตำนาน ยังคงปรากฏให้เห็นเพียงซากเมืองโบราณเท่านั้น ซึ่งในยุคต่อมาเมืองแสนหวีได้ขึ้นมามีบทบาทสำคัญในกลุ่มเมืองไทใหญ่ทางภาคเหนือของราชอาณาจักร อย่างไรก็ดีทั้ง เจล่าน แสนหวี และสีปอ ต่างเป็นเมืองที่มีทองคำ ซึ่งเป็นที่ประทับของเจ้าฟ้าประจำเมือง เพียงแต่ความสำคัญของทองคำแต่ละเมืองนั้นแตกต่างกันตามขนาดและลำดับของเมือง

เมืองแสนหวี ซึ่งถือว่าเป็นเมืองที่เคยมีอิทธิพลสูงมากในกลุ่มไทใหญ่ฝ่ายเหนือ ในช่วงเวลาดังกล่าว ได้มีการแบ่งแสนหวีออกเป็น 2 ส่วน คือ แสนหวีเหนือ (แสนหวีปัจจุบัน) และแสนหวีใต้ (เมืองไทย) โดยมีเมืองบริวาร ดังนี้คือ

เมืองแสนหวีเหนือ	ประกอบด้วยเมือง	มุเจ น้ำคำ ขุนหลวง โหปัน กุดชาย ฯลฯ
เมืองแสนหวีใต้	ประกอบด้วยเมือง	ไทย ตางยาน แก่น ปั่น หว่าน กาด มา ตอง แกด หยอ สุ ฮอด นนง นาย โลคา กิ่ง

ในขณะที่เมืองสีปอเป็นเมืองที่เล็กกว่าแสนหวี แต่ก็ยังคงมีเมืองเล็ก ๆ อยู่ภายใต้การปกครองคือ น้ำลัน แสงแก้ว จีซี หว่านจาง มุ น้ำตู ปางฮ้าย ชุกชาย นนงเขียว ซึ่งได้กล่าวไปเบื้องต้นแล้วว่า ในเวลานั้นเมเมียวยังมีได้เป็นเมือง แต่เป็นกลุ่มหมู่บ้านของชาวไทใหญ่ ที่อยู่ภายใต้การปกครองของเมืองชุกชาย และเมืองชุกชายก็อยู่ภายใต้การปกครองของเมืองสีปออีกทีหนึ่ง ระดับความสำคัญของเมืองชุกชายนั้นคือเป็นเมืองขนาดเล็ก เจ้าปกครองเมืองยังคงเรียกเจ้าฟ้าเช่นกัน เพียงแต่ไม่เรียกที่ประทับของเจ้าฟ้าว่า หอคำ เช่นเดียวกับเมืองใหญ่อื่น ๆ

ระดับความสำคัญของเมืองใหญ่เมืองเล็ก สะท้อนให้เห็นจาก ระบบการเก็บภาษีที่จะถูกส่งต่อไปยังเมืองต่างๆ ดังตัวอย่างเช่น การปันข้าว ชาวไร่ชาวนาในแถบเมเมียวจะส่งผลผลิตของตนประมาณ 1-10 % ให้แก่เจ้าฟ้าเมืองชุกชาย ซึ่งเรียกระบบปันนี้ว่า “ขนนน้ำปันลิน” หมายถึงการแบ่งปันส่วนผลผลิตที่ได้จากน้ำและดินให้แก่เจ้าฟ้า และหลังจากนั้นเจ้าฟ้าเมืองชุกชายก็จะนำไปส่งต่อยังเมืองสีปออีกทอดหนึ่ง

2.6 การศึกษา

รูปแบบการศึกษาที่มีอยู่ของชาวไทยใหญ่สามารถแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ และการศึกษานอกระบบ

2.6.1 การศึกษาในระบบ

เป็นรูปแบบของการศึกษาอย่างเป็นทางการที่ใช้ตามแบบของประเทศพม่า ซึ่งมีการแบ่งชั้นเรียนออกเป็น 10 ระดับ ซึ่งรวมตั้งแต่ระดับประถมศึกษา จนถึงมัธยมปลาย ดังนี้คือ

ระดับ 1 - 4 เป็นการศึกษาในระดับประถม

ระดับ 5 - 8 เป็นการศึกษาในระดับมัธยมต้น

ระดับ 9 - 10 เป็นการศึกษาในระดับมัธยมปลาย

โดยส่วนใหญ่ หมู่บ้านแต่ละแห่งจะมีโรงเรียนของรัฐบาลซึ่งสอนในระดับ 1 - 4 หากเป็นหมู่บ้าน ที่มีขนาดใหญ่และอยู่ห่างไกลจากตัวเมืองหรือห่างไกลจากโรงเรียนที่เปิดสอนในระดับสูงขึ้น ก็จะมีการสอนถึงระดับ 5 - 8 ส่วนโรงเรียนที่มีสอนถึงระดับ 9 - 10 มักจะตั้งอยู่ตามตัวเมือง ซึ่งอาจมีโรงเรียนสาขาที่ออกมาตั้งนอกเมืองแต่ก็จะอยู่ติดถนนใหญ่ เพราะการคมนาคมสะดวกเหมาะสำหรับผู้ที่เดินทางมาจากหมู่บ้านอื่น เช่นที่ปากทางเข้าหมู่บ้านกุงนีว ซึ่งอยู่ห่างจากตัวเมืองเมเมียวประมาณ 7 ไมล์ ก็มีโรงเรียนระดับ 9 - 10 ซึ่งเป็นโรงเรียนสาขาจากตัวเมือง

หลังจากที่นักเรียน เรียนจบระดับ 10 แล้ว ผู้ที่สนใจจะเรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัยก็จะสมัครสอบเข้ามหาวิทยาลัย โดยใช้ข้อสอบรวมทั้งประเทศ ซึ่งจะได้เรียนตามคณะหรือสาขาวิชาใต้นั้นขึ้นอยู่กับจำนวนคะแนนที่สอบได้ โดยที่นักเรียนไม่สามารถเลือกสาขาวิชาได้ตามความต้องการของตน ซึ่งระบบดังกล่าวทางรัฐบาลพม่ากำลังดำเนินการปรับปรุงระเบียบวิธีการสอบเข้ามหาวิทยาลัยใหม่ โดยคาดว่าจะเริ่มใช้ระบบที่ปรับปรุงใหม่นี้ในเร็ว ๆ นี้

ชาวไทยใหญ่ในเขตเมืองเมเมียวไม่ค่อยมีบุตรหลานที่เรียนชั้นสูงๆในระดับมหาวิทยาลัยมากนัก บางหมู่บ้านมีเพียง 1 - 2 คน แต่ผู้ที่ได้มีโอกาสเรียนในระดับสูงจะถือว่าเป็นหน้าตาของหมู่บ้านด้วย ส่วนใหญ่แล้วจะเรียนระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยมณฑลทะเลย์ เพราะเป็นมหาวิทยาลัยที่มีที่ตั้งอยู่ใกล้เมืองเมเมียว

การศึกษาในระบบเปิดโอกาสให้ชายหญิงสามารถเข้าเรียนได้พร้อมกัน เริ่มเปิดเรียนระหว่างช่วงเวลา 9.00 - 15.30 น. ของทุกวันยกเว้นวันหยุด โดยเน้นการอ่านออกเขียนได้สำหรับภาษาพม่า ชาวไทใหญ่รุ่นใหม่จะได้เรียนรู้ภาษาพม่าจากโรงเรียน ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับอดีตแล้วจะพบว่าการศึกษาในอดีตของชาวไทยใหญ่เปิดโอกาสสำหรับผู้ชายฝ่ายเดียว ดังนั้นเราจึงพบหญิงของชาวไทยใหญ่จำนวนมากที่ปัจจุบันยังไม่สามารถ อ่าน-เขียน หนังสือไทใหญ่ และพม่า ได้อย่าง

คล้องแคล้ว แม้ปัจจุบันจะอาศัยอยู่ร่วมกับชาวพม่าเป็นจำนวนมากขึ้นก็ตาม ยังพบอยู่เนืองๆ ว่าหญิงวัยสูงอายุที่เป็นชาวไทยใหญ่ จะยังคงพูดภาษาพม่าไม่คล่อง ชาวพม่าก็จะทราบดีว่าไม่ใช่ชาวพม่าโดยแท้

นอกเหนือจากภาษาพม่าที่ถูกบรรจุเข้าอยู่ในหลักสูตรการเรียนการสอนระดับต้นเพื่อให้ประชาชนทุกกลุ่มสามารถอ่านออกเขียนได้เป็นภาษาพม่าแล้ว ยังมีภาษาอังกฤษ และภาษาจีนที่เปิดสอนในโรงเรียนอีกด้วย ในขณะที่ภาษาไทยซึ่งเป็นภาษาประจำท้องถิ่นไม่ได้รับการบรรจุให้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนในระบบแต่อย่างใด

2.6.2 การศึกษานอกระบบ

การเรียนการสอนที่มีได้เกิดขึ้นตามโรงเรียนที่ถูกจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการ เป็นการศึกษานอกระบบ วัดจะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนวิชาความรู้ให้ อันที่จริงแล้วการเรียนการสอนในอดีตซึ่งเป็นการเรียนตามแบบประเพณีก็ใช้วัดเป็นศูนย์กลางของแหล่งความรู้ทั้งหลายแหล่ง ซึ่งผู้ที่สนใจก็สามารถฝากเนื้อฝากตัวเป็นลูกศิษย์กับพระสงฆ์ จึงทำให้ผู้หญิงชาวไทยใหญ่หลายคนไม่สามารถอ่าน-เขียนภาษาไทยได้

ปัจจุบันได้มีความพยายามรณรงค์และฟื้นฟูการเรียนการสอนเกี่ยวกับภาษาไทยใหญ่ โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการเรียนการสอน ส่วนใหญ่จะเรียนกันในช่วงปิดภาคเรียน การเรียนภาษาไทยใหญ่นี้จัดโดยสมาคมวรรณกรรมและวัฒนธรรมของชาวไทยใหญ่ ซึ่งจะจัดหาครูชาวไทยใหญ่ที่อุทิศตัวมาให้ความรู้โดยครูทุกคนจะไม่คิดค่าแรงหรือค่าตอบแทนในการเป็นอาสาสมัครสอนภาษาไทยใหญ่นี้เลย ผู้ที่เข้าเรียนภาษาไทยใหญ่ก็ไม่จำเป็นต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ

การเรียนการสอนภาษาไทยใหญ่มีทั้งลักษณะการเรียนสำหรับผู้ที่ยังไม่เคยอ่านออกเขียนได้ และสำหรับฟื้นฟูผู้ที่เคยอ่านออกเขียนได้มาก่อน มีแบบเรียนทั้งการพูด - อ่าน และเขียน ผู้ที่เข้าเรียนจึงมีอายุประมาณ 7 ขวบไปจนถึงผู้ใหญ่ที่มีอายุ 30 - 40 ปีขึ้นไป แต่ส่วนใหญ่จะมีอายุประมาณ 7 - 35 ปี เป็นคนหนุ่มสาวมากกว่าเป็นผู้มีอายุ ซึ่งสถานภาพปัจจุบันของผู้ที่รู้ภาษาไทยใหญ่ในระดับอ่าน - เขียนได้มีประมาณ 70% ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะอ่านหนังสือภาษาไทยใหญ่ได้ แต่เขียนไม่ค่อยได้เนื่องจากไม่มีโอกาสได้ใช้ตัวหนังสือภาษาไทย ดังนั้นภาษาไทยที่ใช้อยู่ทั่วไปในปัจจุบันจึงเป็นภาษาพูดมากกว่าภาษาเขียน

2.7 การสาธารณสุข

ชาวไทยใหญ่ใช้ระบบการแพทย์ในการรักษาคนไข้ และการอนามัยทั่วไปอยู่ 2 ระบบในปัจจุบัน คือ ระบบแพทย์แผนโบราณ และระบบการแพทย์แผนใหม่

2.7.1 ระบบการแพทย์แผนโบราณ

การแพทย์แผนโบราณเป็นการรักษาแบบพื้นบ้านที่เคยปฏิบัติกันมาแต่ก่อนในท้องถิ่น การแพทย์แผนโบราณจะรักษาด้วยสมุนไพรควบคู่ไปกับวิธีการทางไสยศาสตร์ ซึ่งผู้รักษาเรียกว่า “หมอยา” โดยปกติหมอยาจะมีวิธีวินิจฉัยโรคว่าเกิดจากสาเหตุปกติทั่วไปหรือเกิดจากการกระทำของผี ซึ่งเป็นอำนาจภายนอกที่คนไข้ควบคุมไม่ได้ หากทราบว่าสาเหตุที่คนไข้ไม่สบายเกิดจากการกระทำของผี หมอยาก็จะรักษาควบคู่กับวิธีการทางไสยศาสตร์ด้วย เช่น การได้เทียน ได้อ่าง ซึ่งจะมีการลงคาถาอาคม ที่เป็นคาถาในเชิงป้องกัน และทำให้เกิดโชคสิริมงคล การได้เทียนเป็นการจุดไฟธรรมดาส่วนมากจะเป็นผู้ไม่สบายที่อาการไม่ร้ายแรง แต่การได้อ่างเป็นการปลุกเสกที่ต้องอาศัยความซับซ้อนขึ้น เช่น นำเส้นของคนไม่สบายมาทำเป็นส่วนของไส้เทียน หรือนำเส้นไหมที่มีความยาวเท่าอายุคนไม่สบายมาทำไส้เทียน หรือใช้กระดาษที่เขียนดวงชะตาของคนไม่สบาย ใส่ลงในอ่างน้ำมัน แล้วทำพิธีปลุกเสก หลังจากนั้นจะนำส่วนผสมทั้งหลายมาให้คนไม่สบายได้ดื่มกิน ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นวิธีที่จะทำให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บได้วิธีหนึ่ง

โดยส่วนใหญ่ ผู้ที่มารักษาด้วยวิธีการแพทย์แผนโบราณ เมื่อรู้ตัวว่าไม่สบายมักจะมาหาหมอยาโบราณก่อน เมื่อไม่หายจริง ๆ จึงจะไปหาหมอยาสสมัยใหม่ การรักษาจากหมอยาโบราณ มักจะไม่คิดค่ารักษาเป็นเงินทอง คนไข้เพียงแต่นำน้ำส้มป่อย (มาให้หมอล้างมือ) ข้าวสารอาหารการกิน หรือเงินบ้าง (แต่ไม่ใช่เรื่องหลัก) มาให้แก่หมอยา โรคไข้ตัวร้อนและโรคมาลาเรียเป็นกันมากในหมู่ชาวไทยใหญ่ โดยเฉพาะผู้ที่ต้องมีโอกาสเดินทางไปในที่ต่างถิ่น

การสืบทอดความรู้ของการแพทย์แผนโบราณมักจะมีวัดเป็นศูนย์กลางของความรู้เหล่านี้ ยกตัวอย่างเช่น หมอยาที่บ้านหนองคำโหลง ชื่อ ชยา อู หว่า หลิง ต๊ะ เรียนจากหลวงพ่อวัดตางจ้าง วัดตองตงโหลง และวัดหนองคำโหลง ชยา อู ตะ พะ เรียนจากหลวงพ่อวัดหนองคำโหลง การสืบทอดความรู้เหล่านี้มิได้สืบทอดกันโดยระบบสายตระกูลหรือเครือญาติที่เป็นแบบแผนตายตัว แต่ก็พบว่าตระกูลใดที่เคยมีบรรพบุรุษเป็นหมอยาโบราณ มักจะมีโอกาสมากขึ้นที่จะมีลูกหลานเป็นหมอยาโบราณคนต่อมา เพราะอาจจะได้รับการถ่ายทอดจากเครือญาติเป็นบางส่วน และบางส่วนต้องเรียนรู้มาจากวัด

2.7.2 ระบบการแพทย์แผนปัจจุบัน

การแพทย์แผนปัจจุบัน หรือการแพทย์สมัยใหม่ ซึ่งชาวไทยใหญ่เรียกกันทั่วไปว่า “หมอยาม่าน” (หมอยาพม่า) หรือ “หมอยาฝรั่ง” เนื่องจากได้เข้ามาแพร่หลายและเป็นที่ยอมรับมากตั้งแต่สมัยที่อังกฤษเข้ามาปกครองในอาณานิคมของตนเป็นต้นมา

ระบบการแพทย์แผนปัจจุบันถือเป็นระบบการรักษาและการสาธารณสุขอย่างเป็นทางการของพม่า โดยส่วนใหญ่หมู่บ้านที่มีประชากรมากมักจะมีสถานีนามัย เพื่อให้การรักษาโรคพื้นฐานแก่ชาวบ้านก่อนที่จะไปถึงโรงพยาบาล ซึ่งจะมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่ผ่านหลักสูตรการอบรมด้านนี้มาก่อน ประจำอยู่ที่สถานีนามัยอย่างน้อยสถานีละ 2 คน ส่วนมากจะรักษาโรคมาลาเรีย ซึ่งเป็นโรคที่นิยมเป็นกันมากในกลุ่มคนชรา และโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจที่เป็นมากในหมู่เด็ก นอกนั้นทางสถานีนามัยยังได้เตรียมห้องผดุงครรภ์สำหรับทำคลอดให้คนในหมู่บ้าน ชาวไทใหญ่ก็ยังนิยมคลอดที่บ้านมากกว่ามาคลอดที่สถานีนามัย ซึ่งหมอมักจะเป็นผู้เดินทางไปตรวจและทำคลอดที่บ้าน

ปัจจุบันระบบการแพทย์สมัยใหม่มีบทบาทมากขึ้นในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บของชาวไทยใหญ่ ยานางชนิดสามารถจำหน่ายได้ทั่วไปในตลาดและร้านค้าที่มีใช้ร้านขายยาโดยเฉพาะ แต่อย่างไรก็ตาม การบริการสาธารณสุขมูลฐานแก่ชาวบ้านคงยังไปได้ไม่ทั่วถึง เนื่องจากขาดเจ้าหน้าที่มาประจำในสถานีนามัยแต่ละแห่ง ซึ่งยังมีไม่ครบทุกหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่ก็ไม่นิยมมาประจำในหมู่บ้านที่ห่างไกลจากตัวเมือง จนทางรัฐบาลต้องให้สิทธิพิเศษสำหรับเจ้าหน้าที่ที่ประจำในสถานีที่อยู่ห่างไกลความเจริญ เช่น การให้ตำแหน่งพิเศษและสวัสดิการที่ดีเพื่อเป็นแรงจูงใจ

2.8 ประเพณีสำคัญของชาวไทยใหญ่

2.8.1 งานประเพณีประจำปีในรอบสิบสองเดือน

ไทใหญ่ในรัฐฉาน มีงานประเพณีประจำปีแทบทุกเดือน ซึ่งมีรายละเอียดพอสังเขปดังต่อไปนี้

เดือน 5 ปีใหม่ - ปอยซอนน้ำ (สงกรานต์)

เดือน 6 - ซอนน้ำตันโพธิ์ ทำข้าวมูล (ขนม) ประเพณีการซอนน้ำตัน

โพธิ์นี้มีความแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ดังเช่นแถบเมืองเมเมียวหรือกลุ่มไทใหญ่ที่อยู่ทางภาคตะวันตกของรัฐฉาน จะไม่นิยมทำตานกองทราย แต่กลุ่มไทใหญ่ที่อยู่ทางภาคตะวันออกของรัฐฉานนับแต่เมืองมุเจ ไปจนถึงสิบสองปันนา นิยมมีการก่อกองทรายประกอบด้วย

เดือน 7 - ไม่มีงานบุญ
 เดือน 8 - ปอยเข้าหว่า (เข้าพรรษา)
 เดือน 9 - 10 - ตานขอมโต เป็นการทำทานในช่วงเข้าพรรษา มีการทำขนมข้าวมูล ข้าวป่อง หมากไม้มาถวายพระในช่วงเข้าพรรษา

เดือน 11 - ปอยออกหว่า (ออกพรรษา)

เดือน 12 - ปอยกินข้าวใหม่ เมื่อชาวบ้านเก็บเกี่ยวข้าวใหม่ได้แล้ว จะจัดนำข้าวใหม่มาถวายแก้ววัดก่อน นอกเหนือจากงานปอยกินข้าวใหม่แล้ว ยังมีงานกฐิน ซึ่งสามารถเริ่มทำได้นับแต่หลังออกพรรษาเป็นต้นไป

ในเดือน 12 นี้ นอกจากจะมีงานบุญสำคัญในทางพุทธศาสนาแล้ว ยังมีงานสำคัญอีกงานหนึ่งของชาวไทใหญ่ซึ่งจัดขึ้นในเวลานี้คือ “งานเจ้าคูนมอ” หรือเรียกว่า “คูลิกโต” หมายถึงครูผู้สอนภาษาไต ครูสำคัญที่ชาวไทใหญ่นับถือมี 8 คน และทั้ง 8 คน เกิดในเดือน 12 หมด ในงานดังกล่าว จะมีการเขียนตัวหนังสือไตให้คนอ่าน ผู้ที่อ่านได้ถือว่ามีความรักชาติและจะได้รับรางวัลเป็นผลตอบแทน

เดือน 1 - วันขึ้นปีใหม่

เดือน 2 - ถือว่าเป็นเดือนกำ จะไม่จัดงาน แต่ในกลุ่มไทขึ้นที่อยู่ทางเชียงตุง จะจัดงานเข้ากำ โดยที่ชาวบ้านทุกคนจะไปถือศีลที่วัดเป็นเวลา 10 วัน

เดือน 3 - ปอยข้าวยากู (ข้าวน้ำอ้อย) ข้าวยากูนี้เป็นชื่อของข้าวยากู ที่มีอยู่ในเรื่องพุทธประวัติ ชาวบ้านจะทำข้าวน้ำอ้อย และทำบุญถวายแด่พระสงฆ์ และวัดรวมทั้งแจกจำหน่ายตามบ้านต่างๆ ชาวไทใหญ่จะถือว่าเดือนนี้มีความสำคัญเนื่องจากพระพุทธเจ้าได้แสดงธรรมเทศนาครั้งสำคัญ

เดือน 4 - ปอยตะปองปอย (งานสิ้นปี) เป็นเดือนในการจารึกแสงวงบุญ โดยการเดินทางไปปิดทองพระพุทธรูปสำคัญ ซึ่งประดิษฐานอยู่ตามเมืองสำคัญ 8 เมือง

2.8.2 ประเพณีบวช

ชาวไทใหญ่นับถือพุทธศาสนาเป็นหลัก ดังนั้นการบวชจึงเป็นประเพณีสำคัญของผู้ชายชาวไทใหญ่ทุกคน ซึ่งแบ่งการบวชออกเป็น 2 ประเภทคือ บวชพระ และบวชเณร

ในการบวชเณรนั้น ไม่มีการกำหนดอายุว่ากี่ปีจึงจะบวชได้ ชาวไทใหญ่มีนิทานที่เล่าต่อกันมาเกี่ยวกับวัยที่เหมาะสมในการบวชเณรว่า

“เมื่อเด็กจะกินขนม แล้วมีอีกามาแย่งจิกขนมกิน ถ้าเด็กคนนั้นสามารถไล่อีกาให้บินหนีไปได้ ก็สามารถบวชเป็นเณรได้”

การบวชพระสำหรับคนที่มีอายุครบ 20 ปี อย่างไรก็ตามแม้การบวชจะถือเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่สำหรับผู้ชายชาวไทใหญ่ทุกคนแต่จากการสอบถามก็พบว่า ผู้ชายชาวไทใหญ่บางคนยังไม่เคยบวชก็มี ซึ่งชาวบ้านอธิบายว่าผู้ที่ยังไม่ได้บวชเป็นเพราะบุญบารมีไม่ถึงบวช ถ้าบวชเป็นเณรหรือเป็นพระแล้วก็มีบุญมากขึ้น

อานิสงส์ของการบวชนั้นตกทอดจากผู้บวชไปยังพ่อแม่ กล่าวกันว่า ลูกชายเมื่อได้บวชแล้วพ่อแม่ก็จะได้อายุด้วย ลูกผู้บวชได้อุญบารมีอย่างไร ผู้เป็นแม่ก็จะสมหวังอย่างนั้น

การเตรียมบวช

มีบุคคลที่เรียกว่า พ่อออก, แม่ออก ซึ่งเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ยะหันตะกะ (พ่อออก) และ ยะหันตะกะมะ (แม่ออก) ซึ่งจะคอยดูว่าในปีนี้มีเณรที่จะได้บวชเป็นพระกี่รูป เมื่อทราบว่าจะเณรคนใดแล้ว พ่อออก แม่ออกก็จะไปเตรียมชื่อของแปดอย่างหรือที่เรียกว่า เครื่องบริวาร ซึ่งชาวไทใหญ่เรียกเครื่องบริวาร 8 อย่างนี้ว่า ปะเรกชะระ แปดเบ็ง ของเหล่านี้จะให้ผู้เป็นแม่ พี่สาว พี่ชาย ทำบุญเข้ามาด้วยกันก็ได้ หรือจะทำเองก็ได้ หรือหาแม่ออกมาทำให้ก็ได้

วันกำหนดบวช

การเตรียมเลือกวันบวช ให้เป็นวันดี เวลาดี โดยให้เหวินจ้าง (พระ) เป็นผู้เลือกหาวันดี สำหรับการบวชให้ ผู้ที่จะบวชเป็นพระมี 2 กรณีคือ

1. คนธรรมดาเข้าบวชเป็นพระ
2. เจ้าช่าง (สามเณร) เข้าบวชเป็นพระ

ก่อนการบวช ผู้ที่เตรียมบวชจะต้องเข้ามาอยู่ในวัดก่อนทั้ง 7 วันเป็นอย่างน้อย หรืออย่างมากก็ประมาณ 1 เดือน ซึ่งในระหว่างนี้จะต้องมาหัดอ่านหนังสือ กล่าวคำขอผ้าจีวร ท่องบทไหว้พระ และหัดทำวิปัสสนาสมาธิ (mediation)

ในงานบวชแต่ละครั้งจะมีการรื่นเริง มีระบำสิงโต ระบำนกกินรี ตีฆ้อง ตีกลอง มีจักแขง (คล้ายๆ เล่นลิเก) ก่อนที่จะขึ้นพิธีเข้าบวชเป็นพระจะมีการเล่นดนตรีอย่างหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า “ปยอ” เมื่อบวชเสร็จแล้วก็จะเล่นดนตรีและเชิญขึ้นบนวัด

ก่อนที่จะบวชเป็นเณร ผู้ที่จะเป็นเณรจะมีการแต่งตั้งด้วยชุดที่เหมือนกับเจ้าฟ้า มีการประดับสายสังวาลย์ มงกุฏ คนที่เป็นผู้เฒ่าแก่จะไปคัดเลือกคนมาดูแล คนที่คัดเลือกมาดูแลจะมีมิตดาบมาด้วย เพื่อแสดงความเคารพว่าผู้ที่เป็นภักษัตริย์กำลังจะเข้าบวชแล้ว เมื่อถึงวันบวชหน้าที่ของพ่อออกที่จะบวชก็ถือว่าเสร็จสิ้น ต่อไปจะเป็นหน้าที่ของพ่อที่แท้จริง การบวชเณรนี้ชาวไทใหญ่เรียกว่า “ปอยสาংลอง” หรือ “ปะสันลอง”

ในวันที่จะเข้าบวช ทางไทใหญ่ไม่เรียกผู้เตรียมบวชว่า “นาค” เช่นเดียวกับไทยสยาม แต่จะมีชื่อเรียกผู้เตรียมบวชในวันรุ่งขึ้นว่า

- “จ้างลอง” สำหรับผู้ที่จะเตรียมบวชเป็นเหวินจ้าง (พระ)
- “สง้างลอง” สำหรับผู้ที่จะเตรียมบวชเป็นเจ้าช่าง (เณร)

สำหรับผู้ที่เคยบวชเณรแล้ว เมื่อจะมาบวชเป็นพระก็ไม่ต้องเตรียมอะไรมากมายเพียงแค่อินทรวงอย่างเดียว ไม่ต้องโกนคิ้วก็เข้าบวชได้

แต่ถ้าไม่เคยบวชเณรมาก่อน จะต้องผ่านขั้นตอนการบวชเป็นเณรก่อน ซึ่งใช้เวลาไม่นานมาก ยกตัวอย่างเช่น มาบวชเป็นเณรในเวลาเช้าแล้วบวชเป็นพระในเวลาบ่าย ในการบวชเณรแบบนี้จะแต่งตัวแบบปอยสง้างลองหรือไม่ก็ได้

การสัก

พระชาวไทใหญ่ท่านบอกว่า จะสักก็อยู่ใจเรา ถ้าบางคนอยากดูวันดีก็จะดูเวลาฤกษ์ยาม โดยต้องไปบอกกับพระที่มีฐานะอาวุโสกว่า ซึ่งท่านจะสามารถให้พรในเวลาสักได้ด้วย ส่วนมากจะขอจาก “พระอุปัชฌาย์” (พระอุปัชฌาย์) หรืออย่างน้อยผู้ที่จะสักต้องแจ้งต่อหลวงพ่อก็คือได้อองค์หนึ่งเพื่อปลดศีล เรียกว่า “วางสิกขะ” แล้วให้พูดสักตามคำบอกของหลวงพ่อก็คือ

ในระหว่างพรรษา ถ้าจะสักก็ต้องเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าไม่มีมูลเหตุที่สำคัญจะไม่ให้สัก เพราะถือว่าจะไม่ได้นุญ

การบวชแก่นบในประเพณีบวชของชาวไทใหญ่ก็มีเช่นเดียวกัน โดยมากผู้ที่ถือว่าตนมีโชคไม่ดีก็จะมาทำการบวช เพื่อให้โชคชะตาของตนดีขึ้น

สำหรับการบวชและการเข้าสูนิพพาน เจ้าอาวาสวัดเมียงจีให้ทัศนะไว้ว่า ผู้ชายและผู้หญิงมีสิทธิ์ได้ไปถึงนิพพานเหมือนกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับบุญบารมีที่สร้างมาเมื่อก่อน โดยไม่จำเป็นต้องเข้าบวชก็ได้ การเข้าถึงนิพพานไม่ได้กำหนดจากชุดเสื้อผ้า แต่อยู่กับการตั้งใจนั่งสมาธิอยู่ในจิตใจของเราที่ตั้งใจดี พระที่บวชใส่จีวรไม่ได้ถึงนิพพานก็มีอยู่มากมาย ผู้หญิงที่นุ่งแต่งกายแต่งซิ่นก็สามารถไปถึงนิพพานได้เหมือนกัน

2.8.3 ประเพณีการไหว้ผู้อาวุโสในวันเข้าพรรษา

ก่อนวันเข้าพรรษา 1 วัน ลูกหลานชาวไทใหญ่จะเตรียมนำดอกไม้ และข้าวของไปไหว้ผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นผู้อาวุโสของแต่ละครอบครัว โดยมากจะทำกันในเวลาเย็นประมาณ 4 โมงเย็นเป็นต้นไป เมื่อผู้เฒ่าผู้แก่กลับมาที่บ้านหลังจากกลับมาจากการทำงานแล้ว เด็กๆ ที่เป็นลูกหลานรวมทั้งผู้ที่เป็นเขย หรือสะใภ้ ก็จะนำข้าวของ ดอกไม้มาไหว้ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ก็จะให้ศีลให้พรแก่เด็ก

เพื่อเป็นสิริมงคลในช่วงเข้าพรรษา การไหว้ผู้ใหญ่ดังกล่าวเป็นการปฏิบัติต่อผู้ใหญ่เสมือนเป็นพระ เพราะฉะนั้นเด็กจะกราบไหว้ผู้ใหญ่ 3 ครั้ง ชาวไทใหญ่ มีคติในการกราบบุคคล และสิ่งของใน ฐานะผู้ศักดิ์สิทธิ์เสมอกัน 5 อย่างคือ

- 1) พระพุทธรูป
- 2) พระธรรม
- 3) พระสงฆ์
- 4) พ่อแม่
- 5) ครูบาอาจารย์

ซึ่งทั้ง 5 อย่างนี้หากเคารพกราบไหว้ ก็จะกราบ 3 ครั้งเท่ากันหมด

ในการนำดอกไม้ข้าวของไปกราบไหว้ใหญ่นั้น ส่วนใหญ่จะได้แก่

- 1) ดอกไม้ เช่น ดอกแกลดิโอลัส, ดอกแพงพวย, ใบไม้มงคล
- 2) อาหารของควา เช่น ข้าวสาร, ข้าวซอย, เส้นหมี่, วุ้นเส้น ในส่วนที่เป็นข้าวสารนั้น

ในอดีตจะนำข้าวสุกมาให้ แต่ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นข้าวสารเพื่อให้เก็บไว้ได้นาน

- 3) ขนมของหวาน เช่น ข้าวเหนียวมูล, ขนมอ้อย, น้ำตาลปึก
- 4) เทียน 1 เล่ม

วันเข้าพรรษาของชาวไทใหญ่เรียกว่า “วันในหว่า”

วันก่อนเข้าพรรษา 1 วัน หรือวันอาสาฬหบูชาชาวไทใหญ่เรียกว่า “วันเข้าหว่า”

ซึ่งชาวไทใหญ่แถบเมืองเชียงตุงจะมีคติว่าวันเข้าหว่าเป็นวันเริ่มเข้าพรรษาของปฤชนคนธรรมดาสามัญทั่วไปที่มีได้บวชเป็นพระ แต่วันในหว่าถือเป็นวันเริ่มเข้าพรรษาของพระ คติดังกล่าวยังไม่ทราบชัดเจนว่าชาวไทใหญ่แถบเมืองเมเมียวถือเช่นเดียวกันหรือไม่ แต่เมื่อถึงวันเข้าหว่าชาวไทใหญ่แถบเมืองเมเมียวจะพากันมาทำบุญที่วัดตั้งแต่เช้าจนถึงเย็น พิธีกรรมเข้าพรรษาในวันเข้าหว่าตามรายละเอียดต่อไปนี้มาจากการสังเกตการณ์ที่วัดเมียงจี ซึ่งเป็นวัดใหญ่วัดหนึ่งทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองเมเมียว (อยู่ห่างจากตัวเมืองประมาณ 10 ไมล์) เป็นวัดที่ชาวไทใหญ่ในบริเวณนั้นมาร่วมชุมนุมทำบุญกันมาก

พิธีกรรมในตอนเช้าของวันเข้าหว่า จะมีการสวดมนต์โดยพระสงฆ์ และอาราธนาศีล 5, ศีล 8 และศีล 10 ตามลำดับคือ

- ศีล 5 สำหรับบุคคลทั่วไป
- ศีล 8 สำหรับผู้มาค้างอ้างแรมที่วัด

- ศิล 9 สำหรับผู้ที่ศรัทธามากขึ้น เพราะเชื่อว่ายิ่งศรัทธามากก็ยิ่งอดทนมากในการรักษาศีลและจะได้บุญมากขึ้น

- ศิล 10 สำหรับสามเณร

หลังจากอาราธนาและรับศีลแล้ว จะมีการถวายผ้าจีวรให้กับพระสงฆ์ จบแล้วมีการเทศนา ซึ่งกินระยะเวลาเนิ่นนานไปจนถึงช่วงเพล แล้วหลังจากนั้นชาวบ้านก็จะแยกย้ายกันกลับบ้านและกลับมาใหม่ในตอนเย็น

บริเวณที่ประกอบพิธีนั้นจะจัดพิธีในศาสนาจารย์ที่เรียกว่า “วิหาร” ซึ่งเป็นศาสนาจารย์ที่สำคัญที่สุด และมักจะสร้างวิหารใหญ่กว่าศาสนาจารย์อื่นๆ ในวัด ภายในวิหารเจ้าอาวาสจะนั่งเป็นประธานพิธีอยู่เบื้องหน้าพระประธาน โดยมีพระสงฆ์ทั้งสิ้นจำนวน 5 รูป เวดล้อมด้วยสามเณรอีกประมาณ 20 รูป พื้นเบื้องล่างของวิหารจะเป็นบริเวณสำหรับชาวบ้านเข้ามานั่ง โดยปกติแล้วผู้ชายมักจะได้รับสิทธิให้นั่งอยู่ใกล้ชิดพระสงฆ์ ในขณะที่ผู้หญิงจะต้องนั่งอยู่แถวหลังลงไป ชาวบ้านที่มาทำบุญแต่ละคนจะนำ “สลวย” (กรวย) ที่ทำด้วยใบตองหรือกระดาษ สำหรับใส่ดอกไม้เล็กๆ มาถวายพระ ดอกไม้ที่ถือมาทำบุญ เช่น ดอกขามฝั่ง (พม่าเรียกทานาคาปาน) ใบสะเป ใบชนะมาร ใบก้าก้อ ดอกติสาปาน (แกลดิโอลัส) ดอกหมอกข้าวแตก (เขี้ยวกระแต) ใบโกสน ดอกเสี้ยวหอม เสี้ยวเงิน เสี้ยวชอย นอกจากดอกไม้แล้วก็จะมี ข้าวตอกมาถวาย เพราะเชื่อว่าจะทำให้เกิดดอกเกิดผล เจริญงอกงาม

ในพระวิหารจะประดับประดาด้วยต้นกล้วย ต้นอ้อย เพราะเชื่อว่า ต้นกล้วยนั้นเมื่อตัดปลายออกก็จะมียอดผุดขึ้น ส่วนต้นอ้อย จะช่วยให้พุดจาอ่อนหวาน เพราะอ้อยเป็นพืชที่มีรสหวาน คำว่าอ้อย ภาษาพม่าเรียกว่า “จ่าน” ซึ่งมีความหมายเดียวกับคำไทใหญ่แปลว่า “คิด” ดังนั้นการถวายอ้อย จึงช่วยให้คิดทำอะไรได้สำเร็จ ซึ่งชาวไทใหญ่จะมีคำเรียกการถวายอ้อยว่า “จ่านไตอ่อง ส่องไตเมียะ” มีความหมายว่าคิดอะไรทำอะไรได้สำเร็จ เมื่อเก็บไว้บูชาทุกอย่างก็จะเรียบร้อยสมบูรณ์

ส่วนที่กั้นระหว่างพื้นที่ของพระสงฆ์ และพื้นที่ของฆราวาสในพระวิหารจะประดับด้วยการสร้างรั้วสานและตกแต่งด้วย ต้นกล้วย อ้อย เสมือนเป็นแนวกันไว้ การปักกล้วย อ้อยนี้ชาวไทใหญ่ได้อธิบายความเชื่อเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเวสสันดรชาดกว่า เมื่อพระเวสสันดรกับมเหสีได้ไปออกบวชในป่า มีการนั่งวิปัสสนา และบำเพ็ญบารมีด้วยการถวายทาน ซึ่งได้ถวายหมดแม้กระทั่งลูก - เมีย เมื่อปู - ย่า รู้ก็จะรับกลับเข้าไปอยู่ในเมืองพระเวสสันดรก็ได้อธิษฐานว่า ขอให้ที่ที่ตนอยู่จงมีความอุดมสมบูรณ์ มีกล้วย มีอ้อย เกิดขึ้นไว้สำหรับได้ให้ตนทำบุญทำทานต่อ

ไป” ดังนั้นเมื่อเราทำบุญทำทานด้วย กล้วย อ้อย ก็จะก่อให้เกิดอานิสงส์เกิดความสุขสมบูรณ์ ดังเช่นที่เกิดขึ้นกับพระเวสสันดรผู้ซึ่งชาติต่อไปได้มาเกิดเป็นพระพุทธเจ้า

2.8.4 ประเพณีปอยซอนน้ำ

ประเพณีปอยซอนน้ำของชาวไทยใหญ่ ถือเป็นประเพณีสำคัญเพราะตรงกับวันขึ้นปีใหม่ของชาวไทยใหญ่แต่โบราณ เป็นช่วงเวลาเดียวกับที่บ้านเราเรียกว่าบุญสงกรานต์

ในช่วงเวลาของประเพณีปอยซอนน้ำ ชาวไทยใหญ่แบ่งวันต่างๆ ในเดือนเมษายนและมีชื่อเรียกวันต่างๆ ดังนี้คือ

วันที่ 13 วันซางจันตัก หรือวันซางกัน (สงกรานต์) เป็นวันที่จะอัญเชิญพระพุทธรูปจากวิหารลงไปซอนน้ำ (สรองน้ำ) วัดโดยส่วนใหญ่มักจะสร้างวิหารซอนน้ำไว้ต่างหากสำหรับนำพระพุทธรูปมาลงสรองในวันนี้ ชาวบ้านจะนำน้ำมาสรองพระ และจะทำอย่างนี้ต่อไปรวมเป็น 3 วัน เมื่อชาวบ้านมาสรองน้ำพระในวัดแล้วก็จะมีการตักบาตรด้วย

การนำพระพุทธรูปลงซอนน้ำ จะมีแก່หนุ่มแก่งสาวของหมู่บ้านมาอัญเชิญพระพุทธรูปลงไปไว้ที่วิหารซอนน้ำ โดยส่วนใหญ่มักจะนำลงไปจะเชิญก่อน 1 วัน คือวันที่ 12 เมื่อเชิญลงมาแล้ว บางวัดมีการประดิษฐ์ “กง” สำหรับวางพระพุทธรูปเพื่อให้หมุนไปรอบๆ ในจงซอนน้ำ

ในวันนี้ชาวบ้านจะมาก่อกองทรายที่วัดเป็นจำนวน 9 กอง ที่กองทรายมีการนำขนมข้าว ผัก ผลไม้ มาถวาย คนในหมู่บ้านก็จะร่วมทำบุญถวาย นำสิ่งที่ดีมาถวายแก่กองทราย คนหนุ่มสาวก็ไหว้คนแก่ ไหว้หลวงพ่อ ไหว้พระ ภาษาไทยใหญ่เรียนกันว่า “กันตอ”

ในกรณีที่มีกลุ่มหมู่บ้านอยู่รายรอบ และมีวัดหลายวัด จะมีวัดที่เป็นวัดประธาน วัดไหนที่เจ้าอาวาสอาวุโสที่สุดก็จะเริ่มทำพิธีถวายน้ำที่วัดนั้นก่อน หลังจากนั้นก็จะเวียนไปยังวัดต่างๆ ไป การถวายน้ำจะเริ่มทำในวันที่ 12 ซึ่งเป็นวันที่เชิญพระพุทธรูปลงมา

ในระหว่างนี้ ชาวบ้านที่อยู่ตามบ้านจะนำพระพุทธรูปของตนลงมาสรองน้ำที่บ้านเป็นเวลา 3 วัน เช่นเดียวกัน

หลังจากวันที่ 13 แล้ววันอื่นๆ ต่อมา ก็จะทำเช่นเดียวกัน เพียงแต่มีชื่อเรียกประจำวันต่างกันไปคือ

- วันที่ 14 เรียกว่า วันเนา
- วันที่ 15 เรียกว่า วันซางจันขึ้น
- วันที่ 16 เรียกว่า วันปีเหม่อ หรือวันปีใหม่

การขอน้ำพระสงฆ์

เมื่อสร้งน้ำพระพุทธรูปเสร็จแล้ว ก็จะนำน้ำมาล้างเท้าล้างมือพระผู้อาวุโส แต่ถ้าเป็นพระหนุ่มก็จะสร้งน้ำทั้งตัว พระบางรูปอาจจะสร้งตั้งแต่หลังและไหลลงไป หลังจากสร้งน้ำพระสงฆ์เสร็จแล้วก็จะกลับบ้านนำน้ำใส่หม้อดิน หรือกระบอกลไม้ไผ่ ไปสร้งน้ำคนแก่เพื่อขอโชคลาภ การสร้งน้ำพระและผู้อาวุโส ชาวบ้านเรียกว่า “ถวายน้ำ” เมื่อสร้งน้ำแล้วคนแก่ก็มักจะสระผมหรือตัดเล็บไปด้วย

ประเพณีปอยขอน้ำ ไม่มีการจัดงานรื่นเริงในเวลากลางคืน แต่จะมีคนมาถือศีลอยู่ที่วัดและไม่ได้มีข้อห้าม (กำ) ใดๆ เป็นพิเศษ ในช่วงงานบุญจะไม่มีการทำงาน จะหยุดงานเป็นเวลา 3 วัน ชาวบ้านนิยมทำขนม ข้าวมูนห่อตองกล้วย ในช่วงเทศกาล

เป็นที่น่าสังเกตว่า ปอยขอน้ำเป็นงานบุญที่รำลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้าและผู้อาวุโสที่ยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น ไม่มีการนำกระดูกพ่อแม่มาทำบุญสงกรานต์อย่างเช่น ไทยสยาม เนื่องจากว่าชาวไทใหญ่ไม่นิยมเก็บกระดูกบรรพบุรุษ และไม่ไปไหว้ในที่ฝังบรรพบุรุษ ไม่นิยมนำกระดูกเก็บไว้วัด เนื่องจากถือว่าวัดเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์และควรเป็นที่อยู่ของพระเท่านั้น

2.9 วัดในพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่

ในเขตเมืองเมเยียวมีวัดของชาวไทใหญ่ตั้งอยู่หลายวัด ทั้งที่อยู่ในเขตตัวเมืองและอยู่ตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในที่นี้จะกล่าวถึง วัดที่มีบทบาทสำคัญในปัจจุบันที่ยังคงความเป็นศูนย์กลางและทำหน้าที่เป็นแหล่งรวมของชาวไทใหญ่ทั้งในด้านการพระพุทธศาสนา และทางวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ด้วยตนเอง

2.9.1 วัดหนองคำโหลง

เป็นวัดที่มีขนาดใหญ่และเป็นวัดประจำของหมู่บ้านหนองคำโหลง ในอดีตวัดนี้เป็นศูนย์รวมของชาวไทใหญ่หมู่บ้านรอบๆ ที่ยังไม่มีวัด 4 หมู่บ้านคือ บ้านกุงก่อ บ้านผักเลื่อน บ้านลอยหมอก และบ้านป่าฮัก ปัจจุบันทุกหมู่บ้านมีวัดประจำหมู่บ้าน ยกเว้นบ้านผักเลื่อนที่ยังไม่มี แต่ชาวบ้านบางคนก็ยังมีศรัทธามาทำบุญที่วัดนี้เนื่องจากมีกิจกรรมทางศาสนาอย่างต่อเนื่อง

วัดหนองคำโหลงสร้างเมื่อปีศักราชพม่า 1247 ปัจจุบันมีอายุได้ 144 ปี มีเจ้าอาวาสสืบทอดต่อกันมาในอดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน 4 รูป ซึ่งมีเชื้อสายเป็นชาวไทใหญ่หมดทั้ง 4 รูป ได้แก่

1. อุ วิ สี ตะ
2. อุ วิ เข ยะ
3. อุ วิ นั้น ตะ
4. อุ ออ ป่า ตะ

ปัจจุบันท่าน อุ ออ ป่า ตะ เป็นเจ้าอาวาส ซึ่งเริ่มรับตำแหน่งนี้เมื่อปี พ.ศ. 2515 ท่านเป็นลูกศิษย์ก้นกุฏิของเจ้าอาวาสรูปที่แล้ว เนื่องจากมาอยู่ในวัดนี้ตั้งแต่อายุ 9 ขวบ ซึ่งชาวไทยใหญ่เรียกว่า “มาเฮ็ดกะปิยะ” หมายถึงมาทำหน้าที่รับใช้พระก่อนเข้าบวช เมื่ออายุได้ 10 ขวบ จึงบวชเป็นเจ้าช่าง (สามเณร) หลังจากอายุครบ 20 ปี ก็ได้บวชเป็นเหวินจ้ำง (พระ) ตลอดมาได้ 42 พรรษา ถึงปัจจุบันนี้ท่านมีอายุได้ 62 ปี

จำนวนเหวินจ้ำง (พระ) และเจ้าช่าง (สามเณร) ที่วัดหนองคำไหลงในปัจจุบันมี 8 รูป และ 4 รูป ตามลำดับ โดยปกติที่วัดมักไม่มีเด็กวัดมาอยู่ประจำ แต่จะมีผู้มาช่วยงานชาย-หญิงมาช่วยงานในวัด โดยเฉพาะวันพระจะมาเป็นจำนวนมากกว่าปกติ ส่วนใหญ่เจ้าอาวาสวัดจะไม่ออกไปบิณฑบาต แต่จะให้พระสงฆ์และสามเณรในวัดไปบิณฑบาตแทน

กิจกรรมที่สำคัญของวัดหนองคำไหลงคือการนั่งวิปัสสนา ซึ่งมีกิจกรรมนี้ตลอดปี มีคนมาเข้าร่วมมากขึ้นในช่วงเข้าพรรษา โดยมีการปฏิบัติกันในวันศีล (วัดโกน-วันพระ) ในแต่ละครั้งจะมีคนมาร่วมอย่างน้อยประมาณ 60 คน ไปจนถึง 130 คน

การนั่งวิปัสสนาที่วัดหนองคำไหลงนี้ได้รับแบบอย่างตามแบบ “โมกก” ซึ่งชาวไทยใหญ่ในประเทศพม่ามีการนั่งวิปัสสนา 2 แบบ คือ แบบโมกก และแบบมหาสี

วิปัสสนาแบบโมกก ได้ชื่อตามพระรูปนั่งคือ โมกก ชะยาดอ ซึ่งจะมีหลักธรรมสำคัญในการบำเพ็ญขณะนั่งวิปัสสนา 4 ประการ เป็นวงจรเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องคือ

1. กิเลส 3 ประการ กรรม 2 ประการ เรียกว่า อวิชชา เต็งคะรัตนะ อุปาทานภาวะ ซึ่งสอนให้เข้าใจต่อพื้นฐานที่มาจากอดีต
2. ปิสุบัน (ปัจจุบัน) อะใจ (ความสมหวัง) อะริน 5 ประการ หมายถึง สิ่งที่ทำหรือบังเกิดขึ้นในปัจจุบัน
3. ปิสุบัน อะเจา อะยา 5 ประการ หมายถึงที่มาหรือเหตุของสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน 5 ประการ
4. อนาคต (อนาคต) หมายถึง ผลของสิ่งทำซึ่งจะเกิดขึ้นในอนาคต

ผู้ที่สอนวิปัสสนาแบบนี้ สืบทอดวิธีการต่อมาจากเจ้าอาวาสองค์ที่แล้วมา เป็นที่น่าในใจว่าการสืบทอดต่อพระศาสนา มักจะเกิดต่อจากวัดหนองคำไหลงเป็นหลัก ดังตัวอย่างเช่น ใน

กรณีของชาวบ้านใกล้เคียงที่แยกตัวออกไปตั้งหมู่บ้านใหม่ ชื่อบ้านวานใหม่ เมื่อได้สร้างวัดประจำหมู่บ้านของตนแล้ว ก็ได้อาราธนาพระที่วัดหนองคำไหลงไปเป็นเจ้าอาวาส

ข้อแตกต่างระหว่างการวิปัสสนาแบบโมกก และแบบมหาสี อยู่ที่การพิจารณากำหนดจิตลมหายใจเข้า-ออก โดยแบบโมกก จะกำหนดจิตเข้า-ออก ในช่วงและระยะหนึ่ง เช่นเป็น 1 ชั่วโมงหรือ 2 ชั่วโมง จะนั่งและอธิษฐานตามและหายใจเข้า-ออก แต่แบบมหาสีจะไม่มีช่วงเวลาเป็นการกำหนดรำลึกให้รู้ว่าตนกำลังทำอะไรในขณะนั้น

นอกจากการวิปัสสนาและอบรมธรรมะที่วัดหนองคำไหลงปฏิบัติมาเป็นประจำแล้ว ยังมีการสอนหนังสือภาษาไทยใหญ่ให้แก่ชาวไทยใหญ่ในชุมชนด้วย ทั้งนี้ในวัดจะมีจารีตของการจดบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ของวัดลงในสมุดเป็นภาษาไทยใหญ่ ซึ่งเป็นจารีตในการบันทึกข้อมูลที่เจ้าอาวาสรูปที่แล้วมาไดริเริ่มไว้แล้วสืบทอดต่อมา

2.9.2 วัดเมียงจี

เป็นวัดที่มีบทบาทสำคัญในกลุ่มหมู่บ้านชาวไทยใหญ่ที่อยู่โดยรอบ คือ บ้านยองชายา บ้านยองปินดา และบ้านกุงกาด เดิมในกลุ่มหมู่บ้านเหล่านี้บ้านกุงกาดเคยเป็นวัดที่มีบทบาทสำคัญมาก่อน แต่เพราะว่าในปัจจุบันเจ้าอาวาสวัดบ้านกุงกาดมีเชื้อสายพม่า จึงทำให้ผู้นิยมมาทำบุญที่วัดเมียงจีกันมากกว่า เพราะเจ้าอาวาสวัดเมียงจีเป็นผู้ที่มีเชื้อสายไทใหญ่

วัดเมียงจีมีอายุได้ประมาณ 80 ปี มีเจ้าอาวาสสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันจำนวน 4 รูป แม้ว่า 2 รูปแรกจะไม่ใช่ชาวไทยใหญ่ก็ตาม ดังมีเชื้อสายพม่าผสมกับทะนุ ส่วน 2 รูปหลังเป็นพระที่มีเชื้อสายไทใหญ่ เจ้าอาวาสรูปปัจจุบันชื่อว่า ภิกขุเรวโต เริ่มบวชเณรครั้งแรกเมื่ออายุ 11 ปี ปัจจุบันอายุ 61 ปี มีพรรษาพระ 41 พรรษา

หน้าที่ของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ของวัดเมียงจี นอกจากงานในวัดแล้ว ยังมีกิจรับนิมนต์ไปตามบ้านต่าง ๆ เช่น อวยพร สวดมนต์ให้ผู้เจ็บไข้ได้ป่วย หรือสวดมนต์คนตาย ในการสวดเรื่องที่ไม่เป็นมงคล จะมีพระสวดที่รูปก็ได้ ที่วัดเมียงจีไม่มีการยึดถือแบบปฏิบัติที่แน่นอน แม้แต่ชาวบ้านเองจะนิยมพระคู่หรือคู่ อย่างไม่ก็ได้

การสวดในงานบ้านเช่น เวลาสร้างบ้านสร้างเรือน ก็สามารถนิมนต์ให้หลวงพ่อกับไปสวดให้ การสวดมงคลให้กับบ้านเรือนนิยมสวดตลอดประริต (พระปริต) และสวดกรรมวาจา แม้แต่การแต่งงาน หากฤกษ์ยามที่เหมาะสมก็มีบางคนที่มาปรึกษาให้พระสงฆ์ช่วยหาวัน เวลาที่ดีให้หรือบางทีก็ดูเองจากหนังสือ ปฏิทิน หรือหมอดู

นอกจากหน้าที่ในการสวดให้แก่ประชาชนแล้ว พระสงฆ์ยังทำหน้าที่บำบัดภาวะวิกฤตต่าง ๆ ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 กรณี คือ

1. **ภาวะวิกฤตชีวิต** เมื่อชาวบ้านเกิดภาวะที่ชีวิตประสบกับปัญหาที่มักจะมาปรึกษาหารือกับหลวงพ่อบุญ เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่มีทัศนคติว่า หลวงพ่อที่วัดเมียงจีมีลักษณะที่ไม่ทำอะไรเป็นการค้า ไม่เอาเงินจากชาวบ้าน และตั้งมั่นอยู่ในวินัย ซึ่งหลวงพ่อบางรูปมีการทำแบบค้าขาย ตัวอย่างปัญหาที่มีชาวบ้านมาขอคำปรึกษา เช่น ถ้ามีคนไม่สบายในบ้านจะทำอะไรดี ลูกไม่เรียนหนังสือ อยากให้บ้านไม่มีผีมาทำร้าย นิมนต์ไปสวดมนต์ หรือมาทำการแก้บน ปัญหาเรื่องการค้าขาย ทำอย่างไรจะให้เศรษฐกิจดี คำขายดี ซึ่งหลวงพ่อบุญมักจะให้พร ให้ธรรมะเป็นข้อสั่งสอนที่สำคัญคือ ให้รักษาจิตใจ และยึดถือเรื่องการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

2. **ภาวะวิกฤตของชุมชน** ในกรณีที่หมู่บ้านประสบภัยต่างๆ จะมีการนิมนต์พระให้ไปสวดพระปริตให้กับหมู่บ้าน เพื่อเป็นการอวยพรและส่งบุญให้แก่ชาวหมู่บ้านทั้งหมด รวมทั้งสัตว์น้ำ สัตว์บก สัตว์อากาศ ให้อยู่เป็นสุขมีข้าว มีน้ำสมบูรณ์

ในกรณีที่ฝนไม่ตก ชาวบ้านมีความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่างในการขอฝน (ดูรายละเอียดในเรื่องความเชื่อ-การขอฝน) ความเชื่อของชาวบ้านเป็นคติความเชื่อที่ยังอยู่กับเรื่องอำนาจของผีต่างๆ หลวงพ่อบุญมักอธิบายถึงการที่ฝนไม่ตกว่าเป็นสาเหตุมาจากคน ถ้าคนมีโทษ โทสะ โมหะ มาก ฝนจะไม่ตกต้องตามฤดูกาล สวรรค์ท้องฟ้าอากาศจะไม่ดี และจะนำความเดือดร้อนมาสู่ชุมชน เช่น การที่อากาศปัจจุบันไม่ดี ไอโซนในบรรยากาศไม่ดี น้ำทะเลจะท่วม เป็นเพราะผู้คนขาดธรรมะ ดังนั้นหากคนในชุมชนขาดคุณธรรม ชุมชนนั้นก็จะเป็นร้อน

เมื่อผู้คนไม่ตั้งอยู่ในศีลในธรรม เรียกว่า “ผู้ทุสะนอ อุมมะตะกอ” สามารถแก้ไขได้โดยการวิปัสสนา เพื่อให้มีสติ ที่วัดเมียงจีจัดให้มีการวิปัสสนากันทุกวันสำหรับพระและเณร ส่วนชาวบ้านทั่วไปก็สามารถนั่งวิปัสสนาในวัดได้

นอกจากจะทำหน้าที่ด้านประเพณีทางศาสนาแล้ววัดเมียงจียังทำหน้าที่เป็นที่พึ่งแก่ชุมชน และบุคคลในยามที่ประสบภาวะวิกฤต หรือมีปัญหา การที่เจ้าอาวาสเป็นชาวไทยใหญ่ทำให้มีความใกล้ชิดกับพื้นฐานของประชากรส่วนใหญ่ในบริเวณที่เป็นชาวไทยใหญ่เช่นเดียวกัน วัดเมียงจีจึงเป็นศูนย์รวมสำคัญแห่งหนึ่งของชาวไทยใหญ่ ซึ่งมีบทบาทเติบโตขึ้นมาในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา

2.9.3 วัดพระเจ้าฮักเม็ง

เป็นวัดใหม่ที่เพิ่งเริ่มตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2540 ที่ผ่านมา จุดเริ่มต้นของวัดมีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจมาก เนื่องจากอิงกับปาฏิหาริย์ของพระประธานที่ชาวไทยใหญ่เรียกกันทั่วไปว่า

“พระเจ้าอักษะเม็ง” พระประธานเป็นพระพุทธรูปหินสีขาวปางมารวิชัย ศิลปะแบบพม่า ปัจจุบันมีชื่อที่เรียกกันหลายชื่อ เช่น

- “ปิลงชันดา” มีความหมายโดยรวมว่า ประเทศพม่าร่ำรวยมั่งคั่ง
- “มหาอันทูกานตาชุตองปีพยา” มีความหมายว่า พระพุทธรูปที่มีดวงชะตาเป็นบุญญาธิการอย่างน่าอัศจรรย์
- “ลอกะเหมียนซุตะปิย” มีความหมายว่า พระสัมพันธุญเจ้าผู้รู้แจ้งเห็นจริงแก่โลก นำมาสู่ความสมปรารถนา (ชื่อนี้เป็นชื่อที่เจ้าอาวาสวัดเมียงจีเป็นผู้ตั้งให้)

พระพุทธรูปองค์นี้มีประวัติความเป็นมาว่า ชาวจีนในประเทศจีนเป็นผู้สั่งทำพระพุทธรูปองค์นี้ในประเทศพม่า 3 องค์ คือ พระสังกัจจาย เจ้าแม่กวนอิม และพระเจ้าอักษะเม็งองค์นี้ ในระหว่างที่ขนส่งพระพุทธรูปจากเมืองมัณฑะเลย์ไปยังประเทศจีน ซึ่งต้องใช้เส้นทางเดินจากเมืองมัณฑะเลย์ไปยังเมืองมูเจ ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของพม่า ระหว่างทางได้ผ่านเมืองเมเมียว เมื่อออกจากเมืองเมเมียวมาได้ประมาณ 6 ไมล์ รถเกิดพลิกคว่ำ พระพุทธรูปหล่นจากรถบรรทุกลงไปที่ท้อง แต่ไม่ปรากฏว่ามีสภาพบุบสลายแต่อย่างใด จึงสร้างความอัศจรรย์แก่ผู้พบเห็นยิ่งนัก ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงรำลือว่า พระพุทธรูปองค์นี้คงไม่ยอมเดินทางออกไปยังประเทศจีน และปรารถนาที่จะอยู่ที่นั่นจึงบันดาลให้รถคว่ำ คำรำลือดังกล่าวจึงเป็นที่มาของชื่อที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “พระเจ้าอักษะเม็ง” ซึ่งหมายถึง พระพุทธรูปที่รักเมืองนี้ รักประเทศนี้

ในการสั่งทำพระพุทธรูปองค์นี้ เมื่อครั้งแรกเจ้าของจากเมืองจีนซื้อ มาในราคา 25 แสจัต แต่เมื่อเกิดรถคว่ำ และไม่สามารถนำพระออกจากบริเวณนั้นได้ จึงตัดสินใจขายในราคา 10 แสจัต ประชาชนในบริเวณนั้นจึงช่วยกันบริจาคเงินเพื่อซื้อพระองค์นี้ไว้ประดิษฐานที่นี่ ปรากฏว่าสามารถได้รับเงินถึง 25 แสจัต จึงได้จ่ายให้เจ้าของเดิมไป 10 แสจัต และนำเงินไปให้เจ้าของที่มัณฑะเลย์อีก 8 แสจัต ส่วนที่เหลือจึงเป็นทุนสำหรับสร้างพระวิหารชั่วคราว และสร้างเป็นวัด ซึ่งปัจจุบันชาวบ้านได้เลือกทำเลที่เป็นเนินเขาสูงตั้งอยู่ใกล้ๆ กับจุดที่รถคว่ำ และสร้างพระเจดีย์ใหญ่ภายในฐานพระเจดีย์จะจัดทำเป็นที่ประดิษฐานพระเจ้าอักษะเม็งนี้ ซึ่งอยู่ห่างจากจุดเดิมประมาณ 1 ไมล์

นับแต่พระเจ้าอักษะเม็งได้มาประดิษฐานอยู่ที่ตำแหน่งที่รถคว่ำนี้แล้ว ก็มีเรื่องราวปาฏิหาริย์ต่างๆ มากมายที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิฤทธิ์ของพระองค์ เช่น ลำแสงที่พวยพุ่งขึ้นมาจากท่งหญ้าใกล้ๆ กับจุดที่รถคว่ำ ลำแสงที่ลอยอยู่เหนือพระนลาฏ รอยพระโอษฐ์ที่สามารถมองเห็นเป็นรอยยิ้มในหลายลักษณะ ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านี้ถูกบันทึกเป็นภาพถ่ายไว้ และนำมาจัดแสดงให้ดูรวมทั้งให้บูชาด้วย นอกจากนั้นเมื่ออัญเชิญขึ้นประดิษฐานที่พระวิหารชั่วคราวแล้วก็จะปรากฏว่า

มีชนิดต่างๆ เลื้อยมาอาศัยอยู่ในวิหาร ปาฏิหารย์เหล่านี้ เมื่อถูกรวมกับความเป็นมาของพระเจ้าอักษะเม็งแล้ว ยิ่งทำให้คนเชื่อว่าพระเจ้าอักษะเม็งเป็นพระที่ศักดิ์สิทธิ์มากขึ้น ทางวัดได้มีการสร้างแท่นสำหรับอธิษฐาน ซึ่งตั้งอยู่นอกพระวิหาร เป็นจุดที่ผู้คนเข้าไปนั่งแล้วอธิษฐานขอพรจากพระเจ้าอักษะเม็ง

มีผู้กล่าวว่า หลังจากที่รอดคว้านั้น ผู้คนได้เข้ามากราบไหว้เป็นจำนวนมาก และได้บริจาคเงินวันละประมาณ 2-3 แสนบาท ซึ่งเริ่มมีการนับเงินบริจาคตั้งแต่วันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2540 ลุมาจนถึงปัจจุบัน (27 กรกฎาคม 2542) นับเงินบริจาคได้รวมทั้งสิ้นจำนวน 210,823,930 บาท แสดงให้เห็นถึงศรัทธาของผู้คนที่หลั่งไหลเข้ามา ทำให้ปัจจุบันวัดพระเจ้าอักษะเม็ง กลายเป็นวัดสำคัญแห่งหนึ่งของเมืองเมเฌียว ที่มีได้มีเพียงแค่ชาวเมืองเมเฌียวเท่านั้นที่มาสักการะบูชาแต่ชาวเมืองอื่น ๆ ที่ได้ยินกิตติศัพท์ และคำร่ำลือในความศักดิ์สิทธิ์และปาฏิหารย์ของพระองค์ ต่างก็นิยมมาเคารพสักการะพระเจ้าอักษะเม็ง โดยเฉพาะในช่วงประเพณีสำคัญ เช่น เข้าพรรษา จะเห็นผู้คนเนืองแน่นมาทำบุญที่วัดนี้เป็นพิเศษ

2.10 บทบาทพระสงฆ์สำคัญ

“ชยาดอ ปะตันตะ”

ชยาดอ ปะตันตะ เป็นชื่อของพระสงฆ์เชื้อสายไทใหญ่ที่มีบทบาทสำคัญมากต่อชุมชนชาวไทใหญ่ในเมืองเมเฌียว เป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดหนองคำไหลง มีผลงานทางด้านศาสนาและวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่มากมาย จนปัจจุบันชาวไทใหญ่ในเขตเมืองเมเฌียว ได้ยกย่องให้เป็น “ครูหมอ” คนที่ 9 เพิ่มจาก “8 ครูหมอลิกไต” (ครูหมอภาษาไต) ที่ชาวไทใหญ่ทั่วไปให้ความเคารพนับถือ

ท่านชยาดอ ปะตันตะ มีชื่อเต็มว่า “ชยาดอ ปะตันตะ นันตะตะสะ มะเต” และมีชื่อตามตำแหน่งที่สมบูรณต่อมาว่า

“กะเปียบันตะ กะวิตะสะ

ตาตะนะ ยะชิตะ

ปะตันตะระ โกวิตะ

กัมบอชะ หนองคำจ้อยั่วอู จองใต้ ”

อันเป็นชื่อที่บอกฐานะลำดับทางสงฆ์ และสถานภาพทางการศึกษาทางพระ ชยาดอ ปะตันตะ เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2447 (ศักราชพม่า 1265) เดือน 10 ขึ้น 1 ค่ำ วันเสาร์

บวชเป็นเจ้าช่าง (สามเณร) เมื่ออายุ 9 ขวบ จนกระทั่งอายุ 16 ปี ได้สึกออกมาครองเพศฆราวาส ครั้นต่อมาเมื่อมีอายุได้ 40 ปี ก็ได้บวชเป็นพระอีกครั้งหนึ่ง ในช่วงระหว่างอายุ 16 -

40 ปีที่ครองเพศฆราวาสนั้น มีชื่อว่า ชาย ทุน จา (Sai Tun Ja) ทำหน้าที่สอนภาษาไทยใหญ่ และสอนหนังสือความรู้ต่างๆ ในช่วงระหว่างอายุ 25-40 ปี ได้เข้าไปเป็นลูกศิษย์ของ อู คัน ดี ซึ่งบวชเป็นฤๅษีอยู่ที่ภูเขามันตะเลย์ โดยปกติเป็นคนที่ไม่ค่อยสนใจในเรื่องของทางโลก แต่สนใจในเรื่องของศาสนาและธรรมะ

ระหว่างที่อยู่กับ ฤๅษี อู คัน ดี นั้น เจ้าฟ้าไทใหญ่จากเมืองซู เมืองสืปอ ได้มาเล่าเรียนศาสนา และภาษาไทยใหญ่ จากท่าน ชาย ทุน จา ที่สำนักของฤๅษี อู คัน ดี นี้

เมื่ออายุได้ 41 ปี ในศักราชพม่า 1305 (พ.ศ. 2486) ตรงกับเดือน 8 ขึ้น 13 ค่ำ ท่านชายทุน จา ได้บวชเป็นพระในพุทธศาสนา โดยมีชื่อบวชว่า อะชินนันทะ ที่วัดหนองคำไหลง มีฐานะเป็นเหวินจ่าง (พระสงฆ์ธรรมดา)

ปีศักราชพม่า 1307 (พ.ศ. 2488) เดือน 4 วันศุกร์ที่ 6 มีแม่ออกมาทำพิธีบวชเลื่อนสถานภาพให้มีสถานภาพทางพระสูงขึ้น จากเหวินจ่าง ขึ้นเป็น เจ้าชยา

ปีศักราชพม่า 1309 (พ.ศ. 2490) ได้รับตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดหนองคำไหลง ดูแลกิจการด้านศาสนาโดยมีผลงานต่าง ๆ ดังนี้คือ

- บูรณะและถวายจัดร เจดีย์ “ซุตองปี” ซึ่งเป็นเจดีย์ที่นางชอมอนละมาสร้างไว้
- แปลหนังสือเกี่ยวกับศาสนาที่มาจาก ภาษาบาลีที่ถูกเขียนเป็นภาษาพม่า และแบ่งเป็นภาษาไทยใหญ่ จำนวน 13 เล่ม
- แปลหนังสือเรื่องอื่น ๆ เป็นภาษาไทยใหญ่อีก 18 เล่ม อาทิเช่น ประวัติของกอมุดอ, เรื่องภูเขามันตะเลย์, เรื่องวัดวาเจดีย์, เรื่องกรรมฐาน 40 อย่าง, เรื่องถามตอบ (ป้อมถาม) ธรรมะ, เรื่องธรรมะสังจา ฯลฯ

หลังจากที่หลวงพ่อยาตอ ปะตันตะ มีอายุได้ครบ 65 ปี ชาวบ้านในหมู่บ้านหนองคำไหลงทั้งหมด นับตั้งแต่ปู่ใหญ่ ปู่แก่ เป็นต้นมา ได้ยินยอมพร้อมใจกวัดหนองคำไหลงให้แก่หลวงพ่อ โดยมีพยานรับรู้ 5 คน คือ อูเจอพิว, อูตอ, อูโศยาน, อูปาเคน และ อูสันละ เมื่อชยาดอ ปะตันตะ ได้รับวัดจากชาวบ้านแล้ว ก็มุ่งมั่นปฏิบัติกิจการทางศาสนาเพียงอย่างเดียว

เมื่อถึงปีศักราชพม่า 1334 (พ.ศ. 2515) เดือน 5 วันพุธ เวลาบ่ายโมงเย็น ท่านชยาดอ ปะตันตะ ก็ถึงแก่กรรมภาพ โดยมีอายุรวมได้ 70 ปี

เนื่องจากระหว่างที่มีชีวิตอยู่ในสมณเพศ ท่านชยาดอ ปะตันตะ ได้ปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พุทธศาสนาให้แก่ชาวไทใหญ่อย่างสืบเนื่องมาโดยตลอด ชาวไทใหญ่ในเขตเมืองเมเมียวจึงถือว่าท่านชยาดอ ปะตันตะ นับเป็นพระสำคัญควรแก่การเคารพนับถือ จึงได้

ยกย่องให้ท่านชยาดอ ปะตันดะ เป็น “เจ้าครุหมอ” อีก 1 องค์ ซึ่งจะมีพิธีรำลึกอนุชาพร้อมกับครูลิกไต 8 องค์ ในวันปอยเจ้าครุหมอ ซึ่งเป็นประเพณีสำคัญที่จัดขึ้นเป็นประจำในเดือน 12 ของทุกปี

กิจกรรมที่ท่านชยาดอ ปะตันดะ ได้ริเริ่มไว้ที่วัดหนองคำไหลง ที่สำคัญคือเรื่องของการเผยแพร่พระพุทธศาสนา และเรื่องของการเผยแพร่วัฒนธรรมไทใหญ่โดยเฉพาะในด้านการสืบทอดทางภาษาไทยใหญ่ ก็ได้มีการสานต่อจากเจ้าอาวาสต่อมา

2.11 ความเชื่อและพิธีกรรม

2.11.1 ความเชื่อเรื่องการตาย

เมื่อมีคนตายในหมู่บ้านจะต้องนำคนตายไปฝังไว้ในที่เดียวกันทั้งหมู่บ้าน ซึ่งเรียกบริเวณนี้ว่า “ป่าเฮ่ว” มักจะตั้งอยู่ที่ทิศตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน เพราะถือว่าทิศนี้เป็นทิศของราหู ชาวไทใหญ่เชื่อว่าถ้ามีการตายเกิดขึ้นถือเป็นสิ่งไม่เป็นมงคล หรือเรียกว่า “ฮะมิงกะลา” และถือว่าวันราหูเป็นวันไม่ดี ไม่เป็นมงคล จึงได้ตั้งป่าช้าหรือป่าเฮ่วไว้ในทิศนี้

การนำคนตายไปฝังยังป่าช้า ต้องมีพิธีการสวดและเทศนาธรรมให้ผู้ตาย โดยปกติคือรู้ตัวก่อนตายจะมีจารีตการขอ “ต่างตระระณะกง” คือการขอรับการฝังสวดจากพระสงฆ์ เพื่อเป็นการขอลาตาย เพื่อให้พระเป็นพืง (สรณคม) ซึ่งภาษาไทยใหญ่เรียกที่พืงนี้ว่า สระณะกง 3 เป็ง หมายถึง “ไตรสรณคม”

2.11.2 ความเชื่อเรื่องผี

- **ผีเจ้าเมิง** ในหมู่บ้านของชาวไทใหญ่แต่ละแห่ง จะมีศาลประจำหมู่บ้าน ซึ่งมักเรียกกันทั่วไปว่า “ศาลเจ้าแก้วเมิง” คำว่า “แก้วเมิง” หมายถึง “แก้วเมือง” ซึ่งมีความหมายโดยรวมว่าเป็นศาลเจ้าของผีเมืองไทใหญ่ที่สำคัญ ซึ่งในศาลเจ้าเมิงนี้จะประกอบด้วยรูปปั้นของ โกเมียวชิน และเมียวพินเซน ตั้งอยู่ ชาวไทใหญ่เชื่อว่าทั้งสองเปรียบเสมือน ผีเจ้าบ้านเจ้าเมืองที่คอยดูแลคุ้มครองผู้คนที่มาเคารพกราบไหว้ให้มีสุขภาพดี ทำมาหากินดี ซึ่งจะมีชาวบ้านนำข้าวไปถวายผีเจ้าเมิงนี้ก่อนถึงวันพระ 15 ค่ำ เป็นประจำ โดยเฉพาะในเดือน 5 และเดือน 11 จะจัดงานให้ศาลเจ้าแก้วเมิงใหญ่โตเป็นพิเศษ ปัจจุบันโกเมียวชินมีฐานะเป็นหนึ่งในกลุ่มผีนัตของพม่าด้วย

นอกจากหมู่บ้าน จะมีศาลเจ้าแก้วเมิงเป็นศาลประจำหมู่บ้านแล้ว ในเรือนที่อยู่อาศัยก็จะมีหิ้งบูชาภายในเรือนด้วย ตามจารีตของบ้านไทใหญ่ จะมีหิ้งบูชา 3 ชนิดคือ

- 1) หิ้งพระ
- 2) หิ้งตะลา (หนังสือธรรม)
- 3) หิ้งผืนผ้า

ต่อมาในระยะหลัง ได้มีการย้ายผืนผ้าที่อยู่ในบ้านให้ไปรวมอยู่ที่เดียวกัน คือ รวมกับ ผืนโกเมียวชิน ที่ศาลเจ้าเก่าเมืองประจำหมู่บ้าน

ตัวอย่างของหิ้งพระและหิ้งผืนผ้าของชาวไทใหญ่ ที่หมู่บ้านคำไหลง ได้จัดหิ้งบูชา ดังกล่าวไว้ดังนี้

- **หิ้งพระ** ที่ตั้งของหิ้งพระจะอยู่สูงกว่าหิ้งผืน แต่ตั้งกันอยู่คนละด้านของห้อง ซึ่งบริเวณส่วนที่เป็นหิ้งพระจะเป็นส่วนที่ใช้พื้นที่ยื่นออกไปจากบริเวณของตัวห้องอีกทีหนึ่ง ซึ่งต่างจากส่วนของหิ้งผืน ไม่มีการเพิ่มส่วนให้ยื่นออกเหนือออกไปจากเขตของห้อง ที่หิ้งพระจะมีรูปของพระพุทธรูปทั้งรูปวาดและรูปปั้น รูปของพระเจ้าอักษะเม็ง รูปสัญลักษณ์นกฮูกห้อยอยู่ 3 ข้างของหิ้งพระ ซึ่งเรียกนกฮูกว่า “นกแก้ว” หมายความว่า ถึง แก้วเงิน แก้วทอง (ต้นเค้าของเงิน และต้นเค้าของทอง) ที่ใกล้ๆ หิ้งพระจะแขวนรูปบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วของเรือน

- **หิ้งผืน** บนหิ้งผืนจะมีตาบ 2 เล่ม ซึ่งมีความหมายถึง เจ้าเมืองกุงก้อ เนื่องจากเจ้าของบ้านย้ายมาจากเมืองกุงก้อ (ปัจจุบันมีฐานะเป็นหมู่บ้านในเขตเมืองเมเมียว) จึงได้เชิญเจ้าเมืองที่ตนเคยอาศัยอยู่มาอยู่ด้วย ทั้งนี้เพราะที่บ้านหนองคำไหลงในอดีตไม่มีหอเจ้าเมือง จึงอัญเชิญผืนเจ้าเมืองมาอยู่ด้วย เพราะเชื่อว่าจะช่วยเหลือการทำงานได้ดี นอกจากตาบที่เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงผืนเจ้าเมืองแล้ว ยังมีเครื่องบูชาอย่างอื่นที่เป็นสิ่งแทนถึงผืนเจ้าเมือง คือ กุ๊บ (หมวก) มีด และสายสร้อย โดยมีการถวายน้ำทุกวัน ในวันแปดคำข้างแรม จะมีการถวายข้าว ชาวไทใหญ่จะไหว้เจ้าเมืองปีละ 3 ครั้ง คือ เดือน 4 (ไหว้ตามแบบไทใหญ่) เดือน 5 และออกพรรษา (ไหว้ตามแบบพม่า)

นอกจากนั้น บริเวณหิ้งผืน จะมีรูปปั้นสีขาว เรียกว่า “พูพู่อ่ง” ซึ่งเป็นมนุษย์ธรรมดาตามตำนานที่กล่าวว่า เป็นผู้นั่งวิปัสสนา จนสำเร็จสามารถล่องหนหายตัวได้ และไม่ตายจนกว่าจะได้พบพระพุทธเจ้าองค์ต่อไปเพื่อฟังธรรมแล้วจะได้บรรลุนิพพาน

ที่เสาเรือนของบ้าน มักแขวนกระบอกไม้ไผ่ไว้บนเสาเรือน ตั้งอยู่ที่เสาตรงประตูทางเข้าบ้าน ซึ่งเรียกว่า “ใบปะเลก” (ปริด) กระบอกไม้ไผ่นี้ได้มาจากการสวดปริตรในตอนก่อสร้างบ้านเสร็จแล้ว เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล และให้สมาชิกทุกคนในบ้านอยู่ดี

2.11.3 การสักร่างกาย

ชาวไทใหญ่นิยมการสักตามร่างกาย เคยมีการพูดว่า “ถ้าไม่สักกลายเป็นไทย” แต่ปัจจุบันการสักร่างกายมีน้อยลงกว่าเมื่อก่อน ในอดีตนั้นชาวไทใหญ่สักร่างกายตามเหตุผล และเงื่อนไขหลายประการดังนี้คือ

2.11.3.1 การสักอันเนื่องมาจากผลของสงคราม

ชาวไทใหญ่มีอดีตที่เผชิญสงครามกับชาติใหญ่ๆ หลายชาติ ไม่ว่าจะเป็น พม่า หรือจีน ชาวไทใหญ่บางคนกล่าวถึงการรุกรานจากกบฏไผ่ชาน เรื่องเล่าของสงครามที่กลายเป็นตำนานการสักอย่างหนึ่งของชาวไทใหญ่คือ สงครามในสมัย “โมชิโตง” ซึ่งบอกกล่าวกันว่าเกิดขึ้นมานานหลายร้อยปีแล้ว เป็นสงครามที่กล่าวถึงเมืองในตำนานคือ เมืองเจล้าน น้ำคำ ซึ่งเป็นการรบระหว่างคนจีนกับคนไทใหญ่ นอกจากนี้ยังมีสงครามในสมัยของญี่ปุ่นที่บุกกรุกเข้ามาในเอเชียอาคเนย์ สงครามที่เกิดขึ้นดังกล่าวทำให้ชาวไทใหญ่สักร่างกาย ด้วยเหตุผลที่ต่างกันไป คือ

- **สักเพื่อเป็นสัญลักษณ์ให้รู้ว่าเป็นคนไต** ชาวไทใหญ่จะอ้างถึงสงครามสมัยกบฏไผ่ชาน ซึ่งเกิดขึ้นก่อนสงครามโมชิโตง มีเรื่องเล่ากันว่า เมื่อกบฏไผ่ชานยกทัพมารุกราน ชาวไทใหญ่จะหนีไป ระหว่างที่หนีต่างก็กลัวว่าต่อไปจะไม่มีใครรู้ว่าเป็นคนไต จึงมีการสักลายไว้ที่ขา เมื่อมีงานและมีกลองระบำแบบไทใหญ่ ก็จะมีการยกขาขึ้นมาเพื่อแสดงให้เห็นลายสักที่ขาเหมือนกัน อันเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้รู้ว่าเป็นชาวไทใหญ่เหมือนกัน

นอกเหนือจากการเล่าอ้างถึงสงครามสมัยกบฏไผ่ชานแล้ว ชาวไทใหญ่ยังกล่าวถึงสงครามญี่ปุ่นที่เข้ามาบุกรุกพื้นที่ในเอเชียอาคเนย์ ในครั้งนั้นญี่ปุ่นบุกตีเข้าไปจนถึงจีน ชาวไทใหญ่มีหน้าตาคล้ายคลึงกับชาวจีน ชาวไทใหญ่จึงมีการสักขาไว้ เพื่อแสดงให้รู้ว่าเป็นชาวไทใหญ่มิใช่ ชาวจีน ไม่เช่นนั้นแล้วชาวไทใหญ่อาจถูกฆ่าตายเนื่องจากชาวญี่ปุ่นจะคิดว่าเป็นคนจีน

- **สักเพื่อสืบทอดความรู้** ชาวไทใหญ่อ้างถึงสงครามสมัยโมชิโตง ซึ่งกล่าวกันว่าเป็นสงครามที่เกิดขึ้นหลังจากสงครามกบฏไผ่ชาน ในครั้งนั้นมีการเผาทำลายหนังสือของชาวไทใหญ่เป็นจำนวนมาก ผู้ที่กลัวคาถาในหนังสือจะสูญหายไปจึงสักความรู้เหล่านี้เก็บไว้บนร่างกายของตัวเอง การสักประเภทนี้จะสักลงบนร่างกายของทั้งชายและหญิง

2.11.3.2 การสักเพื่อแสดงความเป็นลูกผู้ชาย

ผู้ชายไทใหญ่ เมื่อมีอายุถึงคราวจะแต่งงาน ต้องไปขอลูกสาวจากพ่อตา ตามประเพณีการขอลูกสาวนั้น พ่อตาจะถามว่า ถ้าสักขาจะเลือกให้เป็นลูกเขย พ่อตาจะเห็นว่า การสักสร้างความเป็นปอดให้ผู้ถูกสักแสดงว่ามีความอดทน ซึ่งจะสามารถทนต่อการทะเลาะ หรือ

ความเจ็บปวดในชีวิตคู่ได้ จึงจะยกลูกสาวให้ การสักเพื่อการตกแต่งร่างกายจึงเป็น “พิธีกรรม” อย่างหนึ่งที่ผู้ชายชาวไทใหญ่จะต้องแสดงออกเพื่อให้ตน “ผ่านวุดมิภาวะ” เป็นผู้ชายที่เติบโตเต็มที่ และมีความอดทนมากขึ้นและมีความพร้อมสำหรับชีวิตแต่งงาน

2.11.3.3 การสักตามความเชื่อต่างๆ

ผู้ชายไทใหญ่ส่วนใหญ่ส่วนใหญ่มักเชื่อว่า ถ้าสักแล้วจะ “กึด” หมายถึง “ทน” หรือคงกระพัน มีดฟันไม่เข้า ปืนยิงไม่เข้า ผู้ชายบางคนจะสักเต็มหลัง เต็มตัว แม้กระทั่งศรีษะ เพื่อให้ร่างกายอยู่ยงคงกระพัน พ่อเฒ่า นา เล่ง ตา อายุ 80 ปี อยู่บ้าน ป่าซาง เมืองเมเมียว เล่าว่าที่ตนสักเนื่องจากมีความเชื่อว่าจะทำให้หนังเหนียว อยู่ยงคงกระพัน และจะอยู่เย็นเป็นสุข พ่อเฒ่าจะสักตามหัว แขน หลัง และขา

นอกจากนี้แล้ว ยังมีความเชื่อและอานุภาพของการสักที่เกิดขึ้นในอีกหลายกรณี เช่น สักเพื่อให้ร่างกายร่วงไว มีเรี่ยวแรงมาก มีความตื่นตัว อยู่รอด ซึ่งอานุภาพเหล่านี้จะเกิดตามหมึก สักที่ได้มาจากสัตว์ชนิดต่างๆ

2.11.3.4 การสักป้องกันผี

ส่วนใหญ่แล้วในกรณีนี้มักจะสักคาถาศักดิ์สิทธิ์บนร่างกายผู้หญิง เพื่อป้องกันผีเข้า ผู้หญิงจะมีขวัญที่หัวบาง หรือขวัญป่อง (เป็นรู) ผีจะเข้าง่าย จึงมักมีการสักในบริเวณกลางหัวของผู้หญิงที่ถูกผีเข้า และเพื่อเป็นการป้องกันผีเข้าจากทางศรีษะ

2.11.4 หมึกสัก

การสักร่างกายให้เกิดรอยและลวดลายต่างๆ นั้น จำเป็นต้องใช้หมึกสัก ซึ่งชาวไทใหญ่ มีน้ำหมึกสักที่ทำขึ้นมาจากสัตว์หลายประเภท แต่ละประเภทก็มีอานุภาพแตกต่างกันไป ในการสักหมึก ผู้ที่มีคาถาจะพูดแล้วเป่าคาถาลงหมึกแล้วสักตามที่ต่างๆ ของร่างกาย เช่น ลิ้น หัว มือ ท้อง หลัง เป็นต้น ส่วนมากหมึกสักจะเกิดขึ้นจากการผสมดีสัตว์ประเภทต่างๆ ลงในน้ำหมึก เช่น

แมวดำลอด หมายถึง แมวที่มีสีดำ ตาดำ เขี้ยวดำ เป็นแมวหายาก กล่าวกันว่าในแมวทั่วไป 100 ตัว จะมีแมวดำลอดเพียง 1 ตัว แมวดำลอดนี้ถ้ามีรูเล็ก ๆ และสอดหัวเข้ารูได้ก็จะสามารถลอดผ่านไปได้ตลอดสมัยก่อนที่มีสงครามก็จะนิยมสักแมวดำลอด เพื่อส่งผลให้สามารถเอาตัวรอดได้ นอกจากนี้ยังมีอานุภาพอื่นๆ อีก เช่น สามารถไปไหนมาไหนได้ตลอด มือชี้ได้ก็ไปได้สิ่งนั้น ชอบสาว ชีสาวก็จะได้ตัวสาวมาครอบครอง

กาสำ (กาตำ)	- อานภาพคือ เมื่อเห็นอะไรไม่ดีก็จะหนีภัยได้ทัน
ลิงลม	- ว่องไว เชื่อว่า ตัวลิงลมไม่สามารถมัดไว้ได้ พอลมพัดมาตัวลิงลมก็จะหนีไปได้
โว (วัว) เกื่อน	- เกิดการตื่นตัว และมีเรี่ยวแรงมาก

2.11.5 การตัดผม

ผู้หญิงไทใหญ่เมื่อโตเป็นสาวมักจะนิยมไว้ผมยาว และมีการเกล้าผม ซึ่งชาวไทใหญ่เรียกว่า “จ็อกโห” การเกล้าผมนี้มิได้มีการแบ่งระหว่างหญิงที่มีสามีแล้ว หรือยังไม่มีสามี ไม่ว่าในกรณีใดก็ยังคงเกล้าผมเช่นเดียวกัน ในอดีตผู้หญิงไทใหญ่จะเคร่งครัดในเรื่องการตัดผมมากเพราะมีจารีตห้ามมิให้ตัดผม เนื่องจากมีความเชื่อว่า เส้นผมเป็นปลายผม เป็นเงาของต้นผม หากตัดปลายผมไปแล้วจะทำอะไรไม่เจริญ

2.11.6 การขอฝน

ในกรณีที่ฝนแล้งไม่ตกต้องตามฤดูกาล อาจจัดพิธีการละเล่นเพื่อขอฝน โดยใช้เชือกแล้วแบ่งคนมาดึงกันคนละด้าน ทั้งชายและหญิง ดึงไปดึงมาเพื่อให้ฝนตก

บางครั้งเรียกว่าทำ “องปอย” โดยใช้กล้วย 3 หวี และมะพร้าวมีก้าน ตั้งไว้และจัดพิธีเหมือนกับเลี้ยงผีเพื่อให้มาช่วยให้ฝนตก ผีดังกล่าวถือว่าเป็นผีเฝ้าดูแลฝน ซึ่งเป็นการเลี้ยงผีเพื่อให้ผีบันดาลให้ฝนตก

2.11.7 ความเชื่อเรื่องนกแก้ว, สุรัสวดี

ความเชื่อเรื่อง นกแก้ว (นกฮูก) และนางสุรัสวดี (สุรัสวดี) แพร่หลายในหมู่ชาวไทใหญ่ ส่วนใหญ่ จะมีรูปบูชาตั้งอยู่ในบ้านของตน

นกแก้ว เป็นสัตว์พาหนะของนางสิริ คำว่าสิริ มีความหมายว่าเป็นมงคล ภาษาพม่าเรียกว่า เมงกะลา และเรียกนางสิริว่า ติริ การนำนกแก้วเข้ามาอยู่ในบ้านจึงถือว่าเป็นมงคล และได้รับโชคลาภ

นางสุรัสวดี หรือนางสุรัสวดี ถือเป็นเทพแห่งความรู้ การพูดจาดี มีคนรัก และมีเสน่ห์ ในงานร้องเพลงของคนไทใหญ่มักจะมีการถือรูปนางสุรัสวดีด้วย การร้องเพลงดังกล่าวเป็นการร้องแบบประเพณีของชาวไทใหญ่ ส่วนมากจะร้องสดทั้งชายและหญิง ซึ่งนิยมกินเหล้าในระหว่างการ

ร้องเพลงเหล่านี้ เพลงที่ร้องเช่น เพลงความโหลง เพลงความแฉง เพลงความกั๊บ หรือเพลงปานใหม่ (สมัยใหม่)

การบูชานางสุรัสดี มี 2 ประเภท คือ บูชารูป และบูชาด้วยการดื่มกิน ในการดื่มกินนั้น จะต้องผ่านการลงอวง เอาไปเผา เอาซีเก้่าแช่น้ำ แล้วนำมากิน หรือการนำเอาข้าวตอกไปคั่วให้แตกใส่น้ำมันต์ คาถา แล้วดื่มกิน พิธีเหล่านี้ต้องทำในป่า ซึ่งอาจไม่ได้ให้ความสมหวังแก่ทุกคน แต่ละคนจะได้ในแต่ละอย่างเช่น บางคนจะค้าขายดี บางคนจับปลาได้เยอะ บางคนพูดจาดี ซึ่งขึ้นกับว่าจิตของแต่ละคนจะตั้งใจมากน้อยเพียงใด บางพิธีจะใช้เวลาทำนานถึง 7 วัน เมื่อทำพิธีเสร็จแล้วครุจะเป็นคนมาเข้าฝันว่าผู้ทำจะประสบความสำเร็จในเรื่องอะไรในระหว่างทำพิธีนี้ ถ้าผู้ทำไม่มีความตั้งใจก็อาจจะไม่ประสบผลสำเร็จอะไรเลย การทำสุรัสดี ด้วยพิธีดังกล่าวนี้ นิยมทำกันมากแถบเมืองสีปอ เจาแม และบ้านนารอ.

ตอนที่ 3

ชุมชน “ชาวไทใหญ่” ที่เมืองยองหัวยและทะเลสาบอินเล

3.1 เมืองยองหัวย (Nyaungshwe)

ยองหัวยเป็นชุมชนเก่าแก่ของชาวไทใหญ่ อยู่ทางตอนใต้ของรัฐฉาน ในอดีตเคยปกครองด้วยระบบเจ้าฟ้า โดยมีชื่อเป็นหัวเมืองหนึ่งในตำนานอาณาจักรเก่าเจ้าฟ้า ซึ่งมีจุดศูนย์กลางอำนาจอยู่ ณ เมืองมาวหลวง ในสมัยของเจ้าขุนเสี้ยนฟ้า ในพุทธศตวรรษที่ 18 (ส่วนหัวเมืองอื่น ๆ อีก 7 แห่ง ได้แก่ เมืองกอง, เมืองยาง, เมืองสองสบ, เมืองมิด, เมืองนาย, เมืองแสนหวี, และเมืองสีปอ, ทั้งหมดอยู่ในเขตรัฐฉาน) ที่หอคำของเมืองยองหัวย (ซึ่งปัจจุบันใช้เป็นอาคารพิพิธภัณฑ์) ได้แสดงผังรายนามของเจ้าฟ้าซึ่งเคยปกครองเมืองไว้ เริ่มจากรัชสมัยของเจ้าสีแสงฟ้า ราวในปลายพุทธศตวรรษที่ 20 หรือต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ลงมาจนถึงรัชสมัยเจ้าฟ้าเสยตัก เป็นเจ้าฟ้าองค์สุดท้ายของเมืองยองหัวย ซึ่งสละราชสมบัติเมื่อปี พุทธศักราช 2490

ในสมัยที่อังกฤษเข้าครอบครองพม่า มิได้ยกเลิกระบบปกครองแบบเจ้าฟ้าของบรรดาหัวเมืองไทใหญ่ หากแต่ได้จัดระบบควบคุมขึ้นมาใหม่ โดยให้มีข้าราชการอังกฤษ (ตำแหน่ง superintendent) คอยกำกับดูแลปกครองของเจ้าฟ้าตามหัวเมืองต่าง ๆ อีกทอดหนึ่ง ระบบปกครองแบบเจ้าฟ้าเพิ่งถูกยกเลิกจริง ๆ ภายหลังจากการลงนามในสนธิสัญญาปางหลวง เมื่อมีพุทธศักราช 2490 ซึ่งมีผลให้บรรดาเจ้าฟ้าต้องยินยอมสละอำนาจที่เคยมีของตน เพื่อเปลี่ยนระบอบการปกครองของประเทศเป็นแบบสภาพ มีประธานาธิบดีเป็นประมุข ให้รับกับการได้เอกราชจากอังกฤษ ในการนี้มีการรวมรัฐต่าง ๆ เข้าด้วยกันชั่วคราว ภายได้ข้อตกลงที่ว่าหากรัฐเหล่านี้จะแยกจากกันเมื่อใดอีก ก็สามารถทำได้ เจ้าฟ้าเสยตัก ซึ่งเป็นเจ้าฟ้าองค์สุดท้ายของเมืองยองหัวย ได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีคนแรกของสหภาพพม่า ภายได้การปกครองระบอบใหม่นี้

อย่างไรก็ดี ข้อตกลงนี้มีได้เป็นผล เพราะภายหลังจากที่รัฐบาลเผด็จการทหารขึ้นเถลิงอำนาจ ก็ได้ขัดขวางการแยกตัวเป็นอิสระของรัฐชนกลุ่มน้อยทุกวิถีทาง บรรดาเจ้าฟ้าและราชวงศ์ของไทใหญ่ ต่างถูกจับกุม เนรเทศ หรือหนีกระจัดกระจายไปอยู่ต่างประเทศ เพราะรัฐบาลทหารไม่ต้องการให้พวกนี้ เป็นแกนนำชาวไทใหญ่ ให้พากันกระด้างกระเดื่องต่อไปในภายหน้า แม้แต่เจ้าฟ้าเสยตักเองก็ถูกจับกุมคุมขัง จนสิ้นพระชนม์ในคุก

ภายในเมืองยองหัวยมีโบราณสถานขนาดใหญ่หลายแห่ง ส่วนใหญ่เป็นวัดบางแห่งถูกร้างทิ้ง และบางแห่งก็ได้รับการบูรณะสืบเนื่องกันมา วัดที่มีประวัติเก่าแก่ที่สุด 2 แห่งอยู่นอกตัว

เมืองออกไปเล็กน้อย ตำนานกล่าวว่าสร้างขึ้นตั้งแต่ในพุทธศตวรรษที่ 18 ได้แก่วัดโมลีสาธ ซึ่ง มีเจดีย์แบบไทใหญ่เป็นประธาน และวัดชเวันแป มีสิ่งสำคัญคือเจดีย์องค์ใหญ่ กล่าวกันว่า เป็นของเก่า ภายในทำเป็นซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ตรงกลาง และมีคูหาเป็นทางเดินได้รอบ องค์เจดีย์ กับอาคารไม้ขนาดใหญ่ ทรงปราสาทหลังคาซ้อนลดชั้นทั้งดงามยิ่งสร้างขึ้นเมื่อร้อยปีเศษที่ผ่านมา อีกหลังหนึ่ง วัดทั้งสองแห่งอยู่ใกล้กัน ในบริเวณที่เชื่อกันว่าเป็นศูนย์กลางเดิมของเมืองยองห้วย ก่อนที่จะย้ายไปอยู่ ณ สถานที่ตั้งปัจจุบัน

ตำนานเล่าว่า เมื่อครั้งที่แรกสร้างเมืองของห้วย มีเจ้าชายและเจ้าหญิงสร้างเจดีย์แข่งกัน ฝ่ายใดสร้างเสร็จก่อนถือว่าชนะ ฝ่ายชายก็สร้างเจดีย์ไปตามปกติ ส่วนข้างฝ่ายหญิงได้คิดเพทุบายจะเอาชนะฝ่ายชายให้ได้ จึงรีบสร้างเจดีย์ก้ำมะลอขึ้นด้วยการใช้เสื่อผ้าสาน (สาธ) คลุมโครงที่ทำด้วยไม้ไผ่ พอให้เห็นเป็นรูปร่างเจดีย์ แล้วทาน้ำปูนขาว สามารถแล้วเสร็จในเวลาอันรวดเร็ว ทั้งนี้เพื่อหลอกตาฝ่ายชายว่าพวกตนสร้างเจดีย์เสร็จก่อน ต่อภายหลังจากนั้น จึงสร้างขึ้นใหม่เป็นเจดีย์ถาวร ที่วัดโมลีสาธ ต่อมาฝ่ายชายจับได้ว่าพวกตนเสียรู้ฝ่ายหญิงก็โกรธมาก กระทั่งเมื่อหายโกรธแล้ว จึงสร้างเจดีย์ที่วัดชเวันแปขึ้น เจดีย์องค์หลังนี้ จึงมีชื่อว่า “เจดีย์หายโกรธ”

เจดีย์ไทใหญ่โดยทั่วไป มีองค์ประกอบคล้ายเจดีย์พม่ารุ่นหลังพุกาม แต่ทรงดูจะเพรียวระหงกว่า และนิยมสร้างเจดีย์บริวารจำนวนมาก ล้อมรอบเจดีย์ประธาน เจดีย์ไทใหญ่ทั้งสององค์ที่กล่าวถึง ถูกบูรณะซ่อมแซมเสียมากแล้วจากทางที่เห็นภายนอก จึงไม่เห็นว่ามันจะเก่าแก่เท่าที่ตำนานระบุไว้ เจดีย์ร้างภายในเมืองของห้วย มีอีกหลายองค์ที่มีขนาดใหญ่ และรูปทรงงดงามเกินกว่าจะเป็นของสามัญชน จึงน่าจะถูกสร้างขึ้นโดยผู้มีอำนาจเช่นเจ้าฟ้า เพียงแต่เราไม่ทราบประวัติความเป็นมาเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ทรงแของเจดีย์เหล่านี้ก็เป็นแบบรุ่นหลังที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะพม่าเสียแล้ว บางทีบรรดาเจดีย์ดังกล่าว อาจมีอายุไม่เก่าแก่ไปกว่าสมัยพระเจ้าบุเรงนอง ราวในปลายพุทธศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นเวลาที่พวกไทใหญ่ในรัฐฉาน รับพุทธศาสนาแบบพม่าอย่างเต็มที่

โบราณสถานสำคัญอีกแห่งหนึ่งในเมืองของห้วย คือหอคำของเจ้าฟ้า สร้างขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 2456 เพื่อแทนหอคำเก่าแก่หลังเดิมที่ถูกไฟไหม้ หอคำหลังใหม่นี้ สร้างขึ้นในสมัยอาณานิคม การก่อสร้างจึงเป็นแบบที่ได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมทิวดอร์ของอังกฤษ หอคำหลังนี้มีขนาดใหญ่ เป็นอาคารครึ่งตึกไม้สองชั้น สภาพปัจจุบันค่อนข้างทรุดโทรม ทางรัฐบาลพม่าจัดให้เป็นพิพิธภัณฑสถาน ตั้งแสดงภาพถ่ายและข้าวของเครื่องใช้ของเจ้าฟ้าองค์ก่อน ๆ ที่หลงเหลือมาถึงปัจจุบัน ตัวอาคารชั้นบนเดิมให้เป็นห้องพระโรงใหญ่ สำหรับเจ้าฟ้าเสด็จออกจากราช

การ ด้านในกันเป็นห้องพระ ห้องบรรทม และห้องสง สำหรับส่วนพระองค์ ส่วนชั้นล่างใช้เป็น
ที่เก็บของและคุกคุมขังนักโทษ

เจ้าฟ้าเมืองยองห้วยในระยะหลังองค์หนึ่ง คือเจ้าฟ้าซอหม่อง (Soa Mawng) มีความ
สัมพันธ์กับราชสำนักพม่า โดยเป็นโอรสบุญธรรมองค์หนึ่งของพระเจ้ามินดงกษัตริย์พม่า ได้เสด็จ
ไปประทับที่มณฑลเฉ่ลี่ ตั้งแต่พระชนม์ได้ 5 พรรษา จนเมื่อพระชนม์ได้ 17 พรรษา จึงเสด็จกลับ
มาปกครองเมืองยองห้วย เมื่อปี พุทธศักราช 2438

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในสมัยที่พม่ายังปกครองด้วยระบบกษัตริย์ ปราภภูมิมีความพยายาม
สร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับกลุ่มเจ้าฟ้าไทใหญ่ ทำนองนี้อยู่เหมือนกัน พระสนมคน
โปรดของพระเจ้ามินดงท่านหนึ่ง ก็ปรากฏว่าเป็นธิดาของเจ้าฟ้าเมืองสปีบ พระโอรสของพระเจ้า
มินดง ที่ประสูติจากพระสนมท่านนี้ ต่อมาได้เป็นกษัตริย์พระองค์สุดท้ายของพม่าด้วย คือพระ
เจ้าธีบอ (“ธีบอ” ในสำเนียงพม่า ก็เป็นคำเดียวกันกับ “สปีบ” อันเป็นชื่อเมืองไทใหญ่) นอก
จากนั้นในตำนานเมืองสปีบ ก็ยังมีกล่าวถึงธิดาของเจ้าฟ้าเมืองสปีบ ที่ได้ไปเป็นสนมของพระเจ้า
อโนรธา กษัตริย์พม่าผู้เรืองอำนาจในสมัยพุกาม แม้เราคงจะถือเรื่องราวในตำนานเป็นจริงเป็น
จังมากนักไม่ได้ แต่อย่างน้อยตำนานก็คงพอจะบอกทัศนคติของผู้คนในสมัยก่อนได้ว่า การ
สร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติเช่นนี้ ไม่ใช่สิ่งผิดปกติ และยังโดยเฉพาะการแต่งงานระหว่าง
บรรดาเชื้อสายเจ้าฟ้าไทใหญ่ ต่างเมืองด้วยกันเอง ก็ยิ่งน่าจะเป็นปรากฏการณ์สามัญขึ้นไปอีก

เมื่อคราวที่ผู้วิจัยเข้าไปสำรวจที่เมืองยองห้วย ได้มีโอกาสสัมภาษณ์ผู้อาวุโสที่เป็นเครือ
ญาติของเจ้าฟ้าท่านหนึ่ง คือ นางจุง ซึ่งมีอายุ 90 ปี ทำให้ได้รับทราบตัวอย่างจริงของความ
สัมพันธ์ดังกล่าวอีกเรื่องหนึ่ง ปัจจุบันนางจุงอาศัยอยู่ในบ้านตึกหลังเล็ก สภาพเก่าเพราะสร้างมา
หลายสิบปีแล้ว ซึ่งเป็นบ้านของนางเอง บ้านหลังนี้แปลกไปจากบ้านของสามัญชนทั่วไปอยู่อย่าง
หนึ่ง คือที่หน้าห้องพระมีรั้วขนาดใหญ่วางปักอยู่สองคัน สอบถามได้ความว่าเป็นเครื่องยศ ใช้
กางถวายเป็นเครื่องบูชาพระ ในวันพระขึ้นและแรม 15 ค่ำ ของทุกเดือน กับที่แปลกอีกอย่างหนึ่ง
คือบ้านหลังนี้ถูกเรียกว่า “หมอกใหม่” โดยที่คำว่า “หมอ” ตามปกติจะใช้เรียกเฉพาะสถานที่
อยู่อาศัยของเจ้าฟ้าและราชวงศ์เท่านั้น ส่วน “หมอกใหม่” เป็นชื่อหัวเมืองไทใหญ่ที่เคยมีเจ้าฟ้า
ปกครองอีกแห่งหนึ่ง

นางจุงได้เล่าให้ฟังถึงประวัติความเป็นมาของตัวเองว่า เจ้าฟ้าซอหม่องซึ่งเป็นเจ้าฟ้า
ของเมืองยองห้วย ได้ขอราชบุตรครองครองของเจ้าฟ้าหมอกใหม่องค์ก่อนองค์สุดท้ายมาเลี้ยงเป็น
บุตรบุญธรรม เมื่อเจริญวัยก็จัดให้สมรสกับธิดาของตนเอง แต่ปรากฏว่าไม่มีบุตรด้วยกัน เจ้าฟ้า
ซอหม่องจึงอนุญาตให้เจ้าหมอกใหม่มีภรรยาใหม่ได้อีกคนหนึ่ง คือตัวนางจุงเอง ซึ่งเคยเป็น

สามัญชนมาก่อน ภรรยาคนแรกของเจ้าหมอกใหม่ ซึ่งเป็นธิดาของเจ้าฟ้าซอหม่องเสียชีวิตไปก่อน นางจุงจึงได้เป็นภรรยาใหญ่ต่อมา และได้มีบุตรกับเจ้าหมอกใหม่ด้วย

นางเล่าต่อไปว่า เดิมสมัยที่เจ้าฟ้ายังมีอำนาจ นางและสามีเคยมีหออยู่เป็นคฤหาสน์ใหญ่โตแบบอังกฤษ ต่อมาตัวตึกถูกระเบิดพังลงในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ประกอบกับที่ภายหลังจากนั้นเจ้าฟ้าได้ลงนามสละอำนาจ และบรรดาเชื้อพระวงศ์ก็ถูกคุกคามมาก ต้องพลัดแยกกระจัดกระจายไป พร้อมกับที่ฐานะทางเศรษฐกิจก็ตกต่ำลงด้วย บุตรชายของนางได้ไปค้าขายทำมาหากินอยู่ที่ท่าซี้เหล็กใกล้ชายแดนไทย และไม่คิดจะกลับมาอยู่ที่นี้อีก... ปัจจุบันนางจุงใช้ชีวิตอยู่แบบสามัญชนแต่เพียงลำพัง มีรายได้เพียงเล็กน้อย จากการแบ่งห้องในบ้านให้ชาวบ้านเช่า แม้ฐานะในปัจจุบันจะยากจน แต่นางก็ยังเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัด หมั่นทำบุญให้ทานอยู่เสมอ มีกิริยามารยาทไว้อย่างคนมีศักดิ์ และยังคงเป็นที่นับถืออยู่บ้างของชาวบ้านในท้องถิ่น ที่พอรู้ประวัติความเป็นมาของนาง

นอกจากนางจุง ผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมภาษณ์เครือญาติของเจ้าฟ้าอีกบางท่าน ซึ่งยังคงอาศัยอยู่ในเมืองยองหัวย สงเกตจากบ้านเรือน เห็นว่าคงมีฐานะดีกว่าชาวบ้านทั่ว ๆ ไปอย่างไรก็ดี แม้ท่านเหล่านั้นจะต้อนรับผู้วิจัยด้วยอัธยาศัยไมตรีอันดี แต่ก็มีท่าทีหลีกเลี่ยงเมื่อต้องตอบคำถามเกี่ยวกับเรื่องราวภายหลังที่เจ้าฟ้าสละอำนาจ และถูกคุกคามโดยรัฐบาล จึงเป็นอันไม่ได้ข้อมูลอะไรมากนัก

สำหรับชาวบ้านไทใหญ่ในเมืองยองหัวยโดยทั่วไป ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีฐานะพออยู่พอกินมิได้ร่ำรวย ตระกูลที่ร่ำรวยกลับเป็นพวกพ่อค้าชาวจีนที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งทำธุรกิจตั้งแต่เมื่อหลายสิบปีก่อน เช่น ตั้งโรงสี เปิดร้านอาหาร ปัจจุบันธุรกิจที่ขึ้นหน้าขึ้นตาอีกอย่างหนึ่งคือ การท่องเที่ยว เพราะเมืองนี้ตั้งอยู่ติดกับทะเลสาบอินเล ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง จึงมีการเปิดโรงแรมทั้งขนาดเล็กและใหญ่ขึ้นหลายแห่งในเมือง ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะอยู่ในมือนักธุรกิจกลุ่มนี้เอง

ภายในตัวเมืองยองหัวยเป็นที่ตั้งหน่วยราชการ ร้านค้า ร้านอาหาร โรงแรม วัดวาอารามและบ้านเรือน รวมถึงมีโรงสีข้าวและโรงงานน้ำตาลอ้อย ส่วนนอกเมืองออกไปเป็นพื้นที่ทำเกษตรกรรมปลูกข้าว ข้าวโพด อ้อย ถั่ว หอม กระเทียม ฯลฯ ชาวบ้านมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า ที่ตลาดนัดใกล้ตัวเมืองทุก ๆ 5 วัน สินค้าส่วนใหญ่เป็นพวกผลผลิตเกษตร ข้าวปลาอาหารแห้ง และสินค้าจำเป็นในชีวิตประจำวันต่าง ๆ บ้านเรือนของราษฎรในยองหัวยที่มีฐานะดีหน่อย ก็จะเป็นเรือนฝากระดาน ยกได้ถุนสูง ส่วนที่ฐานะไม่สู้ดีก็อาจใช้เสื่อลำแพนกันเป็นฝาเรือน ระบบไฟฟ้าและน้ำประปายังไม่สู้สมบูรณ์ ชาวบ้านที่อยู่ริมคลอง (เป็นคลองขุดชัก

น้ำมาจากทะเลสาปอินเล มีหลายสาย) ยังคงใช้น้ำคลองสำหรับอุปโภคบริโภค และใช้เรือเป็นพาหนะหลักในการคมนาคม

3.2 ชุมชนริมทะเลสาปอินเล (Inle)

ทะเลสาปอินเล ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของเมืองยองหัวย เป็นทะเลสาปน้ำจืดธรรมชาติขนาดใหญ่ มีพื้นที่ประมาณ 195 ตารางกิโลเมตร และอยู่สูงจากระดับน้ำทะเล 1,328 เมตร ความยาวจากเหนือจรดใต้ของทะเลสาปแห่งนี้วัดได้ 22 กิโลเมตร ส่วนที่กว้างที่สุดวัดได้ 5.6 กิโลเมตร ตัวทะเลสาปขนานอยู่ด้วยเทือกเขาเป็นแนวยาว ทั้งทางฟากตะวันตกและตะวันออก ภายในทะเลสาปน้ำไม่ลึกมากนัก มีพืชชนิดต่าง ๆ ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติ กับมีเกาะลอยน้ำ (floating islands) ซึ่งเกิดจากการเกาะตัวของโคลนตะกอนและวัชพืชในทะเลสาปอยู่โดยทั่วไป

บริเวณทะเลสาปอินเล เป็นที่ตั้งของชุมชนเก่าแก่ของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ ที่สำคัญก็มีพวก ไทใหญ่ อินตา (ชื่อ “อินตา” เป็นภาษาพื้นเมืองแปลว่า “ลูกทะเลสาป”) และปะโอ เนื่องจากภูมิประเทศที่เข้าถึงได้เฉพาะการคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก ทำให้ชุมชนบริเวณทะเลสาปค่อนข้างถูกปิดจากสังคมภายนอกมาช้านาน แม้จนกระทั่งปัจจุบัน สภาพการดำรงชีวิตของชุมชนก็ยังไม่ต่างจากเมื่อหลายร้อยปีก่อนมากนัก “อินเล” เป็นภาษาพื้นถิ่นของชาวบ้าน ซึ่งอยู่รอบทะเลสาป แปลว่า “หนองสี่บ้าน” เนื่องจากสมัยก่อนภายในทะเลสาปเคยมีหมู่บ้านใหญ่เพียงสี่หมู่บ้าน แต่ปัจจุบันได้เพิ่มขึ้นเป็นหลายสิบหมู่บ้านแล้ว มีจำนวนพลเมืองทั้งภายในทะเลสาปและรอบ ๆ รวมแล้วหลายแสนคน

พวกอินตาและไทใหญ่ชอบตั้งหมู่บ้านอยู่ในน้ำ กระจัดกระจายอยู่ภายในทะเลสาป โดยปลูกบ้านไม้บนเสาสูง ส่วนปะโอมักชอบอยู่บนฝั่งตามเชิงเขา บ้านของชาวไทใหญ่และอินตามีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือเป็นเรือนชั้นเดียว ยกใต้ถุนสูง หลังคามุงหญ้าหรือสังกะสี บ้านที่ปลูกในที่น้ำตื้นจะปักเสายึดกับดินกันทะเลสาป ส่วนบ้านในเขตน้ำลึก มักปลูกอยู่บนเกาะลอยน้ำกลางทะเลสาป ซึ่งมีความหนาราว 2 เมตร ข้อแตกต่างระหว่างบ้านอินตากับบ้านไทใหญ่คือบ้านไทใหญ่มักมีระเบียงกว้างตามแบบประเพณี วัสดุหลักที่ใช้ในการก่อสร้างคือไม้ไผ่ แต่สำหรับบ้านที่มีฐานะดี ก็จะใช้สร้างด้วยไม้กระดานซึ่งซื้อมาจากรัฐกะยา

ชาวอินเลประกอบอาชีพทางการเพาะปลูกและประมง พืชที่นิยมปลูกกันคือ ข้าวเจ้า ข้าวสาลี ข้าวบาร์เลย์ ข้าวโพด รวมถึงพืชผักผลไม้ต่าง ๆ เช่น ถั่ว มะเขือเทศ พริกทอง กะหล่ำปลี หอม กระเทียม กัลฉวย เผือก สับปะรด อ้อย ฯลฯ การเพาะปลูกทำได้ตลอดทั้งปี โดยใช้พืชที่ทั้งบริเวณที่ราบลุ่มฝั่งตะวันออก และที่ราบเชิงเขาฝั่งตะวันตก กับบนเกาะลอยกลาง

ทะเลสาบ ซึ่งเกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือชาวบ้านสร้างเลียนแบบขึ้นมา โดยการขุดดินกั้นทะเลสาบ มาผสมกับวัชพืช

นอกจากทำเกษตรกรรมดังกล่าวแล้ว อาชีพอีกอย่างหนึ่งของชาวทะเลสาบคือการทำงานหัตถกรรมเช่น ทอผ้า ปั่นหม้อ ทำเครื่องเงิน เครื่องทอง เครื่องเงิน ฯลฯ ผ้าไหมทอมือของชาวอินตา มีลวดลายประณีต สีสันสวยงาม และคุณภาพดี จึงเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญ ธุรกิจทอผ้าไหม ทำเป็นกิจการใหญ่ แต่ละเจ้ามีคนงานหลายสิบคน ที่น่าสนใจก็คือ มีการทอผ้าลายหางกระรอก และลายมัดหมี่แบบของไทยด้วย สอบถามได้ความว่าเจ้าของกิจการไปเรียนวิธีการทอและลวดลายมาจากเมืองไทยเมื่อหลายสิบปีก่อน

การค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าของชุมชนทะเลสาบ ใช้ระบบติดตลาดนัดทุก ๆ 5 วัน เวียนไปตามหมู่บ้านใหญ่ มีทั้งตลาดและตลาดน้ำ ส่วนการค้าขายกับต่างเมือง มักทำผ่านพ่อค้าคนกลาง โดยใช้เส้นทางผ่านเมืองยองห้วย

ชาวทะเลสาบอินเลไม่ได้อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ได้ ล้วนเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัด และมีสัมพันธภาพอันดีต่อกัน แม้ว่าภาษาและวัฒนธรรมบางอย่างจะต่างกันก็ตาม ตามหมู่บ้านจะมีวัดเล็ก ๆ ประจำชุมชน เป็นเรือนฝากระดานทรงสี่เหลี่ยม แต่ละวัดมีพระประจำอยู่ 1 - 3 รูป ชาวบ้านเวียนกันทำอาหารถวายพระ ประเพณีทางศาสนาที่สืบทอดมาแต่โบราณ คือการบวชเด็กชายเป็นสามเณร ซึ่งนิยมทำกันในช่วงปิดภาคเรียนฤดูร้อนหรือเข้าพรรษา นอกจากนั้นที่เมืองยองห้วยซึ่งอยู่ใกล้ ๆ ยังได้จัดให้มีการสอบบาลีสำหรับพระในเดือนกรกฎาคมของทุกปี ซึ่งเป็นธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ

สำหรับการนับถือผีตามคติดั้งเดิมก็ยังมีอยู่บ้าง เป็นส่วนประกอบในกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น การปลูกบ้าน นา เกี่ยวข้าว ทอผ้า ฯลฯ โดยชาวบ้านเชื่อว่าผีประจำหมู่บ้าน บ้าน บ่อน้ำ นาข้าว ฯลฯ ซึ่งจำเป็นต้องเซ่นไหว้ตามฤดูกาล เพื่อให้เกิดผลสำเร็จในการทำงานที่ ทำ การไหว้ผีนิยมใช้เครื่องเซ่นที่เป็นมังสวิรัต เช่น ข้าวเหนียว ใบชา ผักผลไม้ เพราะการฆ่าสัตว์ถือเป็นบาป

วัดใหญ่สำคัญที่ตั้งอยู่ในทะเลสาบ คือวัดผ่องต่ออยู่ เป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปบัวเข็ม 5 องค์ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือยิ่งของชาวไทยใหญ่ทั้งหมด ตามตำนานกล่าวว่าพระเจ้าอลองสินธุแห่งพุกาม ได้โปรดให้สร้างพระพุทธรูปเหล่านี้ขึ้นด้วยไม้มหาโพธิ์และไม้ตะระตันที่ได้มาจากชีปะขาวผู้หนึ่ง เสร็จแล้วอัญเชิญใส่เรือล่องมาถึงทะเลสาบอินเล โปรดให้สร้างวัดผ่องต่อขึ้นเป็นสถานที่ประดิษฐาน ต่อมาเจ้าฟ้าแห่งเมืองยองห้วยได้อัญเชิญพระพุทธรูปชุดนี้ไปไว้ที่หอคำ จนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง เจ้านางแพกระตอกจึงได้อัญเชิญกลับไปไว้ที่กลางทะเล

สาป เพื่อป้องกันมิให้เป็นอันตรายจากการศึกสงคราม จากนั้นจึงเกิดมีประเพณีแห่พระพุทธรูป
แวะเวียนไปตามหมู่บ้านรอบทะเลสาป ในเทศกาลออกพรรษาของทุกปี

ประเพณีแห่พระผ่องต่ออยู่ในเทศกาลออกพรรษา เป็นงานเทศกาลเฉลิมฉลองทาง
ศาสนาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในรัฐฉานทางใต้ งานจะเริ่มในวันแรม 8 ค่ำภายหลังออกพรรษา และยาว
ต่อเนื่องไปอีก 20 วัน พระพุทธรูปบัวเข็มจะถูกอัญเชิญขึ้นประดิษฐาน บนเรือลำใหญ่ที่กลางลำ
ตกแต่งเป็นปราสาท และหัวเรือทำเป็นรูปนกการเวก แห่จากวัดล่องไปตามหมู่บ้านในทะเลสาป
เพื่อให้ประชาชนได้สักการบูชา ชาวบ้านที่อยู่ระหว่างเส้นทาง จะนำไม้ไผ่สานเป็นผืนสี่เหลี่ยม
ประดับดอกไม้สวยงาม มาปักไว้ที่หน้าเรือน หรือตามทางที่เรือพระจะผ่าน สำหรับเป็นเครื่อง
สักการบูชา เรือพระจะแวะพักตามหมู่บ้านสำคัญ ๆ ในทะเลสาปทุกแห่ง และแวะที่เมืองยอง
ห้วยเป็นแห่งสุดท้าย หลังจากนั้นจึงอัญเชิญพระพุทธรูปกลับวัด

พระบัวเข็มผ่องต่ออยู่ ประกอบไปด้วยพระพุทธรูป 3 องค์ และรูปพระสาวกอีก 2
องค์ ทุกองค์ถูกปิดทองหนาทึบ จนไม่สามารถแลเห็นลักษณะเดิมได้ ชาวไทใหญ่นิยมปิดทอง
พระพุทธรูป ถือว่าได้นุญมาก และเฉพาะผู้ชายเท่านั้นจึงสามารถปิดทองพระได้ ส่วนผู้หญิงมัก
จะบูชาด้วยดอกไม้ ดอกไม้ที่มีผู้นำมาบูชาพระ ทางวัดได้ให้ชาวอินตาในหมู่บ้านใกล้เคียง รวบรวม
ตากแห้งไว้ และบดรวมกับขี้เถ้า เพื่อปั้นเป็นพระพุทธรูปออกจำหน่ายแก่ผู้ศรัทธา

การอัญเชิญพระผ่องต่ออยู่ไปรอบทะเลสาป จะอัญเชิญไปเพียงสี่องค์เท่านั้น เว้นองค์
เล็กที่สุดถือเป็นอารักษ์ประจำวัด มีเรื่องเล่าว่าครั้งหนึ่งเรือการเวกที่อัญเชิญพระได้คว่ำลงเนื่อง
จากเผชิญพายุ พระพุทธรูปทั้งหมดจมหายไป ชาวบ้านช่วยกันมได้คืนมาเพียงสี่องค์ ส่วนองค์
ที่เล็กที่สุดค้นหาเท่าใดก็ไม่พบ เมื่ออัญเชิญพระพุทธรูปที่เหลือกลับมาถึงวัด ก็ปรากฏว่าพระพุท
ธูปองค์เล็กที่หายไป ได้กลับมาประดิษฐานอยู่บนแท่นเรียบร้อยแล้ว มีสาหร่ายเกี่ยวพันองค์พระ
อยู่ด้วย ตั้งแต่นั้นจึงถือเป็นธรรมเนียม ไม่อัญเชิญพระพุทธรูปองค์นี้ออกจากวัดอีก

วัดสำคัญอีกแห่งหนึ่งในทะเลสาปคือวัดงาแม่จ้อง เป็นที่รวบรวมศิลปวัตถุสำคัญทาง
พุทธศาสนาของเมืองยองห้วย วัดนี้สร้างขึ้นเมื่อประมาณร้อยปีเศษที่ผ่านมา โดยเจ้าฟ้าแห่งเมือง
ยองห้วย เพื่อเป็นที่เก็บขนบบรรดาพระพุทธรูปและศิลปวัตถุที่ย้ายมาจากภายในเมือง เพื่อให้
รอดพ้นภัยจากกบฏอังกฤษในสมัยล่าอาณานิคม สาเหตุที่เลือกสร้างวัดนี้ในทะเลสาป ก็เพราะ
เป็นที่ลี้ลับ ไม่อาจเข้าถึงได้โดยง่าย โดยผู้ไม่ชำนาญเส้นทาง ตัววัดเป็นอาคารไม้ทรงปราสาท
ขนาดใหญ่ ปลูกอยู่ในน้ำ ส่วนภายในตัวอาคารเป็นโถงใหญ่ ประดิษฐานปราสาทไม้แกะสลักปิด
ทองประดับกระจกขนาดใหญ่ แต่ละหลังสูงหลายเมตร จำนวน 27 หลัง ล้วนสร้างด้วยฝีมือ
ประณีตน่าดูน่าชมเป็นอย่างยิ่ง ปราสาทเหล่านี้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ทั้งแบบ

พม่าและแบบไทใหญ่ มีทั้งที่สร้างด้วยไม้ไผ่สานเป็นโครง แล้วปั้นพอกด้วยสมุกลงรักปิดทอง แกะสลักจากไม้และหินอ่อน และหล่อจากสัมฤทธิ์จำนวนหลายสิบองค์

งานหัตถกรรมที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งของชาวบ้านบางหมู่บ้านในทะเลสาบ ที่แสดงให้เห็นถึงความผูกพันและศรัทธาอย่างสูงต่อพุทธศาสนาของชุมชนในแถบนี้ คือการทอผ้าจากใยบัว ผู้วิจัยมีโอกาสชมการทอผ้าจากใยบัวที่บ้านเกียงคำ ซึ่งเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ของชาวอินตาแห่งหนึ่ง การทอผ้าใยบัวในหมู่บ้านนี้ กระทำสืบเนื่องกันมานานกว่า 80 ปีแล้ว ผ้าชนิดนี้ทอได้ด้วยควมยากลำบาก เมื่อทอเสร็จแล้วกลัวกันว่าจะได้ผ้าที่มีคุณภาพดี คือสามารถให้ความอบอุ่นในหน้าหนาวและเย็นสบายในหน้าร้อน จึงมีราคาแพงมาก ผ้าใยบัวใช้สำหรับถวายพระพุทธรูปเป็นเครื่องพุทธบูชา หรือถวายพระภิกษุเพื่อใช้เป็นสบงจีวรเท่านั้น

ขั้นตอนการทอผ้าใยบัว เริ่มจากเก็บก้านบัวหลวง (ซึ่งก็จะต้องมีการไหว้ผีดอกบัวก่อนด้วย) เลือกเฉพาะก้านที่ไม่แก่หรือไม่อ่อนเกินไป เมื่อได้ปริมาณมากพอแล้ว นำมาขูดผิวก้านที่ขรุขระออกเสียบ้าง จับเข้าด้วยกันเป็นมัด มัดละ 5-6 ก้าน จากนั้นใช้มีดกรีดขวางมัด หักเป็นท่อนทั้งหมดยาวท่อนละประมาณ 3-4 นิ้ว ดึงออกจากกันพร้อมกับบิดมัด ให้ใยบัวที่ออกมาจากก้านรวมกันเป็นเส้นยาว แล้วนำไปแช่น้ำข้าวเพื่อให้เหนียว จากแดดจนแห้งแล้วนำมาปั่นเป็นเส้นด้าย ในสภาพที่พร้อมที่จะทอ เวลาทอใช้ลูกทอมือ ระหว่างทอต้องคอยพรมน้ำให้เส้นด้ายชื้นอยู่เสมอ เพราะถ้าปล่อยให้แห้งด้ายใยบัวจะเปราะมาก เนื่องจากผ้าชนิดนี้เป็นของสูง จะใช้สำหรับเป็นเครื่องพุทธบูชา หรือถวายพระภิกษุเท่านั้น จึงกำหนดให้ผู้ทอต้องทำตนเองให้บริสุทธิ์ ด้วยการสมาทานศีลห้าเสียก่อน

ตอนที่ 4

บทสรุป

การสำรวจชุมชนชาวไทยใหญ่ทางตอนใต้ของรัฐฉาน และในเขตปกครองมณฑลยูนนาน ทำให้เราเห็นสภาพการดำรงอยู่หลาย ๆ แบบ ของชุมชนชาวไทยใหญ่ร่วมสมัยปัจจุบัน

ชุมชนหมู่บ้านในทะเลสาปอินเล แสดงถึงวิถีชีวิตชาวบ้านตามแบบวัฒนธรรมโบราณ อันยังคงถูกรักษาไว้ได้อย่างเป็นธรรมชาติ และมีชีวิตจิตใจ ผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสันติ พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ภายใต้เศรษฐกิจแบบยังชีพ โดยมีพุทธศาสนาเป็นอุดมการณ์ร่วม ทำหน้าที่ร้อยรัดจิตใจผู้คนเข้าด้วยกันอีกชั้นหนึ่ง

ชุมชนชาวไทยใหญ่ในเมืองของห้วย ขั้บซ้อนขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง แต่เดิมในสมัยที่ยังคงปกครองด้วยเจ้าฟ้า ของห้วยเป็นศูนย์กลางทางการปกครองที่สำคัญ ความเจริญรุ่งเรืองของเมืองในอดีตที่สืบเนื่องยาวนานหลายร้อยปี มีหลักฐานวัตถุเป็นประจักษ์พยานหลงเหลืออยู่ ได้แก่ หอคำ และบรรดาวัตถุอารามใหญ่โตนับสิบแห่ง กับยังหลงเหลือตัวบุคคลซึ่งเป็นผู้อาวุโสของท้องถิ่น พอจะให้ข้อมูลเกี่ยวกับภาพความรุ่งเรืองของชุมชนในสมัยก่อนได้บ้าง

ของห้วยในปัจจุบัน เป็นชุมชนเกษตรกรรม และเป็นเมืองสำคัญทางด้านการท่องเที่ยวแห่งหนึ่งในรัฐฉาน แต่ผู้ที่กุมเศรษฐกิจทั้งทางด้านตลาดผลผลิตเกษตร และการท่องเที่ยว กลับเป็นพ่อค้าชาวจีน หลังจากทีระบบเจ้าฟ้าล่มสลายลง พวกไทใหญ่ซึ่งเคยเป็นชนชั้นปกครอง และมีฐานะดีมาก่อน ส่วนใหญ่ต้องหลบหนีภัยไปอยู่ที่อื่น ส่วนพวกซึ่งยังคงอยู่ที่นี่ ก็ต้องปรับตัวต่อสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ตกต่ำลง ชาวไทใหญ่กลุ่มซึ่งดูจะไม่ได้รับผลกระทบมากนัก จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว คือชาวบ้านสามัญชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร ยังคงดำเนินวิถีชีวิตแบบพหุพอกิน เหมือนที่เคยเป็นมาก่อน แม้ว่ากลุ่มผู้ปกครองจะเปลี่ยนไปจากเดิมก็ตาม การอพยพทั้งถิ่น และละทิ้งอาชีพเกษตรกรรม เพื่อไปขายแรงงานในเมือง จนชนบทล่มสลาย มิใช่ปัญหาใหญ่ของที่นี่ ซึ่งก็อาจเป็นเพราะยังไม่มีกรบูรณาการของอุตสาหกรรมข้ามชาติ เข้ามาในประเทศพม่า มากเท่ากับที่ประเทศไทยได้ประสบอยู่

ชุมชนของชาวไทยใหญ่ในเขตเมืองเมเมียว เขตปกครองมณฑลยูนนาน เป็นชุมชนใหม่ เกิดขึ้นเมื่อประมาณร้อยถึงสองร้อยปีเศษ ชาวไทใหญ่ที่นี่ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร ตั้งหมู่บ้านอยู่ในชนบทรอบนอกตัวเมืองออกไป ที่ทำการผลิตพืชผลทางการเกษตรเพื่อส่งไปจำหน่ายที่มณฑลยูนนาน ความน่าสนใจของชุมชนกลุ่มนี้ก็คือ เราได้พบความพยายามที่จะปลุกสำนึกความเป็นไทใหญ่ โดยเฉพาะทางด้านภาษาและการสืบทอดวัฒนธรรม ซึ่งเกิดจากพลังในชุมชนเอง

และการประสานงานจากสมาคมวรรณกรรมและวัฒนธรรมไทใหญ่ ซึ่งมีเครือข่ายอยู่ที่รัฐฮาน ความแตกต่างจากชุมชนในทะเลสาปอินเล ดูเหมือนจะอยู่ที่ สำหรับชุมชนทะเลสาป วัฒนธรรมดั้งเดิมของไทใหญ่ ยังคงดำรงอยู่ได้อย่างเป็นปกติธรรมชาติ ขณะที่ชุมชนในเมเมียวต้องการการ “ปลูก” สำนึก โดยเฉพาะในหมู่เยาวชนคนรุ่นใหม่ แม้ว่าจะอยู่ใกล้ชิดกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อาศัยอยู่ร่วมกัน หรือชุมชนใกล้เคียงกัน

ในปัจจุบัน การเคลื่อนไหวของไทใหญ่ เพื่อเรียกร้องความเป็นเอกราช หรือการมีส่วนร่วมในทางการเมือง ไม่ได้กระทำได้อย่างเปิดเผย การเคลื่อนไหวส่วนใหญ่จึงออกมาในรูปแบบการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และการสร้างชุมชนให้แข็งแรงเป็นปึกแผ่น สำนึกของการเป็นพวกเดียวกัน ถูกเน้นย้ำผ่านกระบวนการต่าง ๆ เช่น การจัดหลักสูตรสอนภาษาไทใหญ่ในวัด การฟื้นฟูการเล่น หรือการสร้างวัดไทใหญ่ให้เป็นศูนย์รวมกิจกรรมทางสังคม สำหรับชุมชนใหม่ ๆ เป็นต้น แม้แต่ตำนานโบราณ ซึ่งแสดงให้เห็นอดีตอันเกรียงไกรของบรรพบุรุษไทใหญ่ ก็ถูกปลูกให้มีชีวิตขึ้นมาใหม่ เห็นได้จากกรณีความพยายามสถาปนาพิธีบูชา “เจ้าปู่” ของชาวไทใหญ่ 9 หัวเมือง ณ เมืองน้ำคำ อันเป็นเมืองสำคัญในตำนาน ซึ่งดูเหมือนจะเป็นพิธีกรรมทางสังคมของชาวไทใหญ่ ที่มีขอบเขตกว้างขวางที่สุด นับตั้งแต่ที่ได้สูญเสียอำนาจทางการเมืองให้กับรัฐบาลกลางของพม่า เมื่อหลายสิบปีก่อน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

จิตร ภูมิศักดิ์

ความเป็นมาของคำ สยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อ
ชนชาติ ข้อเท็จจริงว่าด้วยชนชาติขอม ฉบับสมบูรณ์ .กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม.
พิมพ์ครั้งที่ 3. 2535.

จำลอง ทองดี, ดร.

สารคดีชนชาติ แผ่นดินไทยใหญ่. กรุงเทพฯ : จัดพิมพ์โดยหนังสือพิมพ์ ผู้นำการเมือง
2538.

เจ้าพระยาธรรมาเตต. จ้าว หง หยิน และสมพงศ์ วิทาศักดิ์พันธุ์ (แปล)

พงศาวดารเมืองไท (เครือเมืองกูเมือง). โครงการประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรม
ชนชาติไท .เอกสารอัดสำเนา .2540.

เจีย แยน จอง (ยรรยง จิระนคร)

“แคว้นใต้คง : ถิ่นไทเหนือในยุคนาน” ใน การศึกษาวัฒนธรรมชาติไทย. สำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. 2538.

ฉลาดชาย รมิตานนท์ ,วิระดา สมสวัสดิ์ ,เรณู วิชาศิลป์ : บรรณาธิการ

ไท : TAI. สนับสนุนโดย The Toyota Foundation , ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ .เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง. 2541.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ.

เมืองนูนสุนคำ กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์. 2534

ฉัชชา เลหาศิรินาถ .ชาญวิทย์ เกษตรศิริ-กาญจณี ละอองศรี (บก.)

สิบสองปันนา : รัฐจาริต. โครงการหนังสือชุด “ประเทศเพื่อนบ้านของไทยในเอเชีย
ตะวันออกเฉียงใต้” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ,มูลนิธิโครงการตำราสังคม
ศาสตร์และมนุษยศาสตร์ .กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ .2542.

ธีระ ภัคดี

การสำรวจประเพณีไทยใหญ่ที่แม่สอด กำแพงเพชร : วิทยาลัยครูกำแพงเพชร.
2528.

นราธิปประพันธ์พงศ์, กรมพระ.

พงศาวดารไทยใหญ่ . เล่ม 1-2. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ. องค์การค้าของคุรุสภา, 2526.

นันทสิงห์ (แต่ง) . สมปอง ไตตุมแก่น และฉัตรทิพย์ นาถสุภา (แปล)

ประวัติศาสตร์ไทยใหญ่. โครงการประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมชนชาติไทย .เอกสาร
อัดสำเนา. 2540

บรรจบ พันธุเมธา

ไปสอบคำไทย. โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทยฯ .กระทรวงศึกษาธิการ. 2522.

กาแลหม่านไตในรัฐชาน. คณะอนุกรรมการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทยฯ ใน
คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ประกายพริก. 2526.

“ตำนานเมืองเมา” ใน **ยูนาน** สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา
(รวบรวม). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์. 2529.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์

คนไทยในพม่า. พระนคร : โรงพิมพ์รามินทร์. 2503.

ปราณี ศิริธร

สารตกคตี เหนือแคว้นแดนสยาม. เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์ ลานนาสาร. 2528.

พรพิมล ตรีชาติ

ชนกลุ่มน้อย กับ รัฐบาลพม่า. โครงการหนังสือชุด “ประเทศเพื่อนบ้านของไทยใน
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้”. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย , มูลนิธิโครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2542.

ไพโรจน์ โพธิ์ไทร

ภูมิหลังของพม่า. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ . 2521.

รัตนาพร เศรษฐกุล

“ประวัติศาสตร์เมืองเชียงตุง” ใน **เรื่องเมืองเชียงตุง**. เชียงใหม่ : สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์
2537.

“ห้าเมืงวันตก หกเมืงวันออก ของสิบสองปันนาก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองปี
ค.ศ. 1950” ใน **การศึกษาวัฒนธรรมชนชาติไท**. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม
แห่งชาติ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.2538.

สก็อตต์ รูเทอร์ฟอร์ด (บรรณารักษ์), ดร.กิติมา อมรทัต (แปล)

หน้าต่างสู่โลกกว้าง : พม่า (สหภาพเมียนมาร์) . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หน้าต่างสู่
โลกกว้าง. 2542.

สงวน ไชติสุขรัตน์

“ประเพณีชาวไทยเจี้ยว” วารสารวัฒนธรรมไทย 8 : 12 (44 - 48). 2512

สมพงษ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์

ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่. รายงานการวิจัย ชุดประวัติศาสตร์สังคม
และวัฒนธรรมชนชาติไท. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) 2542.

สมยศ สิงห์คำ

“ปอยสางลอง” วารสารวัฒนธรรมไทย 25 : 8 (57 - 65). 2529.

หม่อง ทิน อ่อง

ประวัติศาสตร์พม่า. เพชรี สุมิตร (แปล) . โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. 2519.

อานันท์ กาญจนพันธุ์

“ปัญหาและวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ชนชาติไทย” รวมบทความประวัติศาสตร์
11 : 1 - 15. 2532

“สถานภาพการวิจัย พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่” ใน การศึกษา
วัฒนธรรมชาติไท. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. 2538.

ภาษาอังกฤษ

Anderson, J.

1871 “A Report on the Expedition to Western Yunnan via Bhamo”, Calcutta

Aung - Thawin, Michael

1982 “Burma before Pagan: The Status of Archaeology Today,” Asian Perspective

Aye Kyaw

1978 “Thai Burmese Institutions in the Nineteenth Century”, Ph. D. Thesis,

Monash University

Backus, Charles

1981 **The Nan - Chao Kingdom and T'ang China's Southwestern Frontier**, Cambridge :
Cambridge University Press

Barnard, J.T.O.

1925 "The History of Putao," **Journal of British Royal Society** 15 : (137 - 141)

Buchanan, F.R.

1820 "An Account of Assam with some Notices Concerning the Neighbouring Territories".
Annals of Oriental Literature 1

Carey, W. Fred

1900 "Journey in the Chinese Shan State" **Geographical Journal** 15 : 486 - 517

Chao Tzang Yawnghwe.

1987 **The Shan of Burma : Memoirs of a Shan Exile.** Singapore: Institute of Southeast
Asian Studies.

Chen Han - Seng

1949 **Frontier Land Systems in Southernmost China.** New York : Institute of Pacific
Relations

Cochrane, Wilbur W.

1912 "Shans and Buddhism of the Northern Canon". **Journal of the Royal Asiatic
society** : 487 - 95

1915 **The Shans**, Vol. 1 Rangoon : Government Printing Press

Collis; Maurice

1938 **Lords of the Sunset : A Tour in the shan States**, London : Faber & Faber

Colquhoun, Archibald

1885 **Amongst the Shans.** London : Field & Ture, sinpkin, Marshall

Cushing, Josiah N.

1881 **A Shan and english Dictionary** Rangoon : American Mission

Diller, Anthony

1994 "Shan Farming in Historical Perspective," A paper presented at Central States
Anthropological society meetings, South Bend, Indiana

- 1980 "Annual Non - Buddhist Religious Observences of Mae Hong Son Shan,"
Journal of the Siam Society 68 : 48 - 56
- 1982 "Shan Kho : The Essence of Misfortune," **Anthropos** 77 : 16 - 26
- Eberhardt, Nancy Jean
- 1988 "Knowledge, Belief, and Reasoning : Moral Development and Culture Acquisition in a Shan village of Northwest Thailand", PhD. Thesis, University of Hlinois
- Elias, Ney
- 1976 **Introductory Sketch of the History of the Shans in Upper Burma and Western Yunnan**, Calcutta : Foreign Department Press
- Enriquez, C.M.
- 1918 **A burmese Lonliness : a Tale of travel in Burma, the Southern Shan States and Keng Tung**, Culcutta : Thacker, Spink & co
- 1933 **Races of Burma**. Delhi : Manager of Publications
- Friedman, Jonatha
- 1975 "Tribes, States, and Transformations", in Maurice Bloch (ed.) **Marxist Analyses and Social anthropology**, London : Tavistock
- Gogoi, Padmeswar
- 1956 "The Political Expansion of the Mao Shans," **Journal of the Siam Society**
- Harvey. G.E.
- 1925 **A History of Burma**, London :
- Hallet, Hoit S.
- 1885 "Historical Sketch of the Shans," in Archibald ross Colquhoun **Amongst the Shan**.
London : Field and Tuer
- Hillier, W.R.
- 1892 "Notes on the Manners, Customs, Religion, and superstitions of the Tribes Inhabiting the Shan States". **Indian Antiquary** 21 : 116 - 21
- Indian Office Labrary and Record (LPS 20 D196)
- nd. **Chiefs and Leanding Families in the Shan States and Karenni**

Keyes, Charles F. (ed.)

1979 **Ethnic Adaptation and Identity : The Karen of Thai Frontier with Burma**,
Philadelphia : Institute for the Study of Human Issues

Kirsch, A. Thomas

1972 **Feasting and Social Oscillation**, Ithaca, N.Y. : Coornell Southeast Asia Program
Data Paper No. 92

Locuperie, Terrien de

1885 "The Cradle of the Shan Race," in Colquhoun, A.R., **Amongst the Shan**

Leach, Edmund R.

1954 **Political Systems of Hishland Burma**, Cambridge : Harvard Univ Press.

1960 "The Frontiers of Burma", **Comparive Studies in society and History**, 3 : 49 - 68

Lebar, Frank M. , Hickey, Herald C. ,Musgrave, John K.

Ethnic Groups in Mainland Southeast Asia. New Haven : Human Relations Area
Files Press.1964.

Lehman, F.K.

1963 **The Structure of Chin Society : A Tribal people of Burma Adapted to a
Non - Western Civilization**, Urbana : The University of Hlinois Press

1979 "Who are the Karen, and if So Why ? Karen Ethnohistory and A Formal Theory of
ethnicity," in Keyes (ed.)

Lewis, C.C.

1919 **The Tribes of Burma**, Rangoon : Office of the Superinterdent. Government Printing

Luce, G.H.

1957 "The Early Syam in Burma's History" **Journal of the siam Society**, 45 : 123

1940 "Economic Life of the Early Burman", **Journal of the Burma research Society**, 30

MacGregor, C.R.

1894 "Rough Notes on the Traditions, Customs, etc., of the Singplhos and Khamtis",
Babylonian and Oriental Record, 7 : 172 - 6

MacMahon, A.R.

1890 "The Ancient Shan Kingdom of Pong." **Asiatic Review**, 10 : 18 - 35

Milne, Leslie

1910 **Shans at Home**, London : John Murry. reprint 1970 New York : Pragon Book Reprint

Nawng, Kawlu Ma

1944 **The History of the Kachins of The Hukawng Valley**. Rangoon : Burma Frontier Service

Parker, E.H.

1893 "The Old Thai or Shan Empire of Western Yunnan", **China Review**, 20 : 337 - 46

Pattaya Saihoo

1959 "The Shan of Burma : An Ethnographic Survey," B. Liti. Thesis, Oxford University

Prakai Nontawasee (ed.)

1988 **Changes in Northern Thailand and The Shan States**, Singapore : Southeast Sian Studies Program, Institute of Southeast Asian Studies

Renard, Ron

1988 "Social Change in the Shan States under the British, 1996 - 1942" in Prakai Nontawasee (ed.) **Changes in Northern Thailand and the Shan States, 1996 - 1940**, Singapore : Southeast Asian Studies Program, Institute of Southeast Asian Studies

Saimong Mangrai, Sao

1965 **The shan States and the British Annexation**. Ithaca, N.Y. : Cornell University Southeast Asia Program, Data Paper No. 57

Scott, James George and John Percy hardiman

1900 - 01 **Gazetteer of Upper Burma and athe Shan States**, Rangoon : Superintendent of Government Prointing and Stationery. Reprinted 1983, New York : AMS Press

Shakespear, Leslie W.

1914 **History of Upper Assam, upper Burma, and Northeasterb Frontier**, London : Macmillan

Tan, Leshan

- 1993 "Power and Prestige in a Chinese Shan Village," A Paper presented at the 5th international conference on Thai studies, School of Oriental and African Studies, London

Tannenbaum, Nicola

- 1982 "Agricultural Decision Making among the Shan of Maehongson Province, Northwest Thailand", PhD. Thesis, university of Iowa
- 1984 "Shan Calendrical Systems : The Everyday Use of Esoteric Knowledge", *Mankind*, 18 : 14 - 25
- 1984 "Shan Calendrics and the Nature of Shan Religion", *Anthropos*, 79 : 505 - 15
- 1985 "Shan Tattoos and the nature of Power", Paper presented at the Northern Thai Group Meeting Chaing Mai, Thailand
- 1987 "Tattoos : Invulnerability and Power in Shan Cosmology". *American Ethnologist*, 14 : 693 - 711
- 1987 "Haeng and Takho : Power in Shan Cosmology", Paper presented at the SEASSI conference, Dekalb, Hlinois
- 1989 "Power and Its Shan Transformation", in S. Russel (ed.) **Ritual, Power, and and Economy in Mainland Southeast Asia**, dekalb : Northern Hlinois University, Center for southeast Asian Studies, Occasional Papper No. 14, pp. 67 - 88
- 1990 "The Heart of the Village : Constituent Structures of Shan Communities". **Crossroads**, 5 : 23 - 41
- 1990 "Power - Protection : The Nature of Shan Religion and World View", in **Proceedings of the 4th International Conference on Thai Studies**, Kunming, Chian

Tannenbaum and E. Pual Durrenberger

- 1988 "Control, Change, and Suffering : The Messages of Shan Buddhist Sermons," **Mankind**, 18 : 3 (121 - 132)

Tapp, Nichal

- 1989 **Sovernignty and Rebellion : The White Hmong of Northern Thailand**, Singapore : Oxford University Press

Taylor , Robert H.

1987 **The State in Burma.** London : Orient Longman Limited .

1988 “British policy and the shan States, 1886-1942, in Prakai Nontawasee (ed.) **Changes in Northern Thailand and the Shan States,** Singapore : Institute of Southeast Asian Studies

Tien Ju - K'ang

1986 **Religious Cults of the Pai - I along The Burma - yannan Border.** Ithaca, N.Y. : Cornell University, Southeast Asia Program

Tzang Yawnghwe, Chao

1987 **The Shan of Burma : Memoirs of a Shan Exil,** Singapore : Institute of Southeast Asian Studies

Saimong Mangrai, Sao.

The Shan States and the British Annexation Ithaca : Cornell University. Department of Asian Studies , Data Paper No. 57 .1965.

Scott, J.G. & Hardiman, J.P.

Gazetteer of Upper Burma and the Shan States. Rangoon : Superintendent of Government Printing and Stationery .1900.

Scott, J.George.

Burma and Beyond. London :Grayson & Grayson .1932.

Wilson, C

1985 **The Burma-Thailand Frontier Over Sixteen Decades : Three Descriptive Documents,** Athen, Ohio : Ohio University Center for International Studies, Monograph in International Studies, Southeast Asia Series No. 70

Wijeyewardene, Gehan

1993 “Ethnicity and Nation : Tha Tai in Burma, Thailand and China (Sipsonpanna and Dehong),” A paper presented at the 5th international conference on Thai studies, School of Oriental and African Studies, London

Wyatt, David K.

1984 **Thailand : A Short History,** New Haven : Yale university Press

Yokoyama, Hiroko

- 1988 “Ethnic Identity among the Inhabitants of the Dali Basin in Southwestern China,”
A paper presented at the annual meeting of American Anthropological Association,
Phoenix, Arizona

Zhang Xisheng, Xu Zhongqi and Zhang Xiodui

- 1990 “The Federal Law and Power Structure of the Dai Nationality in the Dehong region,”
Proceeding of the 4th international Conference on Thai Studies, Kunming, China

Zhao Xiaoniu

- 1990 “The Symbolic Significance of Rice in Dai Mao Culture”, in Proceedings of the 4th
International Conference on Thai Studies, Kunming, China

Zhu Changli

- 1990 “A Research on Pong-An Ancient Shan State,” in Proceedings of the 4th International
Conference on Thai Studies, Kunming

Authors name not available . **Shan States & Karenni :Chiefs and Leading Families**

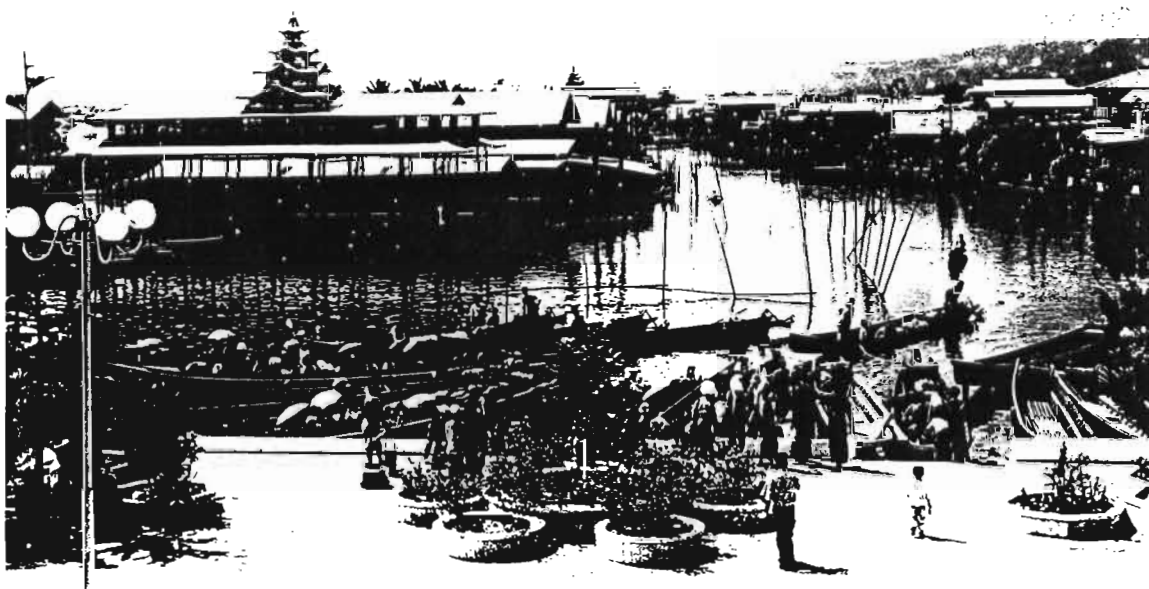
(Corrected up to 1939) Simla : Government of India Press .1943.

ภาพที่ 1 นางจุง อดีตเจ้านางแห่งเมืองยองหัวย

ภาพที่ 2 หอคำเมืองของห้วย ปัจจุบันจัดเป็นพิพิธภัณฑ์

ภาพที่ 3

ชาวไทยใหญ่และกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่อาศัยอยู่บริเวณทะเลสาบอินเลมาทำบุญที่วัด

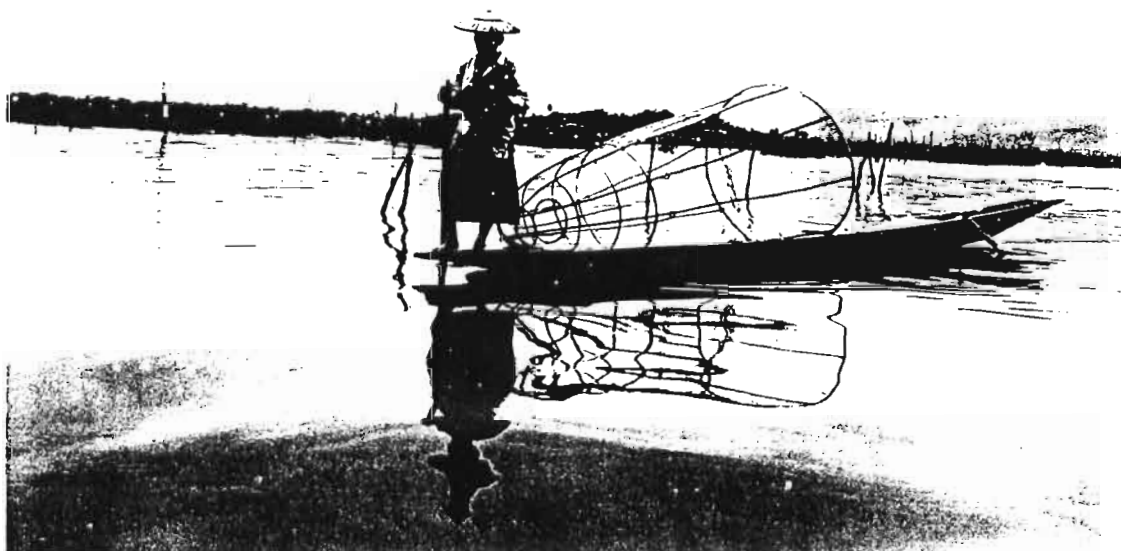
ภาพที่ 4 วัดไทใหญ่ในทะเลสาบอินเล เมืองยองหัวย

ภาพที่ 5 บุชบกและสลักด้วยไม้ปิดทองฝีมือละเอียดงดงามยิ่งของเจ้าฟ้าไทใหญ่
เก็บไว้ที่วัดในทะเลสาบอินเล เมืองยองหัวย

ภาพที่ 6 สามเณรไทใหญ่ เมืองยองหัวย รัฐฉาน พม่า

ภาพที่ 7 การหาปลาในทะเลสาบอินเล รัฐฉาน

ภาพที่ 8 การปั้นภาชนะดินเผาของไทยใหญ่ ริมหะเลสาบอินเล เมืองยองหัวย

ภาพที่ 9 ทศนิยมภาพเมืองตองยี เมืองหลวงของรัฐฉาน

ภาพที่ 10 การซื้อขายดอกไม้สำหรับบูชาพระและเจดีย์ต่าง ๆ ของชาวไทใหญ่
เมืองตองยี

ภาพที่ 11 คนหนุ่มสาวไทใหญ่มาคารวะพ่อแม่ในวันเข้าพรรษา เมืองตองยี
รัฐฉาน พม่า

ภาพที่ 12 เมืองเมเมียว (หรือ ปยินอุลวิน) เขตมณฑลพะเย่

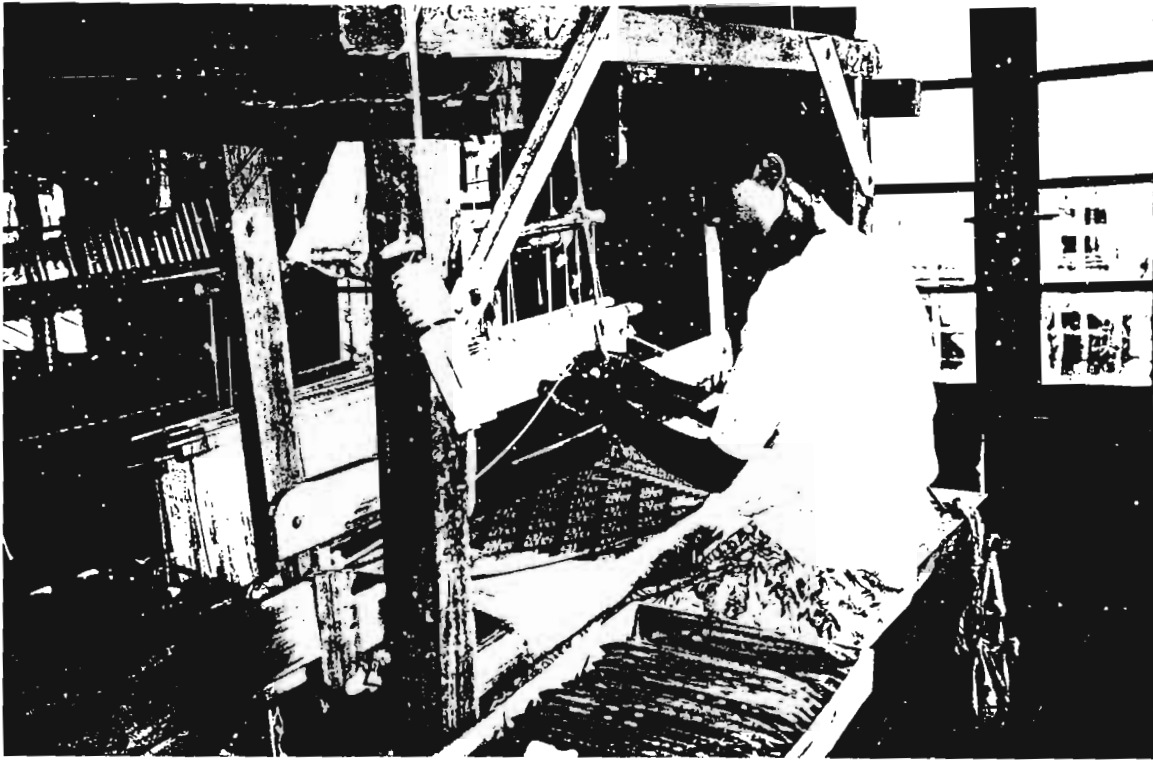
ภาพที่ 13 ชาวไทใหญ่มาทำบุญในวัดเมืองเมเมียว

ภาพที่ 14 การฟ้อนรำของหญิงสาวชาวไทใหญ่ที่มณฑลตะเลย์

ภาพที่ 15 ท่าทางการเดินของการแสดงชุดสัตว์ในนิมพานต์ของชาวไทใหญ่

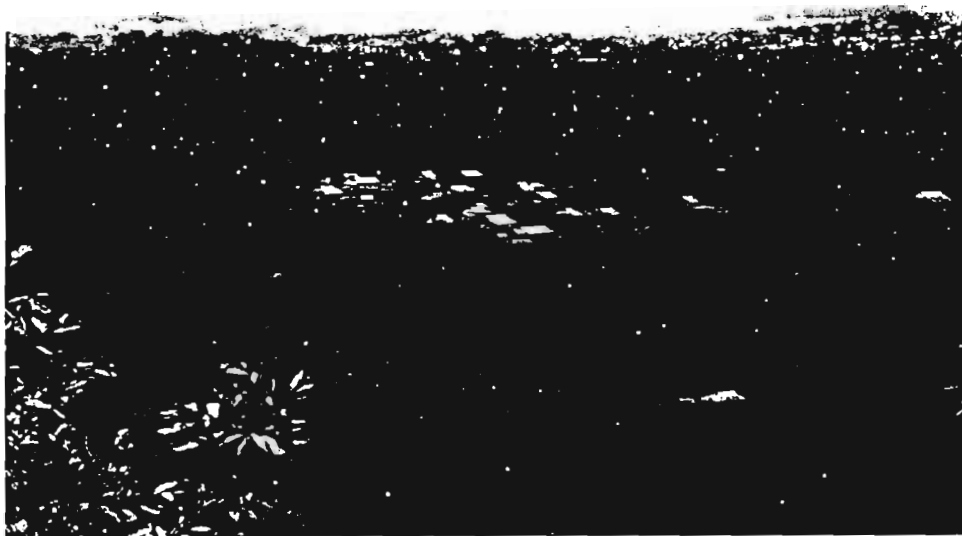
ภาพที่ 16 การทอผ้าไหมมัดหมี่ที่ชาวไทใหญ่ได้แบบไปจากเชียงใหม่

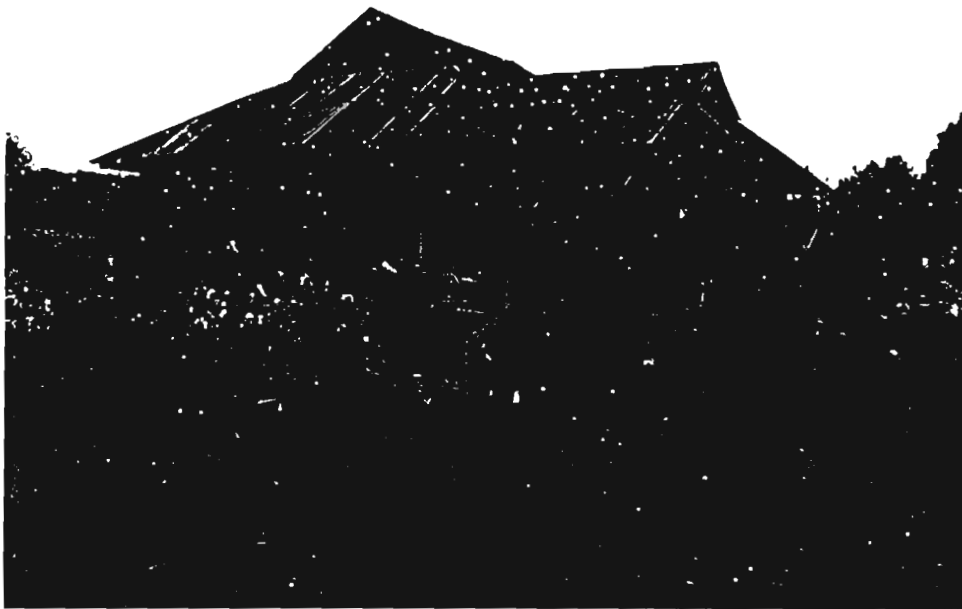
ภาพที่ 17 การสักร่างกายของผู้ชายไทใหญ่

ภาพที่ 18 ชาวไทใหญ่มาร่วมทำบุญเข้าพรรษาที่วัดเมียงจี เมืองเมเมียว

ภาพที่ 19 ลักษณะภูมิประเทศเมืองเมเมียวและชุมชนไทใหญ่โดยรอบ

ภาพที่ 20 ลักษณะบ้านเรือนชาวไทยใหญ่ ในเขตเมืองเมเมียว เขตมณฑลพะเยา